

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
GAMTOS MOKSLŲ FAKULTETAS
TECHNOLOGINIO UGDYMO KATEDRA

Donatas Kriukas

**LIETUVIŲ LIAUDIES TAIKOMASIS MENAS KAIP
TAUTIŠKUMO UGDYMO PRIEMONĖ TECHNOLOGIJŲ
PAMOKOSE**

Magistro darbas
(Socialiniai mokslai, edukologija)

Darbo vadovės:
lekt. dr. R. Zablackė
lekt. L. Ringelienė

VILNIUS, 2010

TURINYS

ĮVADAS	3
1. TAUTIŠKUMO UGDYMO IR LIETUVIŲ LIAUDIES MENO TEORINIAI ASPEKTAI	5
1.1. Tautiškumo ir technologinio ugdymo teorinės prielaidos.....	5
1.1.1. Tautiškumo esmės aiškinimas	5
1.1.2. Tautiškumo ugdymo samprata ir jo apibrėžtis švietimo dokumentuose	8
1.1.3. Tautiškumo ugdymas technologinio ugdymo kontekste	13
1.1.4. Tautiškumo ugdymo ir lietuvių liaudies meno santykis.....	14
1.2. Lietuvių liaudies taikomojo meno teorinės prielaidos	15
1.2.1. Lietuvių liaudies meno šakos ir tautodailės samprata	15
1.2.2. Lietuvių liaudies taikomojo meno meninė ir techninė charakteristika.....	23
1.2.3. Lietuvių liaudies meno tęstinumas ir jo galimybės technologijų pamokose.....	30
2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS	34
2.1. Kiekybinio tyrimo metodika	34
2.2. Kokybinio tyrimo metodika	35
2.3. Tyrimo organizavimas.....	38
3. LIETUVIŲ LIAUDIES TAIKOMOJO MENO KAIP TAUTIŠKUMO UGDYMO PRIEMONĖS TYRIMO REZULTATAI IR ANALIZĖ	40
3.1. Kiekybinio tyrimo rezultatai ir analizė.....	40
3.1.1. Mokinių požiūris į tautiškumą ir jo plėtojimą.....	40
3.1.2. Mokinių požiūris į liaudies meno ir tautiškumo sąsajas technologijų pamokose	45
3.2. Kokybinio tyrimo rezultatai ir analizė	54
4. TYRIMO REZULTATŲ APTARIMAS.....	60
IŠVADOS.....	62
SANTRAUKA	63
SUMMARY	64
LITERATŪRA.....	66
PRIEDAI	70

IVADAS

Įsivyraujant globalizacijos procesams vis labiau skatinama svarstyti apie tautiškumo ateitį ir apie nelengvai apibrėžiamą dvasinį ryšį su tauta (Kuzmickas, 2004).

Tokiame kontekste, kai nyksta šalių administracinės sienos, tautų kultūriniai skirtumai dar labiau pabrėžiami ir iškeliami. Tautos savitumas pabrėžiamas per gimtosios kalbos puoselėjimą, istorinių įvykių atmintį, tradicijų ir papročių laikymąsi. Lietuvių liaudies taikomasis menas yra viena iš kategorijų, suteikiančių Lietuvos kraštui savitumo. Tačiau šiandieninėje visuomenėje klostosi kiti požiūriai, keičiasi tradicijos. Daugeliui žmonių tautinė senoji kultūra su savo darbais ir tradicijomis tapo nebeįdomi ir nereikalinga. Lietuvoje įsigali iš kitų kraštų atėję ne tik kiti požiūriai, bet ir meno supratimas. Mūsų krašto žmonės labiau pradėjo žavėti kitų šalių tradiciniai dirbiniai, jaunajai kartai diegiamos ne teigiamos nuostatos ir vertybės apie savo šalies kultūrą, jos stumiamos į šalį, menkinama jų svarba ar net užmiršamas svarbus tautos kultūros paveldas.

Lietuvių taikomasis liaudies menas yra tradicija pagrįsta, rankų darbų įkūnyta, iš kartos į kartą perduodama tam tikros etninės bendrijos grožio sampratos išraiška, o kartu ir tautinio tapatumo išraiška.

Lietuvoje šiuo metu yra pabrėžiamas pilietiškumo ugdymas, o tautiškumas laikomas senamadišku dalyku, praeities atgyventa. Tačiau tautiškumas išreiškia žmogaus priklausymą dvasinėmis, idėjinėmis ir tęstinėmis vertybėmis grindžiamai bendruomenei, o pilietiškumas – priklausymas valstybei (Zinkevičius, 2001). Todėl tautiškumo ugdymas tampa labai aktualus švietimo sistemos uždavinys. E. Simaitis (2001) pastebi, kad tautinį ugdymą mokykloje galima žymiai sustiprinti, aktyviai panaudojant simbolius, atgaivinant ir palaikant senas bei kuriant naujas tradicijas.

Nors tenka apgailestauti, kad šiandieninė ugdymo sistema daugeliu atveju eliminuoja etnines vertybes, technologinis ugdymas lyg šiol laikomas gyvosios tradicijos puoselėtoju, nes tai nuolatinis kūrybinis procesas, per kurį etninė kultūra atsinaujina ir interpretuojama. Įtraukiant į technologinio ugdymo mokymo programą tautinio meno pažinimą galima prisidėti prie asmenybės ugdymo, ugdant pagarbą tautos tradicijoms, paveldui ir jo saugojimui.

Tautiškumo idėjas plačiai nagrinėjo filosofai A. Maceina (1991) ir S. Šalkauskis (1992). Taip pat tautiškumą ir jo ugdymą aptarė I. Dirgėlienė (2001). Tautiškumo ir pilietiškumo santykį nagrinėjo R. Grigas (2007), tautinio ugdymo būklę mokykloje nagrinėjo Z. Zinkevičius (2001).

Lietuvių liaudies meno klausimus nagrinėjo menotyrininkas P. Galaunė (1939), liaudies ornamentiką ir puošybinius elementus aptarė: E. Usačiovaitė (1998), V. Tamulienė (2001), V. Savoniakaitė (1998), ornamentikos simboliką ir prasmę lietuvių liaudies mene nusakė M. Gimbutienė (1994) ir P. Dundulienė (2005).

Tautiškumo problemą lietuvių liaudies meno kontekste nagrinėjo P. Galaunė (1988), tautinio tapatumo problematiką ir lietuvių liaudies meno santykį aprašė A. Čepaitė (1999).

Nors tautiškumo ir lietuvių liaudies meno klausimais literatūros yra nemažai, tačiau tautiškumo ugdymo ir liaudies meno taikymo mokymo veikloje tyrimų technologinio ugdymo kontekste atlikta nedaug. Mažai tyrinėta, kaip liaudies menas puoselėjamas technologinio ugdymo procese, netirtas tautiškumo puoselėjimas per technologijų pamokas.

Šio darbo **tikslas** – atskleisti lietuvių liaudies meno taikymą kaip tautiškumo ugdymo priemonę per technologijų pamokas

Tyrimo objektas – tautiškumo ugdymas

Tyrimo uždaviniai:

1. Išstudijuoti mokslinę literatūrą lietuvių liaudies taikomojo meno bei tautiškumo ugdymo klausimais.
2. Iširti mokinių požiūrį į tautiškumo plėtojimą per technologijų pamokas mokantis apie lietuvių liaudies meną.
3. Atskleisti technologijų mokytojų požiūrį ir praktiką į tautiškumo ugdymą pasirenkant lietuvių liaudies meno temas.
4. Nustatyti lietuvių liaudies meno ir tautiškumo ugdymo sąsajas technologinio ugdymo kontekste.

Tyrimo uždaviniams pasiekti pasirinkti šie **tyrimo metodai:**

1. teorinės literatūros analizė
2. anketinė apklausa
3. interviu metodas
4. kokybinė turinio (content) analizė
5. statistinis duomenų apdorojimas

Magistrinio darbo struktūra: įvadas, literatūros apžvalga, tyrimo metodika ir organizavimas, tyrimo rezultatai, tyrimo rezultatų aptarimas, išvados, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, literatūros sąrašas, priedai.

Tyrimo duomenis iliustruoja 10 lentelių ir 19 paveikslų. Magistrinio darbo apimtis 68 psl.

1. TAUTIŠKUMO UGDYMO IR LIETUVIŲ LIAUDIES MENO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. TAUTIŠKUMO IR TECHNOLOGINIO UGDYMO TEORINĖS PRIELAIIDOS

1.1.1. Tautiškumo esmės aiškinimas

Daugelis autorių tautiškumą pradeda nagrinėti nuo sąvokos „tauta“. Tauta – istoriškai susiformavusi žmonių bendruomenė, turinti bendrą kilmę, kalbą, istoriją, papročius (Jakavičius, 1998). I. Dirgėlienė (2001) teigia, kad tauta (angl. Nation) – tai didelė žmonių grupė, gyvenanti vienoje teritorijoje, jai vadovauja nepriklausoma vyriausybė; (vok. das Volk) – vienos kalbos susieta kultūrinė bendrija; (pranc. le peuple) – grupė asmenų, priklausančių vienai bendruomenei istoriniu ir kultūriniu pagrindu. Reikėtų pastebėti, kad lietuviškas terminas „tauta“ priešingai, kai kurių didžiųjų kalbų atitikmenims, savaime nereiškia valstybės, kaip pvz., anglų ar prancūzų „nation“, „national“ (Dirgėlienė, 2001). Anot A. Maceinos (1999) tauta kuria žmogų, kaip tautietį, kaip tautinį individą. Tačiau E. Gallner (1996) teigia, kad tautas sukuria žmogus. Remiantis A. Smith (1984) pateikta „tautos“ samprata, galima skirti dvi „tautos“ sąvokos prasmes:

1. tauta kaip „natūralus“ istorinis vienetas;
2. tauta kaip istoriškai konkretus ir politinis tikslas arba idealas.

M. Čiužaitė (2007) pastebi, kad tautos ir tautiškumo sąvokas vienareikšmiškai apibrėžti sunku, tačiau tauta lieka viena iš svarbiausių socialinių kategorijų, o tautiškumas, kaip reiškinys daro ypač didelę įtaką žmogui ir šiuolaikiniam pasauliui apskritai.

Tautiškumo sampratą aiškino filosofai S. Šalkauskis (1992) ir A. Maceina (1991).

S. Šalkauskis (1992) teigė, jog tautiškumą sudaro tik formalią kultūros prasmę, bet ne šios kultūros turinį. Tautiškumas, anot autoriaus, žmonijai reikalingas, kaip „individualios lyties reiškimosi“ forma, kuri taip įgauna visuotinės reikšmės.

A. Maceina (1991) pastebi, kad tautiškumas yra tautinė individualybės „apsireiškimas individe“, sąlygojamas prigimties ir kultūros sąveikos. Tautiškumas yra ir įgimtas, ir įgytas: tautiškumas – tautinė būseną ir tautinė veiksmą. Pasak A. Maceinos (1991), tautiškumas yra forma, o žmogus – turinys.

R. Grigas (2001) knygoje „*Tautinė savivoka*“ tautiškumą apibūdina, kaip socialumo atmainą, sietiną su kultūra, ypač su etnokultūra: bendravimu, elgsenos normomis, simboliniais ženklais, mąstymo ypatumais, etnokultūrine atmintimi ir jos tęstinumu. Anot autoriaus,

tautiškumas nusako žmogaus santykį su pasauliu, kitomis tautomis, priklausomybę įsivaizduojamai žmonių bendruomenei, saistomai labiau dvasiniais nei pragmatiniais ryšiais, išsiskiriančiais savo specifiniais bruožais (Grigas, 2001). Panašiai tautiškumą aiškina D. Antinienė, G. Merkys (2007). Mokslininkai straipsnyje „*Lietuvos akademinis jaunimas patriotizmo ir kosmopolitizmo kryžkelėje*“ tautiškumą įvardija kaip žmogaus identiteto išraiška. Autoriai tyrimais nagrinėję tautiškumo apraiškas išskyrė *tautiškumo nuostatą*. Ją apibūdino, kaip socialines nuostatas, darančias įtaką asmens paties savęs ir aplinkinio pasaulio sampratai, vertinimams bei elgesiui bet kurioje jo veikimo srityje: profesinėje, politinėje, kultūrinėje ir t.t. Tautiškumo nuostatų sąvoką vartojama turint galvoje socialines nuostatas, atspindinčias tautinį tapatumą. Anot autorių tautiškumo nuostatai būdingas tautinės emocijos ir tautinis elgesys:

Tautinės emocijos – tai stiprus asmens priklausomybės savo šaliai bei tautinei bendrijai jausmas, lydimas fizinių reakcijų ir kryptingo pasirengimo veikti. Tautinės emocijos yra dviejų rūšių: pozityvios ir negatyvios. Emocijos paprastai yra susijusios su įsitikinimais, susiklosčiusiais labai ankstyvame žmogaus raidos tarpsnyje.

Tautinis elgesys – tai vienas iš tautiškumo nuostatas atspindintis aspektas. Tautinio elgesio pavyzdžiai gali būti tokie: pareigos atlikimas karinėje tarnyboje, dalyvavimas šalies visuomeniniame bei politiniame gyvenime ir pan. (Antinienė, Merkys, 2007).

I. Čepienė (2002) tautiškumo turinį įvardija kaip bendražmogiškasias vertybes. Autorė teigia, kad tautiškumas reiškiasi gimtosios kalbos vartoseną ir jos puoselėjimu, papročiais, siekais, tautos dvasios pajauta, tautos kultūros perėmimu, kūrybišku nusiteikimu kurti tautinės valstybės ateitį, tautiška veikseną. Kitaip tariant tautiškumas – priklausymo tautai suvokimas, išorinė tautybės apraiška (Čepienės, 2002). Panašiai tautiškumą, kaip suvokimą priklausyti tautai, apibūdina ir V. Jakavičius (1998), tačiau priduria, kad tautiškumas yra meilė tautiečiams, tautos kultūros – papročių, tradicijų ir kūrybos – priėmimas ir saugojimas, tautos dvasios, mąstysenos, tautos istorijos ir valstybės pažinimas bei pagarbos jai raiška (Jakavičius, 1998).

Tautiškumą nusakė ir L. Jovaiša (2003). Anot autoriaus, tautiškumas - tai būdas, forma, kuria reiškiasi tauta. Tai kartu ir tautinės saviraiškos priemonė. Tačiau ši priemonė būtų tik lukštas, jei neturėtų turinio. Iš tikrųjų po tautine forma glūdi neišsemiamos vertybės, atspindinčios tautos kūrybinę dvasią, jos bendražmogiškuosius turtus, tai, kas priimtina ne tik šiai tautai, bet ir žmonijai (Jovaiša, 2003).

M. Čiužaitė (2007) pastebi, kad pastaruoju metu egzistuoja dvi tautiškumo fenomeno traktuotės – vienos pakraipos autoriai teikia, kad tautiškumas – konservatyvus reiškinys, neturintis jokių perspektyvų, o kitos – tautiškumą supranta kaip modernaus laikotarpio reiškinį, kurį ugdo švietimo ir informacijos priemonės. Tiek vienu, tiek kitu atveju mokslininkų dėmesys tautiškumo problemoms neblėsta (Čiužaitė, 2007).

Šalia tautiškumo sąvokos dažnai vartojami kiti terminai: *tautinė savimonė*, *tautinis tapatumas*, *tautinis identitetas*, *etniškumas*, *nacionalizmas* ir kt..

Tautinė savimonė, pasak R. Grigo ir L. Klimkos – tai sąmoningas apsisprendimas save priskirti tam tikros tautos sukurtai kultūrinei grupei. L. Jovaiša (2003) išskyrė tautinės savimonės sandus – kalba, istorinė atmintis, etniniai papročiai ir tradicijos. Pagrindine tautiškumo mokytoja autorius laiko gimtąją kalbą. Tautiškumą rodo jau vien kalbėjimas lietuviškai. Juo taisyklingiau kalbama gimtąja kalba, tuo ryškesnė tautiškumo išraiška. Be to, autorius dar išskiria kitus tautiškumo bruožus, tokius kaip tautosaka (žodinės kūrybos vaisius), tradicijos (papročių, apeigų bei ritualų perdavimo ir kartos į kartą formos), tautinė literatūra bei istorija – nepakeičiamas šaltinis tautinei savipratai bei savimonei įtvirtinti (Jovaiša, 2003). V. Armavičiūtė (2005) pastebi, kad tautinė savimonė siejama su tautiniu tapatumu ir įvardija, kaip tautos išlikimo garantu. *Tautinė tapatybė* – individo buvimas ir išlikimas su ta pačia etnine grupe, jos laikymas savo tauta, Tėvyne. Jos įsisąmoninimas laikomas pirmine savimonės apraiška (Armavičiūtė, 2005). Tautinis tapatumas tapatinamas su *tautiniu identitetu*. O. Taljūnaitė (2006) teigė, kad tautinį identitetą formuoja tautinė savimonė ir atvirkščiai, tautinis identitetas yra viena tautinės savimonės sudedamųjų. Subrendęs ir įsisąmoninęs savąją priklausomybę vienai ar kitai tautai, individas perima tos tautos amžiais puoselėtas vertybes, tradicijas, papročius, simbolių sistemą ir istorinę patirtį, nuostatas, normas ir kt. Susiformuoja tautinė individo savimonė.

Etنيškumo ir tautiškumo sąvokas lyginusi N. Kasatkina (2007) daro išvada, kad tautiškumo sąvoka priskirtina kasdienės vartosenos sričiai, o mokslinės analizės kontekste tinkamesnis „etninis“ bei „etniškumas“ terminas. Be to autorė pateikia ir „etniškumo“ termino apibrėžtį – tai tapatybę, grindžiamą bendra kilme ir bendruomeninio solidarumo jausmu (Kasatkina, 2007).

Terminas „*nacionalizmas*“ dažnai painiojamas su tautiškumu. Nacionalizmas aiškinamas kaip stiprus, saugantis nuo visko, kas svetima, patriotinis įsitikinimas, politinė doktrina, kuri sureiškina tautinę interesų gyvybę ir remiasi Tėvynės arba tautos garbinimu (Dirgėlienė, 2001). S. Šalkauskio (1996) teigimu, nacionalizmas yra neprotinga savo tautos meilė, iškelianti tautybę aukščiau už dorą, teisę. Tai stipriausias neapykantos, antagonizmo, prievartos, susiskaldymo, nesantaikos, kovos ir karo ramstis ir kartu vienas didžiausių pavojų kultūriniam pasauliui (Dirgėlienė, 2001).

Apibendrinant galima teigti, kad tautiškumo samprata yra įvairi. Sąvoka įvairių autorių apibrėžiama skirtingai, tačiau daugelis autorių tautiškumo aiškinyje įvardija vertybinę nuostatą, kuri reiškiasi gimtosios kalbos vartoseną ir puoselėjimu, papročių ir tradicijų saugojimu bei istorine atmintimi.

1.1.2. Tautiškumo ugdymo samprata ir jo apibrėžtis švietimo dokumentuose

Tautiškumo ugdymo samprata

T. McLaughlin (1997) nuomone, žmogaus ugdymas vyksta tam tikrame specifiniame socialiniame, kultūriniame ir politiniame kontekste. Todėl ugdymas neišvengiamai formuoja vietinį identiškumą. Tokio vietinio identiškumo sudedamosios dalys gana skirtingos – tai yra kalba, literatūra, papročiai, jautrumas. Tautiškumo ugdymas svarbus tuo, kad saugo žmogaus savitumą, o jo praradimas sumenkina asmenybę. Tačiau jis greit pasiduoda kitų kultūrų, patirčių įtakai, todėl kiekvienai tautai reikia rūpintis savojo identiteto išlaikymu, nors pasak I. Dirgėlienės (2001) tautiškumo ugdymas yra sudėtingas procesas, todėl, kad gyvenimo kaita tokia didelė, kad praeities pamokos sensta, praeitis tolsta ir toks konfliktas tarp praeities ir dabarties neišvengiamas (Dirgėlienės, 2001) .

V. Lamanauskas (2001) straipsnyje „*Tautinis ugdymas Lietuvos integracijos į Europos sąjungą fone*“ apžvelgė tautiškumo ugdymo pradininkus ir teigė, kad jau M. Mažvydas „Katekizme“ (1547), M. Daukša „Postilėje (1559) atskleidė gimtosios kalbos reikšmę lietuvių tautos išlikimui. J. Basanavičius, M. Valančius, J. Šliupas, S. Daukantas ir kiti XIX a. pab. – XX a. pradžios šviesuoliai savo darbais propagavo liaudies kultūrą, skatino ugdyti tautinę savimonę.

Tautiškumo ugdymas yra tautinio auklėjimo pamatas. S. Šalkauskis (1996) ir A. Maceina (1991) tautinių auklėjimu plačiai nagrinėjo savo veikaluose. Filosofas S. Šalkauskis (1996) savo darbuose apie tautinį auklėjimą teigė, kad tautinis auklėjimas turi tris pagrindinius uždavinius: jaunosioms kartoms įkūnyti individualinę tautinę lytį; sudaryti patriotišką nuostatą į savo tautybę; paruošti visuomenę tautos uždaviniams. A. Maceina (1991) taip pat nurodo tris tautinio auklėjimo uždavinius:

- tautiškas auklėjimas,
- patriotinis auklėjimas,
- nacionalinis auklėjimas.

Tautiškas auklėjimas - šaltiniai yra gimtoji kalba, tautosaka ir tautinė literatūra, tradicijos, tautos istorijos, taip pat savo krašto gamtos, jos geografinių ypatybių pažinimas.

Patriotinis auklėjimas – neišmokoma, nes išmokyti mylėti negalima, - jis įkvepiamas, įsisąmoninimas, parodant, kaip ir už ką mylėti Tėvynę. Tam reikia pažinti tautos praeitį, ją pajauti ir išgyventi, puoselėti ir palaikyti tautos tradicijas, daug dėmesio skirti tautinėms šventėms, tautos atributikai (simbolikai), istoriniams paminklams ir pan.

Nacionalinis auklėjimas. Jo paskirtis – taip parengti jaunąją kartą, kad ji pakeltų tautą į nacijos lygį. Tam būtina, kad tauta pasiektų aukštą kultūros lygį, būtų kitų tautų pripažinta ir dalyvautų sprendžiant tarptautines problemas (Maceina, 1991).

Viena svarbiausių Lietuvos pedagoginės bendruomenės siekis, anot V. Lamanauko (2001), turi būti tautiškai susipratusios jaunuomenės ugdymas. Švietimo neįmanoma atskirti nuo kultūrinio tautos pamato, nes nuo to, kokį žmogų ugdysime priklausys šalies ateitis. Autoriaus nuomone tautinės tapatybės ugdymas rūpinasi tautos išsaugojimu, o vienas pagrindinių mokyklos veiklos principų yra išvelgti vidinių tradicijų prieštaravimus, tautinio būdo silpnuosius ir stipriuosius bruožus. Autorius įsitikinęs, kad pedagoginė visuomenė turi ugdyti kritišką mąstantį žmogų, gebantį savarankiškai spręsti ir priimti atsakomybę už savo veiksmus, brandinti asmens tautinę savimonę, ugdyti meilę gimtajam kraštui ir mokytis būti savo valstybės piliečiu (Lamanaukas, 2001).

A. Maceina (1991) išskiria tautinio auklėjimo veiksnius: šeima, mokykla, bažnyčia, kariuomenė, jaunimo organizacijos, įstatymai ir spauda. Tačiau tautinio auklėjimo svarbiausiais veiksniais laiko mokyklą ir šeimą.

Tautiniame auklėjime ypatingą dėmesį A. Maceina (1991) atkreipia į *šeimą*. Autoriaus nuomone, šeima yra tasai pradas, kuris skleidžia tautybę individuose ir kuris parengia pagrindus tautos Tautinės ypatybės atsiranda ir išsiplėtoja visų pirma šeimoje. Šeima palaiko etninį tautos tipą, perteikdama jį iš kartos į kartą; ji ugdo tautines tradicijas, tautinius papročius, tautinį meną, tautos pažiūras į gyvenimą ir net religinius tautos nusiteikimus. Šeima yra tauta miniatiūroje. (Maceina, 1991).

Kaip svarbus tautinio auklėjimo veiksnys yra *mokykla*. A. Maceina (1991) teigia, kad mokykla negali apsiriboti tik žmogaus ugdymu, ji turi ugdyti žmogų ir kaip tautietį. Mokykla turi parengti ne tik žmogiškajam, bet ir tautiškajam gyvenimui. Veliuonos deklaracijoje (2005) (Naujoji pasaulio lietuvių chartija) teigiama, kad lietuviškos mokyklos pareiga – ne vien tik žinių pasaulį ir bendražmogiškų vertybių perteikimas, bet ir savo tautos istorinės bei etnokultūrinės atminties skiepijimas, tautinės savimonės ugdymas (*Tautiškumas ir pilietiškumas: sintezės keliai*, 2006).

I. Dirgėlienė (2001) apžvelgusi daugelio autorių (S. Šalkausio (1992), A. Maceinos (1991), L. Jovaišos (1995), D. Miller (1993) ir kt.) darbus išskiria tautiškumo ugdymo priemones. Tai gimtoji kalba, tautosaka, šventės, tradicijos, Lietuvos istorija.

Kalbą kaip „tautiškumo mokytoją“ L. Jovaiša (1995) laiko svarbiausia tautiškumo ugdymo priemone, o kalbos mokymąsi – tautiškumo žyme. Pasak S. Šaklauskio (1992), per kalbą žmogus sutampa su nenutrūkstama kartų eile, kuri sudaro tautą praeityje, dabartyje, ateityje. A. Maceinos (1991) nuomone, kalboje tauta įkūnija savo pasaulio suvokimo būdą, savo pažiūras į daiktus, savo istoriją. Didelį kultūrinį vaidmenį, anot I. Dirgėlienės (2001), kalba atlieka tada, kai su ja jungiama tautosaka. Tautosaka ugdo ir estetinį skonį, ir tautinį mąstymo stilių.

Svarbią reikšmę tautiškumo ugdymui turi tautos tradicijos. I. Stonkuvienė (2008) straipsnyje „*Tradicija kaip praeities ir dabarties dialogas*“, kuriame nagrinėjo tradicijos sampratą kultūrologiniame ir edukologiniame diskurse, teigė, kad tradicija kultūrologiniame (etnologiniame) diskurse yra laikoma viena pamatinių kultūrologijos, taip pat etnologijos sąvokų. Ji žymi ilgalaikius įvairių sociokultūrinės patirties, kultūros formų, socialinių institutų, normų ir simbolių fiksacijos, atgaminimo bei perdavimo iš kartos į kartą mechanizmus. Panašų aiškinimą, tik jau tautiškumo kontekste pateikia I. Dirgėlienė (2001). Anot autorės tradicijos – tai tautiško gyvenimo faktas, o kartu ryšys, kuris kultūrinių tradicijų forma psichologiškai šias tradicijas ir pagrindžia. Taigi tauta gyva savo etninėmis tradicijomis, jei jos suprantamos plačiau ir giliau negu tradicinių bendruomenių moralės normų, elgesio standartų, psichologinių nuostatų užkonservavimas (Dirgėlienė, 2001)

Remiantis M. Guibernau (1996) pastebėjimais, tautiškumas yra kaip jausmas, kuris glaudžiai siejamas su gimtąja žeme, kalba, bendrais idealais, vertybėmis bei tradicijomis, o svarbiausia, anot autoriaus yra simbolinė identifikacija su tam tikra grupe, daugiausiai per tautinius simbolius: vėliavą, savitą liaudies muziką, tradicijas ir pan. Susisaistymas su simbolinėmis reikšmėmis sukuria tautinę tapatybę. Anot D. Miller (1995) sistemingai vartojami arba kartojami tam tikri simboliai vienija ir stiprina žmones. Simboliai yra kaip tam tikros medijos, kurių dėka, žmonės geba kalbėti bendra kalba, elgsena kreipiama tam tikra kryptimi. Pasak autoriaus, kalbant apie tautinius (nacionalinius) simbolius (vėliava, himnas, gamta, folkloras, religija) reikia pripažinti, kad jie yra tiesioginė sąsaja su praeitimi, kurią reikia nuolat atnaujinti, priminti ir iš naujo pateikti (Miller, 1995). Tautinių (nacionalinių) simbolių faktoriui priskiriamas tradicijų bei papročių laikymasis, tautinių švenčių šventimas – simboliškai jungiantys tautinę bendruomenę į vieną kultūrinį vienetą.

Tautiškumo ugdymo apibrėžtis švietimo dokumentuose

Lietuvos mokyklos paskirtis - ugdyti moksleivių pilietiškumą, patriotizmą, demokratinio gyvenimo įgūdžius, kūrybingai puoselėti tautinės kultūros tradicijas, skatinti vertybinių nuostatų ugdymąsi. Tautiškumo ugdymo svarbą pabrėžia **Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas** (2003), nurodantis, kad švietimas grindžiamas humanistinėmis tautos ir pasaulio kultūros vertybėmis. Šio įstatymo bendrosiose nuostatose teigiama, kad švietimas saugo ir kuria *tautos tapatybę*, perduoda vertybes, kurios daro žmogaus gyvenimą prasmingą, visuomenės gyvenimą – darnų ir solidarų, valstybės – pažangų ir saugų. Vienas iš švietimo tikslų – perteikti asmeniui *tautinės ir etninės kultūros pagrindus*, Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai *tautinei savimonei*, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos

tapatybės išsaugojimą, nuolatinį jos vertybių kūrimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą. Švietimo sistema reglamentuoja tautinio auklėjimo idėją, paremtą tautiškumu, patriotiškumu bei nacionalumu(LR švietimo įstatymas, 2003).

Reikėtų atkreipti dėmesį į **Tautinės mokyklos koncepciją** (1988), kurioje pirmą kartą buvo paminėti Lietuvos švietimo ir mokyklos tikslai atgimstančios tautos, atsikuriančios valstybės sąlygomis. Teigiama, kad mokyklos pagrindą sudaro individo ir jo gimtosios kultūros sąveika. Mokykla, kuri nori atlikti savo paskirtį, tegali būti *tautinė*: visi dalykai dėstomi gimtąja kalba ir pagrįsti *tautine kultūra*, susieti su jos problematika, ugdantys šiltą jausminį santykį su tos kultūros vertybėmis ir tikrą sielvartą dėl esamų jos trūkumų.

Tautinio ugdymo per tautos kultūros pažinimą idėja plėtojama **Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992 m.)**. Joje pabrėžiama, kad vienas iš svarbiausių ugdymo tikslų - brandinti asmens *tautinę ir kultūrinę savimonę*. Nacionalumas švietimo koncepcijoje traktuojamas kaip vienas iš svarbiausių mokyklos reformos principų šalia: humaniškumo, demokratiškumo bei atsinaujinimo. Čia nacionalumo principas apibūdinamas kaip įsipareigojimas Lietuvos kultūrai, rūpestis jos identiteto išsaugojimu ir istoriniu tęstinumu (Čepienė, 2005).

Tautos tęstinumui, pasitelkiant švietimą, parengtos **Lietuvos švietimo gairės 2003-2012 m.** Čia teigiama švietimo misija yra laiduoti tautos ir krašto kultūros tęstinumą, nuolatinį kūrimą, tapatybės išsaugojimą, puoselėti šios kultūros atvirumą ir dialogiškumą. Įžvelgiant mažėjančio identifikavimosi su Lietuva bei didžiavimosi Lietuvos pilietyste mažėjimo problemą, numatoma išryškinti ir ugdyti tokias vertybines nuostatas, kaip patriotizmas, *pagarba savo tautos ir krašto kultūros tradicijai* ir nusiteikimas ją *puoselėti*.

Bendrosiose programose (2008) vienas iš programos sudarymo principu yra ugdymo turinį sudaryti taip, kad skatintų mokinius apmąstyti savo šalies ir pasaulio kultūros paveldo įvairovę, visuotines vertybes, jų išsaugojimo ir *puoselėjimo būtinybę*, ugdytis *pagarbą savo šalies kultūrai* ir tolerantišką požiūrį į fizinius, religinius, socialinius, kultūrinius žmonių skirtumus. Tačiau 2008 metų bendrosiose programose daugiau apie tautiškumo ugdymą neužsimenama. Dar 2003 metų **Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2003)** buvo teigta, kad kiekvienas mokytojas ugdo moksleivių bendrąsias vertybines nuostatas: *patriotizmą*, *pagarbą tautos tradicijoms*, *kultūros paveldui*, *nusiteikimą jį saugoti ir plėtoti*.

Vaikų, jaunimo bei suaugusiųjų pilietiniam ir tautiniam ugdymuisi, visuomenės pilietinei bei tautinei raiškai, aktyviam pilietiniam dalyvavimui, sustiprinant socialinę partnerystę, tautinį ir pilietinį solidarumą parengta **Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa (2006)**. Programoje keliami šeši uždaviniai:

1. Atnaujinti formalųjį ir neformalųjį pilietinio ir tautinio ugdymo turinį Lietuvos ir užsienio lietuvių mokyklose;

2. Stiprinti demokratinę mokyklų kultūrą;
3. Gerinti mokytojų ir dėstytojų kompetenciją pilietinio ir tautinio ugdymo srityje;
4. Ugdyti ir puoselėti Lietuvos ir užsienio lietuvių jaunimo bei suaugusiųjų tautinį ir pilietinį sąmoningumą, skatinti tautinę saviraišką;
5. Didinti Lietuvos ir užsienio lietuvių jaunimo bei suaugusiųjų visuomeninį ir politinį aktyvumą;
6. Atlikti visuomenės pilietinės ir tautinės raidos tyrimus.

Remiantis šia programa, įgyvendinus visus siekus, kryptingai bus atnaujintas pilietinio ir tautinio ugdymo turinys bendrojo lavinimo, profesinėse ir aukštosiose mokyklose. Pagerės mokytojų ir dėstytojų profesinė kompetencija pilietinio ir tautinio ugdymo srityje.

2009 metais patvirtinta **Etninės kultūros plėtros švietimo įstaigose strategija**. Šios strategijos paskirtis – nustatyti etninės kultūros ugdymo plėtros tikslus, uždavinius, numatyti jos įgyvendinimo iki 2012 metų priemones ir vertinimo kriterijus. Strategijos tikslas – visais švietimo lygiais sukurti etninės kultūros ugdymo sistemą ir sudaryti palankias sąlygas etninės kultūros plėtrai švietimo įstaigose.

Strategijos uždaviniai:

1. Pakoreguoti neformaliojo ir formaliojo švietimo turinį, jo realizavimą reglamentuojančią teisinę bazę, įtvirtinant etnokultūros ugdymo nuostatas ir realizavimo galimybes.
2. Sukurti švietimo pagalbos sistemą mokytojams, įgyvendinantiems etninės kultūros ugdymą.
3. Sudaryti vaikams prielaidas pasirinkti etnokultūrą kaip vieną iš neformaliojo švietimo veiklos krypčių.
4. Skatinti profesinėse mokymo įstaigose senųjų liaudies tradicinių amatų mokymą.

Apibendrinat galima teigti, kad tautiškumo ugdymas yra sudėtingas procesas. Šeima ir mokykla yra pagrindinės tautiškumo ugdymo institucijos, kurios siekia puoselėti gimtąją kalbą, istorinę atmintį, papročius ir tradicijas. Per nacionalinius simbolius, istorijos paminklus, tautines bei valstybines šventes asmuo išsiugdo pagarbos ir meilės gimtinei jausmus, kurie yra tautiškumo garantas. Pastebėta, kad įstatyminių pagrindų ir švietimo dokumentų nusakančių tautiškumo ugdymą yra nemažai, tačiau pasigendama konkretumo, tuose švietimo dokumentuose, kurie yra arčiausiai ugdymo proceso, t.y. bendrosiose programose. Jose iškeliami tautinio ugdymo reikšmė tačiau plačiau ši sritis nedetalizuojama.

1.1.3. Tautiškumo ugdymas technologinio ugdymo kontekste

Mokslinėje literatūroje tautiškumo ugdymas technologinio ugdymo kontekste pastebimas kuriant tautinę mokyklą. P. Urbietis (2000) nagrinėjęs technologinio ugdymo turinio kaitą pastebi, kad sukurta tautinė mokykla, kurios tikslas buvo tenkinti krašto gyventojų reikmes, žadinti ir stiprinti lietuvių dvasios pajėgas, tai pat siekė, kad mokiniai savarankiškai stebėtų, tirtų, eksperimentuotų, veiktų panaudojant medžiagas su darbo priemonėmis. Tuomet darbais (rankų darbais) vadintas technologinis ugdymas buvo įvestas kaip atskiras mokomasis dalykas ir laikytas mokinių harmoningo ir visapusiško protinių galių ir fizinių jėgų lavinimo sistemos dalis (Urbietis, 2000). Taigi įvestas darbinis (technologinis ugdymas) buvo laikomas žmogaus harmonizavimo priemonė, o kartu ir tautiškumo ugdymo per darbą įrankiu.

Nagrinėjant tautiškumo ugdymą atnaujintose pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2008), o konkrečiau technologijų dalyko priede, galima pastebėti, kad tautiškumo ugdymui skiriamas nedidelis dėmesys. Tautinio ugdymo apraiškas galime išvelgti planavimo etape, kuriame nurodoma: „*mokiniams atskleidžiamas įvairiapusis etinis, kultūrinis, ekonominis technologinio ugdymo sąlygotumas, parodoma šios srities istorinė tradicija ir jos santykis su šiandiena, perteikiamos žinios ir ugdomi įgūdžiai, būtini kiekvieno žmogaus, nepriklausomai nuo lyties, kasdieniame gyvenime*“.

Kaip jau buvo minėta tautiškumas yra vertybinė nuostata. *Bendrosiose programose* (2008) 9-10 kl. mokinių pasiekimų srityje rekomenduojama puoselėti teigiamą nuostatą į tautos tradicijas ir siekti jų tęstinumo šiuolaikinėje aplinkoje.

Švietimo sistemoje, pasak R. Prascienienės (2001) tautinio tapatumo formavimas neatsiejamas nuo mokinių tautinės sąmonės ugdymo, kuris vyksta per tam tikrus mokymo programos aspektus. Didelį vaidmenį čia atlieka etninė kultūra – jos pažinimas sugebėjimas vertinti ir perimti tas tradicijas, kurios sudaro nenykstančias tautos dvasines vertybes. Taigi, galima teigti, kad tautiškumas yra neatsiejamas nuo etninės kultūros. Etninės kultūros valstybinės globos įstatymas (1999) ją apibrėžia kaip visos tautos sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį tapatumą bei savimonę ir etnografinių regionų savitumą. L. Klimka (2007) pastebi, kad šiandieninė visuomenėje atgimsta domėjimasis rankų darbo gaminiais, - čia gali būti panaudojama senoji kaimo amatų patirtis ir užmirštos technologijos. Tautodailės darbais susilaukia vis daugiau dėmesio, jos atkartojimas ar interpretavimas tampa laisvalaikio praleidimo būdas. Panašus santykis su tradicine kultūra yra Europos šalyse. Tačiau svarbiausia yra tai, kad etninė kultūra šiandien lietuviams padeda neprarasti tautinio savitumo, kaip vis labiau įsigali globalizacijos procesai (Klimka, 2007). Šią

autorius nuomonę galima traktuoti, taip, kad technologijų pamokos gali tenkinti visuomenėje vyraujančius interesus bei prisidėti per tautiškumo ugdymo per etnokultūros sklaidą.

Technologiniame ugdyme ne mažiau svarbus ryšys yra su tautos istorija, Lietuvos tautodailininkų darbo tradicijomis. Anot J. K. Galkausko (2009) technologijų technologinio ugdymo tikslas yra tautos kultūros ir darbo tradicijų išsamus nagrinėjimas, tautodailės ir amatų mokymas. Technologijų didaktika nurodo, kaip per technologijų pamokas ir papildomojo ugdymo renginius atskleisti Lietuvos tautos meno tradicijas. Įvairūs dirbiniai nuo amžių puošė žmonių buitį ir tenkino kasdieninio gyvenimo dvasines ir praktines reikmes (Galkauskas, 2009).

Didelė kraštotyros, ekskursijų švenčių atributikos reikšmė stiprina tautiškumą. Tautinių pasakų pasakojimas, tautinių dainų dainavimas, tautiniai žaidimai, rateliai šeimoje ir mokykloje, tautinių rūbų nešiojimas turtina išorinę tautišką formą dvasinėms, bendražmogiškoms vertybėms, ugdo ne tik vaizduotę, bet ir estetinius jausmus (Dirgėlienė, 2001). Svarbiomis tautiškumo ugdymo formomis L. Jovaiša laiko ir pamokinio ir popamokinio darbo formas, ekskursijas, žygius (Jovaiša, 1995).

Apibendrinat galima teigti, kad tautiškumas technologinio ugdymo kontekste reiškiasi per etnokultūros plėtojimą. Projektuojami ir gaminami dirbiniai panaudojant etnokultūros pavyzdžius sustiprina tautiškumo ugdymą, taip prisimenamos tautos tradicijos, simboliai ar istorinius įvykiai. Bendrosiose programose ir metodinėje literatūroje tautiškumo ugdymui per technologijų pamokas skiriama labai nedidelę dalis, o be to ir nesukonkretinamos tautiškumo ugdymo galimybės šio dalyko mokymo kontekste.

1.1.4. Tautiškumo ugdymo ir lietuvių liaudies meno santykis

Nacionalinis kultūros pagrindas – jos etninė kultūra. Tai visos tautos per šimtmečius sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinę tapatybę, savimonę ir etnografinių regionų savitumą (Klimka, 2007).

A. Čepaitienė (1999) nagrinėjusi liaudies meną ir tautinio tapatumo kūrimą, pastebi, kad jau 1917 m. straipsnyje „*Tautinė savimonė*“ buvo išskirtos to meto požiūriu esminės lietuvių tautinį tapatumą žyminčios kategorijos: savivoka, kalba, praeitis, *tautos dailė*. Šiame straipsnyje tautos dailė suprantama plačiąją prasme lietuvių kuriamas menas, apimantis ir profesionalų ir liaudies meną. Tačiau kultūriniam lietuvių savitumui žymėti svarbiausias vaidmuo teko liaudies menui. (Čepaitienė, 1999). A. Sakalauskas (2006) tai pat pastebi, kad lietuvių tautodailė buvo viena iš tautiškumo, patriotiškumo ir pilietiškumo apraiškų. V. Rimkus (2007) liaudies meną

įvardija kaip vieną iš svarbiausių etninės kultūros sudedamųjų komponentų, tautinio savitumo, dvasinės ir materialinės raiškos būdą.

I. Trinkūnienė (2005) nuomone, etninė kultūra pasitelkiama kaip priemonė tautos tapatumui ir integralumui stiprinti. Autorės teigimu etninė kultūra yra visų tautos (etoso) socialinių sluoksnių istorijos eigoje sukurta, istorine savimone paremta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atsinaujinanti materialinės ir dvasinės veiklos vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį tapatumą ir atverianti galimybę kūrybiškai dalyvauti pasaulio tautų bendrijoje (Trinkūnienė, 2005).

J. Jonušas (2006) pagrindė etnokultūros svarbą tautiškumo ugdymui. Anot autoriaus, etnokultūros, kaip ir viso meno, paskirtis – paversti žmogiškąsias vertybes estetinėmis išsaugant savo specifiką. Todėl meninės formos, apeliuodamos į emocijas, pirmiausia veikia mentalitetą, žadina tautinę savigarbą. Pabrėžtinai atkreipiamas dėmesys į dainuojamąją tautosaką (dainas, sutartines). Tai emocionaliausia tautinės kūrybos dalis, turinti daugiausia įtakos patriotinės pasaulėjautos formavimuisi. Tradicinės šventės ir apeigos laikomos svarbia tautinės socializacijos priemonė. Tautinės kultūros turinio išgyvenimas inspiruoja tradicinių vertybių puoselėjimą. Tai patirtis, kurios privalu nepamiršti ir modernios tautos kūrėjams. Asmenybė, perimdama savo tautos dvasines vertybes, per nacionalinius simbolius identifikuodamasi su protėviais, išsiugdo pagarbos ir meilės gimtinei jausmus, kurie yra pilietiškumo garantas (Jonušas, 2006).

Apibendrinant galima teigti, kad lietuvių liaudies menas yra viena iš tautinį tapatumą žyminčių kategorijų. Daugelis autorių teigia, kad tautiškumo viena iš apraiškų yra etninė kultūra, o jos vienas iš svarbiausių sudedamųjų komponentų yra liaudies menas. Per liaudies meną asmenybė identifikuoja su tautos tradicijomis ir tradicinių vertybių puoselėjimu.

1.2. LIETUVIŲ LIAUDIES TAIKOMOJO MENO TEORINĖS PRIELAIDOS

1.2.1. Lietuvių liaudies meno šakos ir tautodailės samprata

Lietuvių liaudies meno šakos

Menotyrininkas P. Galaunė (1988) nagrinėdamas liaudies meno sąvoką padarė išvadą, kad liaudies menu galime vadinti visą liaudies daiktingąją būtį, visa tai, kur tik pasireiškia meno elementai. Tačiau pastebima, kad meno sąvoka vartojama tik vaizduojamojo meno atžvilgiu. (Galaunė 1988). Panašią liaudies meno sampratą, kaip plastinę kūrybą, pateikia ir dailės žodynas (Dailės žodynas, 1999). Šie ir kiti liaudies meno apibrėžimai akcentuoja vaizduojamosios dailės kryptis eliminuojant kitas meno šakas, tokias kaip dainos, šokiai ir pan. Tradiciškai lietuvių liaudies menas skirstymas yra pagal darbų technikas:

1. *Vaizduojamoji dailė* – skulptūra, tapyba, grafika, medžio raižiniai, memorialiniai paminklai;
2. *Taikomoji dekoratyvinė dailė* – audiniai, keramika, akmenis, metalo, odos, gintaro, kaulo, šiaudų, medžio dirbiniai, margučiai, verbos;
3. *Architektūra* – gyvenamieji namai ir klėtis, bažnyčios ir koplyčios, varpinės, kryžiai, koplytėlės.

Tokį ar panašų skirstymą pateikia J. Celiešienė (2000), P. Galaunė (1988), R. Vismantienė (2007) ir daugelis kitų metodinių priemonių. Tačiau, liaudies menu apibrėžiami ne tik plastiniai menai, bet ir liaudies muzika, šokis ir tautosaka (Dailės žodynas, 1999). M. Alseikaitė-Gimbutienė (1948) straipsnyje „Liaudies meno šaknys“ akcentavo liaudies meną ne tik kaip regimąją aplinką, bet ir kultūrą bei istoriją: „Pažinkime liaudies meną, kaip dainas, kalbą ar istoriją...“(Gimbutienė, 1948) Taigi lietuvių liaudies sąvoka apėmia: vaizduojamąją ir taikomąją dailę, architektūrą, liaudies muziką, tautosaką ir šokį.

Vaizduojamoji dailė

Vaizduojamoji dailė yra dailės šaka, kurios kūriniais būdingi iliuziniai ar sąlygiški tikrovės vaizdai (Dailės žodynas, 1999). Atsižvelgiant į medžiagas ir išraiškos būdus vaizduojamoji dailė skirstoma į: grafika, skulptūra, tapyba.

Grafika - dailės šaka, apimanti piešinius, raižinius, atspaudus ir meninį šriftą (Dailės žodynas, 1999). Tačiau liaudies vaizduojamojoje dailėje grafika įkūnyta medžio raižiniuose, margučių ornamentikoje bei karpiniuose.

Medžio raižiniai. Remiantis liaudies meno tyrinėtoju P.Galaune (1988) medžio raižinius dėl meninių savybių ir techninių priemonių būtų galima laikyti atskira liaudies meno šaka. Lietuvių liaudies medžio raižiniuose dažniausiai vaizduojami šventieji, kompozicija paprasta: statiškumas, vaizdavimas iš priekio, pagrindiniai veikėjai vaizduojami centre, mėgstami įrašai, kurie paprastai traktuoti, kaip dekoro elementai (Galaunė, 1988; Vismantienė, 2007).

Karpiniai, kaip dailės šaka, daugelyje šalių turi senas tradicijas. Lietuvoje karpymas ypač paplito nuo XIX a. pab. Lietuviškiems karpiniams būdingi geometriniai ornamentai, panašūs į liaudies mezginių, drožinių, margučio raštų, su ritmiškai pasikartojančiais dantelių, saulučių, žvaigždučių, snaigių motyvais. Vis dėl to, karpiniuose pirmenybė teikiama „gyvybės medžio“ vaizdavimui (Lietuvos tautodailininkų sąjunga; Dailės žodynas, 1999)

Margučiai. Anot, P. Galaunės (1988) tai vienintelė iki šiol išlikusi mūsų liaudies meno sritis, kuri yra glaudžiai susijusi su kulto apeigomis. Margučiai priskiriami prie grafikos srities dėl marginimo būdų: išbraižant raštus vašku ir skutinėjant. Kai kurie autoriai margučius įvardija ir taikomosios dekoratyvinės dailės rūšį (XX a. Lietuvių dailės istorija, 1982). Senovėje margučiai buvo dažomi natūraliais gamtiniais dažais, o nuo XIX a. pab. pradėta dažyti cheminiais dažais.

Tokie margučiai lietuvių kultūroje laikomi vaisingumo, atgimimo ir gyvybės simboliu (Galaunė, 1988; Dailės žodynas, 1999).

Skulptūra – dailės šaka: trimatės formos kūriniai. Artima taikomajai dailei ir architektūrai (Dailės žodynas, 1999). Anot, P. Galaunės (1980) Lietuvių liaudies mene skulptūra plačiai pasireiškusi ir pripažinta. Lietuviai turėjo lengvai apdirbamos medžio medžiagos, todėl medinė siužetinė liaudies skulptūra geriausiai išlikusi. Tradicinė liaudies skulptūra yra sudėtinė memorialinių paminklų dalis:

- skulptūros komponuojamos į koplytėles, koplytstulpius, stogastulpius ar kalamos prie kryžių;
- statomos į altorius;
- laikomos garbinguose namų vietose (Vismantienė, 2007).

Liaudies skulptūra lakoniška, santūri, apibendrintų formų. Detalės stilizuojamos, nepaisoma tikslų proporcijų: dažnai per didelė galva, trumpas arba pailgas liemuo, stambios rankos ir kojos. Pagrindinė liaudies skulptūros tematika šventųjų vaizdavimas (Celiešienė J, 2000).

Tapyba – vaizduojamosios dailės šaka, kurioje meninis vaizdas kuriamas plokštumoje įvairių spalvų dažais (Dailės žodynas, 1999). Lietuvių liaudies tapyba buvo susieti su gyvenimo tradicijomis. Paveikslai tapyti medžio lentoje, drobėje, popieriuje, kartais skardoje, valstiečiai tapė koplytėles, koplytstulpius. Tapybos tematika, kaip ir skulptūroje – religinė. Lietuvių liaudies tapyboje ryškios dvi grupės:

– savamokslų tapybos darbai – dailininkų darbai itin primityvios formos, jų kompozicija dažniausiai centriška, figūros statiškos, vaizduojami žmonės artimesniame ir tolesniame plane vienodo dydžio, neproporcingų kūno formų. Spalvų gama nesudėtinga, bet intensyvi: mėgstama ryški raudona, mėlyna, žalia, geltona, plačiai naudojamas juodas kontūras.

– pasimokiusių tapybos darbai – tapytojų grupė, kurių darbuose jautriau suvokiama žmogaus anatomija ir perspektyva. Šie kūriniai yra tarsi grandis tarp primityvumo ir profesionaliosios tapybos, tačiau juose dominuojantis liaudiškos pasaulėjautos pradas leidžia juos priskirti tautodailei (XX a. Lietuvių dailės istorija).

Taikomoji dekoratyvinė dailė

Taikomoji dekoratyvinė dailė arba dar vadinama taikomoji dailė dailės žodyne įvardijama kaip dailės šaka: praktinės ir puošybinės paskirties dirbiniai (Dailės žodynas, 1999; Adomonis, 2008). J. Adomonis (2008) taikomąją dekoratyvinę dailę skirsto pagal tris kriterijus: pagal medžiagas (keramika, tekstilė, metalas, stiklas, medis, oda, gintaras), paskirtį (baldai, indai, papuošalai) ir atlikimo techniką (gobelenas, batika, inkrustacija, emalis ir t.t.).

Toliau aptariami keli būdingiausius lietuvių liaudies taikomojo meno dirbiniai.

Tekstilės gaminiai. Audiniai (audeklai) – tai vienas raiškiausių, gražiausių, o kartu ir seniausių tautodailės šakų. P. Galaunė (1988) liaudies audinius įvardino: „liaudies meno pasireiškimai“. P. Dundulienė (1982) kaip svarbiausius išskiria lininius ir vilnonius audinius, kurie buvo skirti išeiginiams ir kasdieniniams drabužiams. Vienas svarbiausių, anot V. Savoniakaitės (1998) audinių apibūdinimų ir skirstymo požymių yra audinių raštai. Jie priklausė nuo žmonių gyvenimo sąlygų, audinių paskirties, medžiagos ir apdirbimo technikos. Seniausi ornamentai – geometriniai, vėliau augaliniai, rečiausiai – gyvūniniai raštai (Galaunė, 1988). Lietuvių tekstilės geometriniai ornamentai dar skiriami į apskritimų, dryžių, langų, dryžių langų ir keturkampius raštus. Šis skirstymas yra sąlygiškas, nes apskritimų, elipsių, keturkampių iliuzija kuriama iš keturkampių elementų derinių ir skirtingų spalvų (Savoniakaitė, 1998).

Juostos – tai vienas iš seniausių lietuvių tradicinės tekstilės rūšių. Lietuviškos juostos pasižymi itin turtingu, kartais net gana sudėtingu, bet visada logišku ir aiškiai suvokiamu ornamentu, sodria, tačiau išlaikyta spalvų gama, subtiliu kolorito jausmu (*Liaudies talentai*, 1969; Tumėnas, 2002). Lietuviu liaudies mene juostos buvo audžiamos įvairios – rinktinės, beraštės, kaišytinės, austinės, pintinės ir vytinės (Vaitkevičiūtė, 2009).

Keramika – viena seniausių taikomosios dekoratyvinės dailės šakų. Nuo seno puodai lipdyti rankomis, išpaudžiant ornamentą – nuo jo pobūdžio atskirų laikotarpių keramika ir gavo pavadinimus – šukelinė, virvelinė, brūkšniuotoji, grublėtoji (*XX a. Lietuvių dailės istorija*, 1982).

Medžio dirbiniai buvo labai įvairių formų, o taip pat puošiami įvairiausiai raštais: kiaurapjūviais, giliais ir linijiniais drožinėjimais. Buvo daromos meniškos išvaizdos kultuvės, verpstės, prieverpstės, rankšluostinės, šaudyklės, šaukštai, lazdos, riešutams spaustukai ir kiti dirbiniai (Plaušinitienė, 1983).

Metalo dirbiniai – tai įvairūs įrankiai, žvakidės, žibintai bei įvairūs metaliniai papuošalai. Dideliu kruopštumu buvo apkaustomos kraitinės skrynios: jų kampai aplankstomi iškarpyta skarda, užrakto skylė papuošiama širdies, vainiko ar kitokiais ornamentais. Kartais visą skrynią puošdavo skardinės ornamentuotos juostos. Vieni iš pačių gražiausių metalo dirbinių yra geležinės kryžių viršūnės: saulės, mėnuliai, žvaigždės, kryžmos. Kryžmose yra daug senosios lietuvių religijos ir krikščioniškosios simbolikos (Plaušinitienė, 1983).

Architektūra

Lietuvių etninė architektūra – tai lietuvių tautos liaudies materialinės ir dvasinės kultūros išraiškos forma. Ji turi galias tradicijas ir laikui bėgant mažai kito, tačiau kiekviename Lietuvos etnografiniame regione, įtakojant skirtingiems veiksniams, susiformavo savita medinės architektūros tradicija. Išskiriami Aukštaitijos, Dzūkijos, Suvalkijos ir Žemaitijos etnografinių sodybų tipai, kurie pasižymi skirtingu pastatų skaičiumi, jų išplanavimu, forma ir kompozicija, puošybos detalėmis bei mažosios architektūros elementais (Morkūnaitė, 2009).

Lietuvių liaudies architektūrai būdingi racionalūs, buitinius poreikius ir gyvenimo būdą atitinkantis patalpų plano ir bendro vaizdo komponavimas, statybinių medžiagų ypatybių pažinimas ir atsižvelgimas į jas pasirenkant konstruktyvius sprendimus, mokėjimas organiškai susieti skirtingos paskirties sodybos pastatus ir darniai įkomponuoti juo į gamtinę aplinką (Lietuvių liaudies menas, 1993)

Lietuvių liaudies architektūra skiriama į šias grupes:

- gyvenamieji ir ūkiniai statiniai – gyvenamasis namas, klėtis, kluonas, tvartas, pirtis, daržinė;
- sakralinė architektūra – bažnyčios, koplyčios, varpinės;
- memorialiniai paminklai – stogastulpiai, koplytstulpiai, kryžiai ir krikštai (Vismantienė, 2007)

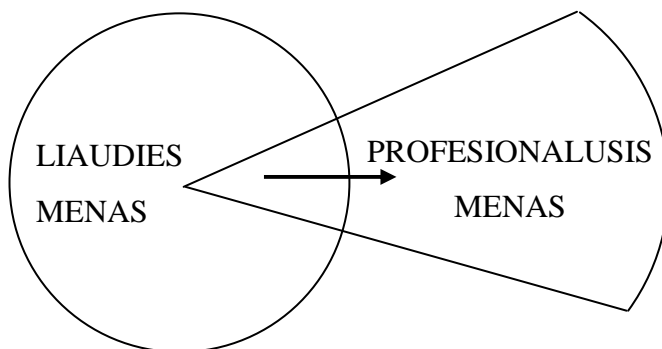
Liaudies meno suvokimas kinta dėl įvairių priežasčių: ekonominės, politinės ir socialinės padėties, vidinių liaudies meno transformacijų ir liaudies meno sampratos kaitos. Dėl jų keičiasi ir požiūris į tradicijas bei kinta ir tautodailės suvokimas. Jos kaitą nagrinėja V. Rimkus, kuris nusakė šių dienų liaudies meno klasifikaciją. Jo manymu, liaudies menas (plačiąja prasme) santykiu su tradicija ir meninės kokybės požiūriu skirstoma į šias grupes:

1. *gyvoji dailiųjų amatų tradicija* – taikomoji ir paprotinė tautodailė (margučiai, rankšluosčiai, medžio drožyba, verbos);
2. *gyvoji vaizduojamosios liaudies dailės tradicija* – vaizduojamoji tautodailė (skulptūra, tapyba);
3. *atgaivinta arba naujoviškai interpretuota liaudies dailės tradicija* (monumentalioji kryždirbystė, žalvario juvelyrika, juodoji keramika, popieriaus karpiniai, kai kurios juostų audimo technikos, jų dizaino ypatybės);
4. *naujos, modernizuotos kvestionuotino ryšio su tradicija, tautodaile požiūriu liaudies meno/tautodailės atmainos* (skiautiniai, akmenų dulkių tapyba, ištapyta tekstilė, nedažytos verbos, stiklas/vitražas ir kt.);
5. *tautodailės paribys, paratautodailė (mėgėjų ir saviveiklinis menas)*: eklektiškos kaimo turizmo sodybos, liaudiško stiliaus restoranų architektūra, kuri neretai peržengia tautodailės užribio liniją, virsdama kiču – neskoninga, vartotojiška, eklektiška, komercine dailės imitacija. (Rimkus V., Tautodailės egzistavimas šiandien)

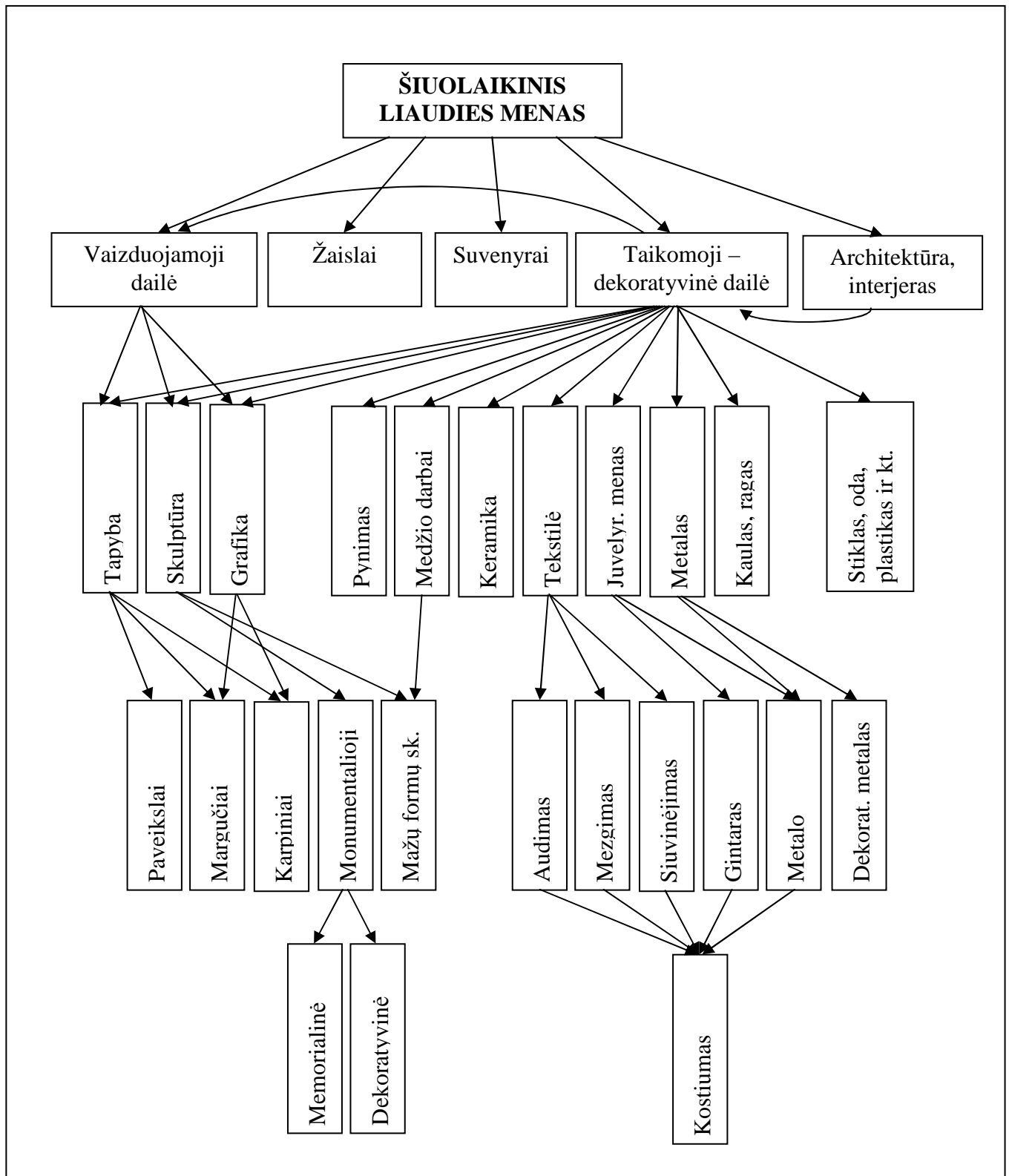
Išleistame straipsnių rinkinyje „*Primityvumas mene*“ (1999 m.) analizuojamos primityvumo apraiškos įvairiose kultūrose. Daugelis šio leidinio autorių primityvumą nagrinėja lietuvių liaudies meno plotmėje. V. Rimkus (1999) straipsnyje „*Primityvumas kaip vertybinė kategorija*“ išskyrė tris primityvumo klodus: dailė, liaudies dailė ir profesionalioji dailė. Pasak

autoriaus sudėtingiausia atskirti skiriamąją liniją liaudies ir profesionaliąją dailę. Tačiau istorijos eigoje profesionalusis menas išsirutuliojo iš liaudies meno (1 pav.). Todėl profesionalusis menas vienokiose ar kitokiose etapuose perteikia liaudies meno primityvumo elementus (*Primityvumas mene*, 1999). Dailės žodynas profesionalųjį meną nuo liaudies meno atskiria priemonių pastovumu ir primityvu. (Dailės žodynas, 1999)

V. Rimkus (1974) nagrinėjęs tautodailės, kaitą ir atsižvelgdamas į kintančią jos sampratą pateikė šiuolaikinio liaudies meno klasifikacinę schemą (2 pav.). Tas pats autorius 2007 m. straipsnyje „*Liaudies menas XXI amžiuje*“ šiuolaikinį liaudies meną aiškina kaip tradicinio liaudies meno ir mėgėjų meno visumą. Remiantis pateikta V. Rimkaus (1974) schema liaudies menas skirstomas į penkias grupes: vaizduojamąją dailę, taikomąją-dekoratyvinę dailę, architektūrą, žaislus ir suvenyrus. Peržvelgus autoriaus siūlomą klasifikaciją matyti, kad šalia tradicinių medžiagų atsiranda stiklas, plastikas ir kt.

1 pav. Liaudies ir profesionalaus meno ryšiai (schema) (pagal V. Rimkų, 1974)

2 pav. Šiuolaikinio liaudies meno klasifikacinė schema (pagal V. Rimkų, 1974)

Lietuvių liaudies tautodailės samprata

Tautodailės samprata įvairių autorių darbuose nėra pastovi. Dailės žodyne terminas „tautodailė“ gretinamas su „liaudies menu“ ir įvardijamas kaip sąvokos sinonimas (Dailės žodynas, 1999). Tačiau menotyrininkas V. Rimkus (1998) pastebi, kad „tautodailės“ terminas yra siauresnis už „liaudies meno“ apibrėžimą, kuris nusako ir tautosaką, ir muziką, ir architektūrą (Rimkus, 1998). Tas pats autorius viename iš savo straipsnių teigia, kad „tautodailė - tai sudėtinė bendrosios kultūros dalis, tačiau tos kultūros panoramoje tautodailės lyginamasis svoris ir mastas nėra pastovus, jis kinta dėl daugelio priežasčių: ekonominės, politinės ir socialinės padėties, vidinių liaudies meno transformacijų ir liaudies meno sampratos kaitos“ (Rimkus, 2008). Anot M. Adomavičienės (2004) pati tautodailė yra kintanti ir vyksta vertybių kaita: „Postmodernizmo laikotarpiu akivaizdžiai keičiasi požiūris į tautodailę. Naujosios technologijos, sąveika su profesionaliuoju menu, platūs ryšiai su pasauliu lemia naujovių atsiradimą tautodailėje. Keičiasi kūrėjų meninė samprata, atsiranda didesnis laisvės pojūtis, keičiasi ir visuomenės estetiškas skonis ir poreikiai“ (Adomavičienė, 2004). Šios mintys patvirtina kintančią tautodailės sampratą, kurią sąlygoja daugelis veiksnių. Dėl nepastovaus „tautodailės“ termino aiškinimo mokslinėje literatūroje vartojami kiti tautodailės sinonimai: „liaudies dailė“, „saviveiklinis menas“, „saviveiklinė dailė“, „mėgėjų menas“, „tradicinis liaudies menas“, „šiandieninis liaudies menas“, „šiuolaikinis liaudies menas“, „naujasis liaudies menas“ ir kt. (Rimkus, 1998).

Menotyrininkas P. Galaunė (1988) svarstė tautodailės sąvokos tinkamumą. Jis nesutiko su J. Basanavičiaus įvestu tautodailės terminu ir siūlė jį keisti liaudies daile ar liaudies menu, teikdamas, kad „<...> liaudis yra vienalytė, o jos įvairūs dirbiniai, kuriuose reiškiasi menas, niekuomet neišaugo į smulkiąją pramonę, bet visuomet buvo ir yra gyvenimo vartojamiems objektams. <...> dailės terminas mūsų visuomenėje dažnai vartojamas vietoj meno termino <...>“

Paprasčiausiais tautodailės sampratos nagrinėjimas būtų aiškinant žodžio šaknis: „tauta“ ir „dailė“, t.y. „tautos dailė“ arba „tautinė (liaudies) dailė“. Galima teikti, kad šiuo terminu norima apibrėžti etnokultūros, tautos dvasinės ir materialinės kultūros svarbą. (Stankevičienė, 2001).

Įvairiuose šaltiniuose tautodailė terminas aiškinamas istorinio paveldo aspektu: „tautodailė – tai kūrybinis palikimas, kurį esame paveldėję iš savo protėvių“ (Klimka, 1997). Panašią istorinę tautodailės sampratą pateikia V. Rimkus (2008) straipsnyje „Tautodailė - *dvasinio ugdymo faktorius*“: „Tautodailės samprata buvo apibrėžta kaip anoniminė valstiečių, žemdirbių, ūkininkų taikomojo pobūdžio meninė kūryba, einanti iš kartos į kartą, susiklostydama į pastovius meninius ir funkcinis parametrus ir įgydama tradicijos statusą.“ (Rimkus, 2008).

F. Marcinkas, G. Puodžiūkaitytė (1994) tautodailė nusakė, kaip genetinį žmogaus ir žemės ryšį, išreiškiant simboliais, raštu ir spalvų kalba, kuri reikšėsi meninės raiškos priemonių sistema. Dar pabrėždamas, kad tautodailės, kaip tautos savitumas kūrėsi apibrėžtomis istorinėmis,

geografinėmis, klimato sąlygomis, santykiuose su kaimyninėmis tautomis (*Lietuvių liaudies ornamentika*, 1994).

Vieni tyrinėtojai atskiria tradicinę, inovacinę bei mėgėjišką šiuolaikinės tautodailės kryptis (*Liaudies meno savitumas*, 1984.), tačiau kiti autoriai visą profesionaliosios dailės kūrybą vadina šiuolaikiniu liaudies menu (Rimkus, 1997).

Anot V. Rimkaus (1998) tautodailės raidą lemia vidinis žmonių poreikis meninėms priemonėms išreikšti savąjį gyvenimo ir grožio sampratą.

Apibendrinant galima teigti, kad liaudies meno klasifikaciją yra kintanti priklausomai nuo socialinių, kultūrinių ir technologinių aplinkybių. Tradiciškai liaudies menas yra skirstomas į vaizduojamąją, taikomąją dailę ir architektūrą. Tačiau šį skirstymą galime laikyti, tik kaip pamatinę liaudies meno klasifikaciją. Pastebėta, kad nėra pastovios tautodailės sampratos, ji nusakoma intuityviai, kiekvienas autorius interpretuoja skirtingai. Dažnai tautodailės terminas apibrėžiamas skirtingais aspektais. Sąvokos apibrėžtis kinta dėl daugelio priežasčių: ekonominės, politinės ir socialinės padėties, vidinių liaudies meno transformacijų ir liaudies meno sampratos kaitos.

1.2.2. Lietuvių liaudies taikomojo meno meninė ir techninė charakteristika

Lietuvių liaudies menas turi labai seną praeitį. Įvairios archeologinės iškasenos leidžia spręsti, kad meninė kūryba praeityje įvairiais laikotarpiais buvusi labai aukšta. Nežiūrint kintamų istorinių bruožų, šioje meninėje kultūroje išsilaikė ir tam tikri bendri reiškiniai, būdingi tikrai lietuviams, nesutinkami kitų tautų mene. Jie sudaro savitus tautinius mūsų meno bruožus (Drėma, 1958)

Lietuvių liaudies meno charakterizavimui reikėtų atskirti meninę ir techninę sritis:

- Meninė lietuvių liaudies meno charakteristika – spalva, ornamentika, simbolika.
- Techninė lietuvių liaudies meno charakteristika – audimas, drožyba, nėrimas, pynimas, mezgimas, siuvinėjimas, kalvystė, puodininkystė ir kt.

Meninė lietuvių liaudies meno charakteristika

Spalva yra viena svarbiausių lietuvių liaudies dekoru meninės išraiškos priemonių. Ji puošiamą objektą daro dekoratyvesnę ir išraiškingesnę. J. Keturka (1987) nagrinėdamas spalvą lietuvių liaudies baldų puošyboje pastebi, kad įvairūs daiktai gražinami spalvomis turėjo sąsajų su gamta. Gamtos grožis yra vienas svarbiausių liaudies estetinio auklėjimo veiksnių. Gamtos formos ir spalvos buvo svarbios liaudies meistrams, ugdė jų meninį pajautimą ir kūrybingumą.

Daugeliui tautų spalva turėjo simbolinę reikšmę ir ji istorijos eigoje kito. Tie patys dalykai skirtinguose kraštuose ir kultūrose gali būti simbolizuojami skirtingomis spalvomis. Viena spalva gali turėti kelias, netgi priešingas reikšmes. Pavyzdžiui vidurio Europoje geltona spalva reiškia pavydą, o Azijoje – tai garbės spalva. Raudona spalva vienur simbolizuoja kovą, revoliuciją, kitur – meilę ir pan.

J. Adomonis (2008) pastebi, kad Lietuvių liaudies menu ir jo spalva plačiau susidomėta XX a. pradžioje. Daugiausia spalvotų pavyzdžių paskelbta „*Lietuvių liaudies meno*“ albumuose (1958–1974). Plačiau spalva aptariama A. Keturkos knygoje „*Spalva lietuvių liaudies baldų puošyboje*“ (1987), J. Kudirkos sudarytame straipsnių rinkinyje „*Spalva lietuvių liaudies mene*“ (1988) ir G. Gudavičienės metodiniame leidinyje „*Spalvotyros pagrindai*“ (1988).

Lietuva turi kelis etnografinius regionus ir jiems būdingus spalvinius derinius: Aukštaitija, Žemaitija, Dzūkija ir Suvalkija. Savitu koloritu išsiskiria lietuvių tautiniai drabužiai, tautinės juostos, lovatiesės, kraičio skrynios, baldai, pastatai, liaudies skulptūra, margučiai ir Vilniaus verbos.

V. K. Vaitkus (1988) atlikęs pastatų ir statinių polichromijos tyrimus (atliktas 1967 m.) nustatė, kad rytiniuose Lietuvos respublikos rajonuose vyrauja šalti žalsvi, melsvi tonai, derinant su rausvais, raudonais, baltais. Žemaitijoje ir Suvalkijoje vyrauja šiltų spalvų gama, turinti didelės įtakos gretimiesiems rajonams. Labai sudėtingas aukštaičių pastatų koloritas. Pietinėje Aukštaitijos dalyje pastebimi šalti tonai, vakarinės dalies spalviniame koloritui būdingi raudonų, mėlynų, šaltų žalių spalvų kontrastai. Šiaurinės ir vidurio Aukštaitijos architektūroje vyrauja šilti žali tonai, komponuojami su rudais, raudonais. Dzūkijai būdingas šviesūs geltoni tonai. Dzūkijos ežerų krašte jų nenustelbė ir gamtinės sąlygos – melsvų tonų kompozicijos neįsivyravo, bet tapo tik geltonos ir žalsvos spalvos kompozicijų elementu. Iš šių pastebėjimų V. K. Vaitkus (1988) daro išvadą, kad mūsų respublikoje spalvinis klimatas nėra vienalytis, atskirų regionų liaudies architektūros bruožai skirtingi.

J. Keturka (1988) „*Spalva gyvenamojo namo interjere*“ aptaria lietuvių valstiečių namų interjerų spalvinius sprendimus. Jis pastebi, kad visi interjero audiniai atliko labai reikšmingą vaidmenį. Autorius išskiria audiniuose spalvų naudojamus du būdus:

- Niuansinis derinys – tai būdas pagrįstas lininių baltintų ir nebaltintų bei medvilnių gijų derinimu.
- Kontrastingas derinys – derinami šilti sodrūs ir neryškūs – aktyvūs ir pasyvūs – tonai. Raštai ir spalvos išdėstomos ritmingai.

Audinių meninė vertė turėjo didelę reikšmę liaudies gyvenamųjų patalpų vaizdai (Keturka, 1998).

Taip pat J. Keturka (1988) lygino valstiečių interjerą su eksterjeru. Pastebėta, kad interjere naudojamos spalvos žymiai ramesnės, spalvų skale, priešingai eksterjero spalvoms. Interjere kiekvienas spalvotas objektas yra stebimas iš arti, ir subtilios spalvos kuria harmoniją, daro teigiamą emocinį poveikį. Autorius pastebi, kad daugelis baldų – suolų, stalų, kėdžių, lovų – visai nedažomos, jie likdavo natūralaus medžio spalvos, o jei buvo dažomi, tai viena pasyvia – pilkai žalia, rusva, gelsvai rusva – spalva (Keturka, 1998).

Liaudies žmonės laikydamiesi estetinių (spalvos) principų lėmė kūrybinių liaudies tradicijų panaudojimo sėkmę.

Ornamentika. Daugelis autorių sutaria, kad ornamento paskirtis yra puošti. Neatsitiktinai ir ornamento terminas yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio *ornamentum*, kuris reiškia papuošimas, papuošalas (Tamulienė, 2006)

Lietuvių liaudies kalboje ornamentas sutapatinamas su žodžiu „raštas“ ir daugiau vartojamas liaudies tekstilės ornamentikai apibūdinti.

Ornamentą, kaip raštą, įvardino ir V. Tumėnas (2002): „Ornamentas – tai raštų sistema; šis terminas priklausomai nuo konteksto gali būti vartojamas ir kitoms reikšmėms kaip bendriausias dekoro apibūdinimas, jo elementų (raštų, ženklų) sinonimas“.

Ornamentai gali būti klasifikuojami pagal įvairius kriterijus, tačiau daugelis autorių (Keturka, 1987; Kudirka, 1991; Tamulienė, 2006; Vismantienė, 2007 kt.) savo darbuose, pagal tai, ką raštas atspinti, ornamentą skirsto į:

- geometrinis ornamentai;
- augalinis ornamentai;
- gyvūninis ornamentai.

Kiti autoriai (Galaunė, 1988; Usačiovaitė, 1998; Židonytė, 2005 ir kt.) ornamento skirstymą papildė: dangaus kūnų ornamentai, žmogaus figūrų ornamentai, architektūriniai ornamentai, mišrūs ornamentai.

Geometrinis ornamentas. Tai pats archajiškiausias ornamentas, randamas ant seniausių lietuvių, prūsų ir kitų tautos kultūros paminklų. Geometriniai ornamentai – tai stilizuoti gamtos motyvai. Jis sudarytas iš įvairaus dydžio ir formos taškų ir tiesių linijų, apskritimų, daugiakampių, kryželių, spiralių ir kitų elementų derinio. Originalūs geometriniai raštai išlikę Suomijoje, Estijoje, Lietuvoje. Kai kurie populiariausi ornamentai turi savo pavadinimus: eglutė, dantukai, langeliai, lankeliai, kryputė. P. Galaunė (1988) kartu su geometrinium ornamentu skyrė ir pintinį ornamentą, kurį sudaro keturi pagrindiniai tipai: ritmiškai sudarytos kreivųjų schemos; pamėgdžiojimas audinio gijų pynimūsi – audiminis; pamėgdžiojimas virvutės sukimūsi – virvinis ir žaltinis (Kudirka, 1991; Tamulienė, 2006; Vismantienė, 2007).

Augalinis ornamentas. Tai stilizuotas, kartais realistiškas, įvairių formų augalų pasaulis. Stilizuojama: gėlės, lapai, žiedai, vaisiai, uogos, daržovės, grybai ir kt. Dažnai ornamento lapai, o kartais ir žiedai taip stilizuojami, kad nebegalima pažinti, kokie lapai ar žiedai vaizduojami. Šiam ornamentui būdingas savitas motyvų parinkimas, komponavimas, taip pat savitas elementų apibendrinimas. Kai kuriose tautose šis ornamentas yra sudėtinga kompozicija, Lietuvoje – paprasta. Ornamentų piešinys plokščias ir be šešėlių (Keturka, 1987; Kudirka, 1991; Tamulienė, 2006; Usačiovaitė, 1999). J. Adomonis (2008) augalinį ornamentą įvardija „floristiniu“ ornamentu.

Gyvūninis ornamentas - stilizuotos gyvūnų figūros. Dažniausiai tai paukščių (gandro, lakštingalos, varnos, vištos), žirgo, žalčio, gyvatės motyvai. Lietuvių liaudies mene gyvūninis ornamentas pasitaiko gana retai ir ypatingu charakteriu nepasižymi, nebent aptinkami namų ir klėčių užbaigimuose, skrynių tapyboje, kryžiuose. P. Galaunė (1988) pastebi, kad stilizuotais gyvių motyvais liaudies mene dažniausiai vaizduojamos arklio ir paukščio galvos. Literatūroje gyvūninis ornamentas dar vadinamas „zoomorfiniu ornamentu“ arba „ornitomorfiniu ornamentu“. Prie gyvūninių ornamentų priskiriamas ir „teratologinis“ ornamentas – būdingas pirmykštės bendruomenės ir klajoklių tautų menui, viduramžių dailei ir architektūrai. Vaizduojami žvėrys pabaisos (Kudirka, 1999; Tamulienė, 2006; Vismantienė, 2007)

Retai, bet skiriama dar viena ornamento rūšis - *dangaus kūnai*, dar vadinami *visatos kūnai*. Tai saulės, mėnulio, žvaigždutės, žemės, gyvybės medžio, žaibo, šviesos, dangaus skliautų motyvai.

Žmogaus figūrų (antropomorfinis) ornamentas – raštas sudarytas iš stilizuotų žmonių ar jo dalies figūrų siluetų; senovėje buvo paplitę sirenos, kariatidės, amūrai, taikyta architektūroje, dailėje, dailių amatų dirbiniuose. Lietuvių liaudies menui šis ornamentas nebūdingas (Tamulienė, 2006)

E. Usačiovaitė (1998) skiria dar vieną, mažiau žinomą ornamento rūšį – *architektūrinį ornamentą*: pastatų vaizdai ar atskiri architektūros elementai (kolonėlės, kapiteliai, karnizai ir kt.).

Mišrus ornamentas – raštas sudarytas iš įvairių vaizdinių elementų derinio t.y. jungiant skirtingų rūšių rašto elementus į vieną formą (Usačiovaitė, 1998; Tamulienė, 2006).

Ornamentui artima sąvoka yra *ornamentika* - žodynuose ir metodinėje literatūroje, įvardijamas, kaip dailės kūrinio ar stiliaus ornamento elementų visuma; ornamento pobūdis (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas; Žydonytė, 2005). J. Adomonis (2008) ir G. Šukščius (2002) savo darbuose ornamentiką apibūdinama, kaip dekoro atmaina, gaminio, knygos, statinio ir t.t. puošybos elementų visuma, stilizuotai (sąlygiškai, schemiškai) atkurianti įvairias gamtos formas.

Kaip ir bendroje meno istorijoje, taip ir lietuvių liaudies mene, anot menotyrininko P. Galaunės (1988) ornamentas užima pagrindinę vietą. Jis yra lyg natūralus tautos gilios praeities ir

tikėjimo atspindys, tautą supančio pasaulio atvaizdavimas, požiūrio į pasaulį, jo reiškinius išsakymas. Todėl įvairiuose dirbiniuose ornamentas savo motyvais, kompozicija ir kitais bruožais išreiškia liaudies skonį, charakterį (Kudirka, 1999).

Simbolika. Žodynuose „simbolis“, vadinamas, sutartiniu ženklu žyminčių kokią sąvoką ar idėją (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, Lietuvių kalbos žodynas). Senovėje ornamentas reiškė informacijos perdavimą ženklų pagalba. Iš kartos į kartą buvo perimamos nusistovėjusios ir tobulinamos meninės formos, spalvų deriniai, ornamentika. Manoma, kad jis atsirado iš konkrečios realistinių vaizdinių, juos stilizuojant, supaprastinant.

E. Usačiovaitė (1998) nagrinėjusi lietuvių liaudies ornamentika balduose aptaria ir simbolio sampratą. Autorė pastebi, kad ilgainiui simbolis tapo abstrakti sąvoka. Daugelis simbolių apibrėžia kaip jutiminį ženklą, pavaizduojant tai, kas nėra jutimiška, bet gali būti mąstoma ar tikima. Todėl simbolis laikomas viena pagrindinių estetikos, mitologijos, religijotyros ir kultūrologijos kategorijų (Usačiovaitė, 1998).

Lietuvių liaudies menas – tai ne tik ornamentai, raštai, išraiškingumas, spalva; tai simboliuose gyvenantis praėjusių amžių palikimas. Liaudies meno simboliai gali būti palyginti su kitais senovės kūrybos ženklais, išreiškiančiais tas sąvokas, kurios siekia laikus, kai dar nemokėta rašyti. Lietuvoje sutinkami įvairūs raštai. Dažniausiai jie atėję iš gamtos ir virtę atskirais simboliais (Gimbutienė, 1994).

Pagal prasmę, J. Adomonis (2008), ženklus ir simbolius santykinai suskirstė į stilizuotus kosmoso, žmonių ir abstrakčios minties vaizdus. Kai kurie iš šių simbolių turi keletą ezoterinių reikšmių arba skirtinguose regionuose savaip aiškinami.

Taškas. Tai elementarus pasaulio sąrangos ir skaičiavimo vienetas, ženklinantis kiekvieną pradžią ir pabaigą, matavimuose – centrą (Usačiovaitė, 1998).

Trikampis – baltams reiškė ugnį (aukštyn nukreipta viršūnė), vandenį (žemyn nukreipta viršūnė), vyrą ir moterį.

Rombas – aktyvumo simbolis. Palčiai naudojamas lietuvių liaudies tautinėse juostose, audiniuose ir turi daug prasmų: žemė, saulė, diena, vainikas, ugnis, vainikas, šulinys (Tumėnas, 2002).

Apskritimas (skritulys) – visatos, dangaus, saulės simbolis, kartais apsuptas spindulių. Taip pat reiškia ratą, ugnį, tobulybę, pasikartojimą, grįžtamumą, amžinybę ir ištikimybę (vestuvinis žiedas). Kaimo kryžiuose vaizduota daug saulės spindulių (Adomonis, 2008; Usačiovaitė, 1998).

Segmentinė žvaigždė (šešiakampė žvaigždė) – pasaulio ornamentikoje – vyriškumo ir moteriškumo susiliejimo, dvasios ir intelekto simbolis. Lietuvių ornamentikoje – Saulės simbolis. Ji užima pagrindinę vietą lietuvių liaudies ornamente. Ja puošiami rakandai, prieverpstės, kultuvės,

architektūra. Tai yra vienas seniausių pasaulyje saulės ir šviesos simbolių, žinomas senovės Mesopotamijoje, Indijoje. Kaimo žmonės vadino saulute, žvaigžde (Vakarų Europoje – rozetė, roželė). Kristus liaudyje dar vadinamas žvaigžde, dėl to žvaigždė – saulė yra Kristaus simbolis (Usačiovaitė, 1998).

Kryžius – magiškas ir religinis simbolis, ornamento motyvas. Atsirado pirmą kartą bendruomenėje kaip ugnies simbolis. Būdingas daugeliui senųjų kultūrų. Nuo IV a. tapo krikščionių tikėjimo, kančių simboliu. Kryžius labai paplitęs lietuvių medžio raižiniuose ir audiniuose, jų ornamentuose. Ypač gražūs kryžiai iš kalto metalo su saulės, mėnulio, žvaigždžių ir žalčių motyvais (Adomonis, 2008; Tumėnas, 2002).

Svastika (kampuotasis kryžius) - kryžiaus pavidalo dinamiškas Saulės, Perkūno, ugnies, jėgos, judesio ženklas. Senovės Rytuose – derlingumo, saulės ir žaibo simbolis. Jis randamas beveik visose senose kultūrose. Svastikos motyvai būdingi lietuvių ir latvių ornamentikai. Baltai juos dar siejo su laime, šviesa ir gėriu. Svastika yra dviejų rūšių: su judesiu į dešinę ir į kairę. Pasitaiko su kampuotomis ir lenktomis alkūnėmis bei pusinės (pvz., tautinėje juostoje) (Adomonis, 2008; Tumėnas, 2002).

Senieji simboliai nebuvo sugalvoti – jie atsirado iš šventumo potyrio, t.y. pagal kilmę yra religiniai, o iš religijos perėjo į mitus, ritualus, vėliau atgaivinti tradiciniame mene ir papročiuose (Usačiovaitė E., 1998).

R. Vismantienė (2007) lietuvių liaudies ornamentikoje naudotus simbolius siūlo suskirstyti į dangaus simbolių, roplių, paukščių ir augalų grupes:

Dangaus simboliai. Nuo senovės žmonės stebėjo dangų, jo kūnus ir gamtos reiškinius, kai kuriuos sudievindavo, duodami jiems vardus ir suteikdami jiems magiškos galios. Sudievindami dangaus kūnus tikėjo, kad išreiškia netik amžiną gamtos reiškinių judėjimą, bet ir kovos su blogiu ir mirtimi simbolika. Išlikę daugybė meno dirbinių, kalendorių, buitinių reikmenų (verpsčių, šaukštų, ratelių ir t.t.), kurių raštai – dangaus ir žemės, žmogaus ir kosmoso, realaus ir antropomorfinio pasaulio sąsaja (Pečkaitytė, 1999).

Saulė, žvaigždės, mėnulis – vaizduoti ratais, svastikomis, kryžiais, spiralėmis, segmentinėmis žvaigždėmis ir kt.; jie siejami su gyvenimu, dievybės jėgomis (Gimbutienė, 1994; Usačiovaitė, 1998).

Ropliai ir jų simboliai. Senovės lietuviai ypač daug dėmesio skyrė žalčiui, rupūzei ir kitiems ropliams bei driežams. Liaudies tikėjime ir tautosakoje žaltys siejamas su seksualiniu gyvenimu, todėl dažnai buvo laikomas namuose skiriant jam ypatingą vietą. Taip pat tikėta, kad žaltys neša laimę ir gerovę. Turtą nešantis padaras vadintas aitvaru, dažnai vaizduojamas su žalčio galva ir ilga uodega. Senovės lietuviai gerbė ir garbino ne žalčio ar rupūžės kūną, bet jame esančią gyvybės jėgą (Gimbutienė, 1994). Žalčio motyvai naudoti juostų, rankšluostinių, metalo

dirbinių, namo atskirų detalių, koplytstulpių, kryžių puošyboje. Dažnai tai vaizduojami laužytomis ir banguotomis linijomis, pynutėmis ar virvutėmis (Dundulienė, 2005).

Paukščiai ir jų simboliai liaudies kultūroje siejami su nuolatine gamtos dinamika; jie buvo laikomi dangaus ir žemės tarpininkais. Pasak M. Gimbutienės (1994) nevysi paukščiai buvo vienodi: vienus žmogus siejo su vaisingumo jėgomis, o kitus – su sielų persikūnijimu. Gulbė, gandras ir gaidys priklausė pirmajai grupei; antrosios atstovai - gegutė, balandis, lakštingala, volungė, kregždė, sakalas ir pelėda (Gimbutienė, 1994). Paukščiai vaizduojami kartu su ratais, koncentriniais apskritimais, arkliais ar jaučio ragais. Dažnas lietuvių liaudies meno motyvas yra paukščių kojos, vadinamos vištkojelėmis. Jomis buvo puošiami audiniai, juostos, baldai, ypač kraitinės skrynios ir spintelės (Dundulienė, 2006).

Augalų simboliai reiškė gyvybinę energiją, apsaugą nuo ligų ir nelaimių; žydinčios gėlės ant skrynių – nuotakos turtą ir jos busimą laimę (Gimbutienė, 1994); pumpurų turintis augalas – gyvybės medis – žemė vaisingumas (Vismantienė, 2007).

Techninė lietuvių liaudies meno charakteristika

Audimas Lietuvoje nebuvo pavienių amatininkų užsiėmimas – mokėti austi privalėjo kiekviena moteris. Iš kartos į kartą perduodamas audimo menas Lietuvoje pasiekė tikro tobulumo. Liaudies audiniai buvo audžiami labai įvairiai, tačiau pagrindiniais laikomi dvinytis (drobinis), ruoželinis ir atlasinis pynimas. Dvinyčio pynimo audeklai yra lygaus paviršiaus ir abi pusės vienodos. Įvairūs raštai gaunami naudojant keletą spalvų metmenis bei ataudus ir juos įvairiai grupuojant, o imant įvairaus storumo siūlus – gaunami faktūriniai audiniai. Išvestiniai dvinyčio pynimai – ripsai, panamos, dimai, juostos ir kt. Ruoželinio pynimo metmenys ir ataudai perdengiami per du ir daugiau siūlų su poslinkiu per vieną siūlą. Šis pynimas naudojamas dekoratyviniams audiniams, rankšluosčiams, staltiesėms gaminti. Ruoželinio audimo išvestiniai yra krepiniai, diagonaliniai, zigzaginiai ir kiti pynimai. Atlasinis audinys gaunamas naudojant įvairių skaičių nyčių ir išausto audinio vieną pusę sudaro metmenys, o kitą – ataudai. Atlasinis audimas naudojamas puošniems drabužiams, šalikams gaminti (Lapienyte, 1982).

Pynimas. Pynimas, kaip liaudies meno šaka yra labai sena, ji siekia keramikos ir kitų amatų gimimo epochą. Lietuvoje pinti daiktai buvo reikalingi valstiečių kasdieniniam gyvenimui. Tai buvo krepšiai, doklai, pintinėlės iš vytelių, šaknų, karnų. Būdavo apipinamos didelės puodynės, ąsočiai, padaroma ir dekoratyvinių darbų (Rimkus, 1998).

Puodininkystė – vienas seniausių amatų Lietuvoje. Iki X a. Puodai buvo lipdomi rankomis, nuo X a. Pradedamas naudoti rankinis žiedžiamasis ratas. Puodų lipdymo tradicija ėjo iš karto į kartą, juos žiesdavo vyrai, moterys ir vaikai. Keramika, kaip ir kitos liaudies meno šakos turi charakteringus etnografinius bruožus, tai atsispindėjo formose, puošimo technikoje ir

motyvuose. Santūrios formos, aiškus siluetas, raštų ir spalvų darnumas, gerai juntama medžiaga lėmė liaudies keramikos meninę vertę (*XX a. Lietuvių dailės istorija*, 1982; Adomavičienė, 2004).

Drožyba - lietuvių liaudies medžio drožyba meninių formų atžvilgių gali būti skirstoma į: kiaurapjūvė puošybinė drožyba – naudota dažniausiai įvairioms pastatų dalims puošti ir taikoma smulkesniuose mediniuose gaminiuose: prieverpstėse, rankšluostinėse, šaukštidėse, taip pat spintoms, kėdėms, lentynoms puošti (Drėma, 1952).

Siuvinėjimas lietuvių liaudies mene retais atvejais buvo įvardijamas kaip amatas. Dažniausiai naudojama išstobulinta ranka siuvinėjimo technika. Puošiami balti drabužiai ir patalynė. Lietuvių liaudies mene pagrindinėmis siuvinėjimo technikomis buvo laikyta peltakys ir adinukė. Peltakys (liaudyje vadintas mereška) – siuvinėjimo būdas žinomas visoje Lietuvoje: baltais siūlais juo siūvinėta Suvalkijoje, Aukštaitijoje, baltais, raudonais, mėlynais – Žemaitijoje ir Aukštaitijoje. Kitas siūvinėjimo būdas – adinukė, dar buvo vadinamas pilnu ir kiauraraščiu siuvinėjimu. Juo buvo siuvinėjami augaliniai ornamentai tik baltais siūlais. Šakelės, lapeliai, žiedeliai, uogos siuvinėti marškiniuose ir skarelėse Suvalkijoje ir Dzūkijoje, kepuraitėse, prijuostėse, apatiniuose sijonuose ir paklodėse – Žemaitijoje (Kargaudienė, 1997).

Nėrimas. Lietuviai nuo seno garsėjo įvairių raštų nėriniais. Jais puošta rankšluosčių galai, pagalvių užvalkalai, paklodės, staltiesės ir kt. Prie seniausių nėrinių priskiriami ir pinikai, kuriuose išpindavo audimo gale iš nesuaustų metmenų siūlų. Tokių nėrinių ornamentai dažniausiai būdavo paprasti – dažniausiai geometriniai ornamentai (Dundulienė, 1982).

Pastebima, kad meninė ir techninė liaudies meno charakteristika leidžia lietuvių tautos meną atskirti nuo kitų tautų liaudies meno. Lietuvių liaudies meną galime identifikuoti remiantis menine charakteristika – spalva, ornamentika, simbolika ir technine charakteristika – amatai ir technologijos.

1.2.3. Lietuvių liaudies meno tęstinumas ir jo galimybės technologijų pamokose

Liaudies meno tęstinumą iliustruoja liaudies meno tyrinėtojas J. Kudirka (1984), kuris teigė, kad taikomasis liaudies menas yra tradicija pagrįsta, vietinėje medžiagoje rankų darbų įkūnyta, iš kartos į kartą perduodama tam tikros etninės bendrijos grožio sampratos išraiška. Jai būdinga praktinės dirbinio paskirties, formos ir dekoro vienovė; čia susijungia daugelio kartų patirtis ir gyvenimo laikotarpio meistrų individualūs ieškojimai (Kudirka, 1984). Dabar daug taikomojo meno dirbinių yra praradę pirmąją būtiną funkciją, o šiuolaikinio žmogaus gyvenime jie atlieka tik estetinį vaidmenį (Adomavičiūtė, 2004).

V. Tumėnas svarsto, kad šiandieninė tautodailė yra natūrali tradicinio liaudies meno tęsia. Kita vertus, autoriaus nuomone, joje neapsieinama ir be sąmoningo siekio specialiai atgaivinti tam tikrų sričių tradicijas naujais pavidalais, kūrybingai kurti naujas tautodailės rūšis. Tautodailės ypatybės išryškina pokyčių kraštutinumai – mėgėjų menas ir kičas. Daugialypės šiuolaikinės tautodailės samprata ir jos tyrimai skendi įvairių idėjinių nuostatų kontekste ir sandūroje.

V. Rimkus (1998) taip pat kalba apie tęstinumą. Pasak autoriaus, šiuolaikinio meno raida apima ir tradicijų tęsą, ir naujovių radimąsi. Šalia įprastų tautodailės šakų bei žanrų atsiranda naujovių, kurios labai nelengvai pripažįstamos. Tačiau ir senų, gilių tradicijų turinčių liaudies dailės šakų raidoje yra prieštarų procesų. Jie absorbuoja ir atspindi bendrąją liaudies meno problematiką, tendencijas, poslinkius (Rimkus, 1998). Naujesniuose šio autoriaus darbuose liaudies meno atgaivinimas ir propagavimas vadinamas „steriliojo“ liaudies meno „išgryninimu“. Ir būtent toks „sterilus“ liaudies menas, anot V. Rimkaus (2007), tampa parodiniu, ekspoziciniu, reprezentaciniu reiškiniu, funkcionuojančiu už liaudies kasdieninės gyvenamosios erdvės. (Rimkus, 2007).

Dabar didžiausias šiuolaikinio liaudies meno rinkinys, saugomas Lietuvos dailės muziejuje, leidžia pažinti tautos dvasinį gyvenimą, jos neišsenkantį kūrybingumą, paskutinių penkiasdešimties metų tautodailės istoriją, jos tradicijų gyvybingumą, tęsą ir pokyčius, susijusius su tautos gyvenimo sąlygomis (*Lietuvių tautodailė: 1950-2000*, 2006).

Reikia pastebėti, kad iki šių dienų kasmet (nuo 1994 m.) organizuojamos lietuvių liaudies meno parodos. Jomis rūpinasi Lietuvos liaudies kultūros centras. Lietuvių liaudies meno parodos rengiamos kartu su dainų švente ir tampa vienas nuo kito neatsiejama renginiais. 2007 metais surengta taikomosios liaudies dailės paroda, kurioje buvo siekiama pateikti tradicijoms artimiausius, kokybiškus kūrinius, sąmoningai atsiribojant nuo itin modernizuotų, abejotinos meninės vertės, komercinių, artimų popmenui šiuolaikinės liaudies dailės apraiškų. Šioje parodoje nedemonstruojama etnografinė liaudies dailė, todėl visas dėmesys buvo skirtas šalies tautodailės kaip vieningo reiškinio reprezentacijai (Tumėnas, 2007). 2008 metais surengtoje parodoje eksponuojama vaizduojamoji ir taikomoji liaudies dailė. Didelis dėmesys skiriamas tapybai ir grafikai, tačiau šioje parodoje išskiriami įdomūs ir ryškūs tekstilės darbai. 2009 metų paroda buvo pavadinta „*Tradicija ir dabartis*“ – tai sudėtinė Lietuvos tūkstantmečio dainų šventės „*Amžių sutartinė*“ renginio dalis. Šį kartą parodą sudarė dvi dalys: senojo liaudies meno iš Lietuvos dailės muziejaus rinkinių ir Lietuvos liaudies kultūros centro parengtos dabartinės liaudies dailės ekspozicijos. Parodą leidinyje „*Liaudies kultūra*“ aprašė S. Urbonienė (2009). Autorė, aptarusi parodos ekspoziciją, teigė, kad tokia paroda kartu yra ir edukacinė programa, suteikianti jaunajai kartai savo kultūros tradicijų pažinimo džiaugsmą.

Dabartinės lietuvių liaudies meno parodos leidžia ne tik pajusti šiuolaikinės lietuvių tautodailės savitumus, įvairovę, parodo jos vietą dabartinėje kultūroje, atspindi ilgaamžes vertybes, bet yra reikšminga ir patiems liaudies meno kūrėjams, nes jie turi galimybę suvokti savo kūrybos svarbą ir dalytis patirtimi.

Negalima nepaminėti to, kad kiekvienos lietuvių liaudies meno parodos metu darbų autoriai apdovanojami „aukso vainikais“. „*Aukso vainikai*“ – tai geriausių liaudies meistrų apdovanojimo simbolis, kuriuo siekiama sustiprinti valstybės institucijų paramą ir sukurti nuolat veikiančią liaudies meistrų globos bei skatinimo sistemą. Nominacijos įstatai suformuluoti taip, kad būtų palaikomos ir populiarinamos tos kūrybos kryptys, kurių šaknys remiasi Lietuvos etninėmis tradicijomis. Tokie kūriniai – tai mūsų šalies aukso fondas, užtikrinantis tolesnį liaudies meno gyvybingumą ir tąsą. Nominuojama už geriausius paskutiniųjų penkerių metų laikotarpiu sukurtus vaizduojamojo ir taikomojo meno darbus (Ašmonaitienė, 2009).

Kaip galimybė liaudies meno tęstinumui, L. Klimkos (2007) teigimu, lyg šiol nėra išspręsta mokyklų problema – tautodailininkų ir liaudies meistrų dalyvavimas ugdyme. Tokie žmonės savo pavyzdžiu gali mokinius „užkrėsti“ meile kūrybai, sudominti juos etnokultūros raiška. Pažintis su tautodailės kūrinų semantika meninių polinkių ugdymui gali teikti papildomų motyvacijos impulsų (Klimka, 2007). M. Adomavičienė (2004) taip pat pastebi, kad tautodailės išsaugojimas, tradicijų puoselėjimas akcentuojamas ir Europos Sąjungos dokumentuose bei yra reikšmingas Lietuvai prisijungus prie Europos Sąjungos.

Technologijų ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose suprantamas kaip: integruota kūryba ir gamyba, todėl technologijų programa padeda ugdyti ne pasyvų užduoties vykdytoją, bet smalsią, mėstančią, kūrybingą, iniciatyvią ir atsakingą asmenybę (*Bendrosios programos*, 2008). Šių tikslų galima siekti mokant ir puoselėjant lietuvių liaudies meną.

Technologijų mokymas ir mokymasis grindžiamas daugeliu bendrųjų nuostatų. Liaudies tradicijų ir papročių propagavimas, atgaivinimas, pažinimas yra vienas iš jų. Mokant technologijų puoselėjama tautinė kultūra, ugdomas pasididžiavimas savo tauta, istorija, tradicijomis ir meno dirbiniais (*Darbinio ir technologinio ugdymo kaita mokykloje tarptautinė konferencija*, 2000).

E. Gedeikienė (2000) teigė, kad darbų mokymą reikėtų sieti su tautos ilgaamžės fizinės veiklos įgūdžiais, tradicinių amatų, darbo įrankių, etnografinių valgių, liaudies meno puošybos elementų pažinimu. Mokytojo ir mokinio bendras uždavinys – ne tik pažinti lietuvių liaudies tradicinę kultūrą, gražinti ją mūsų dienų žmogui, bet ir pritaikyti jos esminius dalykus kūrybos procese (*Darbinio ir technologinio ugdymo kaita mokykloje tarptautinė konferencija*, 2000).

Per įvairias technologijų dalyko programas galima supažindinti ir su lietuvių liaudies meno dirbiniais. Daugiausiai liaudies kultūra plėtojama *tekstilės pamokose*. Joje mokytojai pasitelkia įvairias tekstilės technikas: siuvimą, audimą, juostų pynimą, siuvinėjimą, aplikaciją,

nėrimą, mezgimą, audinio marginimą, dekoravimą, vėlimą ir kt., taip pat dažnai nagrinėjamas etnografinių sričių tautinis įprasminimas liaudies kultūra. Tai megtos pirštinės, riešinės, siuvinėtos servetėlės, staltiesės, išausti gobelenai, kilimėliai, juostos, aplikacijos dirbiniai, dekoruoti audiniai liaudies motyvais ir kt.

Taip pat pakankamai plačiai su lietuvių liaudies menu mokiniai gali būti supažindinami *konstrukcinių medžiagų pamokose*. Gamindami įvairius gaminius, atspindinčius lietuvių liaudies kultūrą: prieverpstes, kiauraverpstes, rankšluostines, klumpes, stogastulpius, muzikos instrumentus, mažosios architektūros elementus, metalinius kryžius, papuošalus ir kt.

Per *gaminių dizaino ir technologijų pamokas* mokiniai senąsias tradicijas galėtų pritaikyti šiuolaikiniuose dirbiniuose gamindami: šviestuvus, baldų ir interjero dizaino elementus, susikuria drabužio dizaino aksesuarus ir kt., panaudodami lietuvių liaudies meno motyvus.

Visose šiose pamokose lietuvių liaudies meno puoselėjimas yra kūrybinis procesas, kuriame ugdomos etninės kultūros vertybės (*Darbinio ir technologinio ugdymo kaita mokykloje tarptautinė konferencija*, 2000).

Apibendrinant galima teigti, kad lietuvių liaudies taikomasis menas yra puoselėjamas ir projektuojama jo tąsa, tačiau dėl kintančios aplinkos liaudies menas tampa atgaminamuju, reprodukciniu, reprezentaciniu, suvenyriniu reiškiniu. Bet kuriuo atveju liaudies meno išlikimas yra senosios tradicijos tęstinumas, kuris reiškiasi dabartinėse lietuvių liaudies meno parodose, kuriose pajuntama lietuvių tautodailės savitumas ir įvairovė. Taip pat technologijų pamokos yra palanki lietuvių liaudies meno puoselėjimo terpė, kur kūrybiškai sukuriami ir gaminami lietuvių liaudies dirbiniai per įvairias technologijų dalyko programas. Galime pastebėti, kad tekstilės ir konstrukcinių medžiagų programos yra palankesnės tradicinėms lietuvių liaudies technikoms atgaivinti, o gaminių dizaino ir technologijų programa – kūrybiškam liaudies meno pritaikymui.

2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

Rengiant tyrimo instrumentus: anketą mokiniams ir interviu klausimyną mokytojams, buvo remtasi sudarytu tyrimo modeliu (3 pav.) Šiuo modeliu iliustruojamas tautiškumo ugdymas per lietuvių liaudies taikomąjį meną, kuris nagrinėjamas technologijų pamokose.

Derinti kiekybinio ir kokybinio tyrimo tipai. Bendra tyrimo metodikos charakteristika pateikta 1 lentelėje.

1 lentelė

Tyrimo metodikos charakteristika

<i>Tyrimo tipai</i>	Kokybinis tyrimas ir kiekybinis tyrimas
<i>Duomenų rinkimo metodai</i>	Kokybinis interviu metodas Kiekybinė anketinė apklausa
<i>Tyrimo dalyviai</i>	9 ir 10 klasių (1 ir 2 gimnazinių kl.) mokiniai ir technologijų mokytojai
<i>Duomenų analizės procedūros</i>	Kokybinių duomenų apdorojimui – kokybinė turinio (content) analizė; Kiekybinių duomenų apdorojimas – statistinis duomenų apdorojimas su MS Excel ir statistikos programą SPSS v.17.

2.1. Kiekybinio tyrimo metodika

Kiekybinio tyrimo instrumentas – anketa skirta 9-10 klasių mokinių apklausai. Pagrindinis tyrimo dalyvių atrankos kriterijus – klasė, kurioje respondentai mokosi. Tyrimo dalyviais pasirinkti 9-10 klasių mokiniai, nes šių klasių mokiniai mokėsi įvairių technologijų programų (kuriose galėjo mokytis apie lietuvių liaudies meną) ir turi individualią tiriamų aspektų patirtį. Anketinė apklausa skirta mokiniams. Anketoje iš viso pateikta 13 klausimų, 3 iš jų yra atviro tipo klausimai, į kuriuos atsakyti turėjo mokiniai, remiantis savo turima individualia patirtimi (1 priedas). Anketos klausimus galima būtų suskirstyti į 4 blokus:

1) demografiniai duomenys apie mokinius - lytis, klasė, mokyklos tipas, miestas (1, 2, 3 klausimai);

2) mokinių požiūris į lietuvių liaudies meno mokymą - lietuvių liaudies meno mokymas per technologijų pamokas ir atskirose programos dalyse (4, 5, 12 klausimai);

3) mokinių požiūris į tautiškumo plėtojimą – tautiškumo svarba ir samprata, jo išsaugojimu besirūpinančios institucijos, mokinių nuostatos į tautiškumo puoselėjimą (6, 7, 8, 10, 11, 12 klausimai);

4) mokinių požiūris į liaudies meno ir tautiškumo sąsajas - liaudies meno svarba tautiškumui, technologijų programų įvertinimas ugdant tautiškumą ir mokant liaudies meno, gebėjimų raiška kuriant tautišką gaminį (9, 13.1, 13.2, 13.3, 13.4, 13.5 klausimai).

Mokinių anketinės apklausos rezultatų analizei naudotas statistinis duomenų apdorojimas. Apibendrinti rezultatai pavaizduoti diagramose ir sudarytose lentelėse, naudojant Microsoft Office Excel paketą ir statistinę programą SPSS v.17.

Buvo taikyta aprašomoji statistika (skaičiuoti absoliutieji ir procentiniai dažniai).

Koreliacinė analizė – skaitines charakteristikos, įvertinančios dviejų atsitiktinių dydžių tiesinę priklausomybę. Kintamųjų tarpusavio koreliacija parodo jų susietumo laipsnį, kuris nusakomas koreliacijos koeficientu. Kai dvi kintamosios tarpusavyje yra susietos (koreliuoja) teigiamai, tarp jų santykis yra panašus. Gali būti ir neigiama koreliacija, kai aukštos vienos kintamosios reikšmės atitinka žemoms kitos kintamosios reikšmėms. Koreliacijos koeficiento r reikšmė visada yra tarp 1 ir -1 (Čekanavičius, 2001).

Analizuojant tyrimo duomenis, požymių tarpusavio ryšiui nustatyti naudotas χ^2 (chi kvadrato) kriterijus. Skirtumas statistiškai reikšmingas, kai pasiklivimo lygmuo $p < 0,05$, skirtumas esminis – $p < 0,01$, skirtumas labai ryškus – $p < 0,001$ ir skirtumas visiškai – $p < 0,0001$. Kai pasiklivimo lygmuo buvo didesnis už 0,05 ($p > 0,05$), laikyta jog skirtumai tarp dažnių yra nereikšmingi (Bitinas, 1998).

2.2. Kokybinio tyrimo metodika

Kokybinis tyrimas atliktas technologijų mokytojų požiūriui į tautiškumo ugdymą nustatyti. Kokybiniam tyrimui pasirinktas interviu metodas. Technologijų mokytojams buvo pateikta 12 atviro tipo klausimų, į kuriuos buvo prašoma atsakyti remiantis atliekama veikla ir patirtimi mokymo procese (2 priedas).

Interviu klausimus galima suskirstyti į tris blokus:

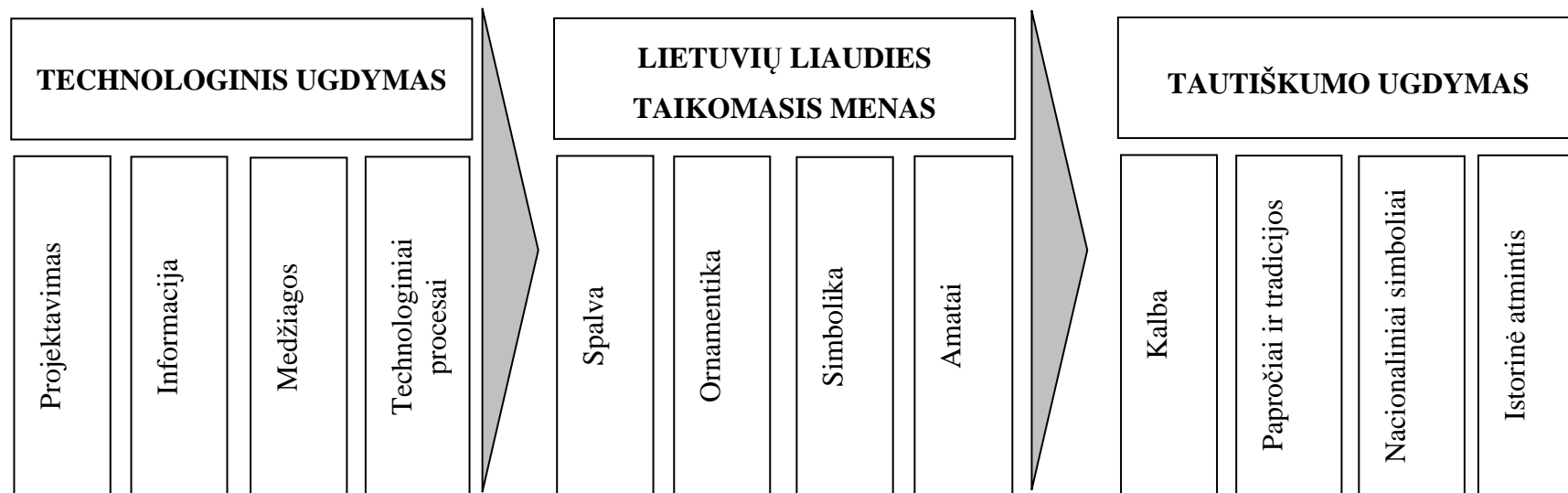
- 1) mokytojų demografiniai duomenys - pedagoginio darbo stažas, mokyklos tipas, kvalifikacinė kategorija (šiam blokui skirti 3 klausimai);
- 2) mokytojų požiūris ir praktika į lietuvių liaudies meno mokymą technologijų pamokose (šiam blokui skirti 4 klausimai);
- 3) mokytojų požiūris ir praktika į tautiškumo puoselėjimą per technologijų pamokas (šiam blokui skirta 5 klausimai).

Kokybinio tyrimo duomenims apdoroti pasirinktas kokybinės turinio (content) analizės metodas. Turinio (content) analizė – technika, leidžianti objektyviai ir sistemiškai išanalizuoti teksto ypatybes, daryti patikimas išvadas. Analizė yra objektyvi, jei įvairūs tyrėjai, nagrinėdami tą pačią informaciją, prieina prie tų pačių išvadų (išskiria tuos pačius prasminius vienetus).

Turinio (content) analizės esmė:

- išskirti informaciniame tekste tam tikrus prasminius vienetus,
- skaičiuoti jų vartojimo dažnį;
- atskleisti įvairių teksto elementų ryšius tiek vieno su kitu, tiek su visa informacijos apimtimi (Kokybinių duomenų analizė: mokomoji medžiaga, 2007).

LIETUVIŲ LIAUDIES TAIKOMASIS MENAS KAIP TAUTIŠKUMO UGDYMO PRIEMONĖ TECHNOLOGIJŲ PAMOKOSE

3 pav. Tyrimo modelis

2.3. Tyrimo organizavimas

Tyrimas atliktas 2010 m. Tyrime dalyvavo 9 technologijų mokytojai ir 275 mokiniai. Tyrimas vykdytas Vilniaus mieste, Širvintose ir Širvintų rajone.

2009 m. buvo atliktas pilotinis tyrimas. Pilotinis arba bandomasis anketavimas, anot R. Urbonienės (2005), yra paruoštos anketos patikrinimas, duodant ją užpildyti respondentams. Pagrindinis šio tyrimo tikslas yra patikrinti, ar teisingai suformuluoti ir suprantami klausimai, atkreipti dėmesį į respondentų pastabas ir pakoreguoti anketą, jeigu aptinkami netikslumai ir klaidos. Pilotiniame tyrime iš viso dalyvavo 26 respondentai iš dviejų tiriamųjų grupių: 10 respondentų – 10 klasės, 16 respondentų – 9 klasių mokiniai. Po pilotinio anketavimo buvo koreguojama anketa, kuri vėliau pateikta tolimesniam tyrimui atlikti.

Mokinių anketinė apklausa atlikta Vilniaus Simono Daukanto gimnazijoje, Vilniaus Salomėjos Nėries gimnazijoje, Širvintų Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazijoje ir Širvintų rajono Bartkuškio pagrindinėje mokykloje. Demografinės tyrime dalyvavusių mokinių charakteristikos pateiktos 2 lentelėje.

2 lentelė

Kiekybinio tyrimo respondentų demografinės charakteristikos, n=275

Mokyklų tipas	Iš viso		Lytis		Klasė			
			Mot.	Vyr.	9 kl. (1 gimn. kl.)		10 kl. (2 gimn. kl.)	
	sk.	%	sk.	sk.	sk.	%	sk.	%
Pagrindinė	21	8	7	14	11	8	10	7
Gimnazija	254	92	182	72	124	92	130	93
Iš viso	275	100	189	86	135	49	140	51

Kokybiniame tyrime dalyvavo 9 technologijų mokytojai iš Vilniaus Simono Daukanto gimnazijos, Vilniaus Antakalnio vidurinės mokyklos, Vilniaus Baltupių vidurinės mokyklos, Vasilijaus Kačalovo gimnazijos, Širvintų Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazijos ir Širvintų rajono Bartkuškio pagrindinės mokyklos. Demografinės tyrime dalyvavusių technologijų mokytojų charakteristikos pateiktos 3 lentelėje.

Kokybinio tyrimo respondentų demografinės charakteristikos, n=9

<i>Lytis</i>	5 moterys, 3 vyrai
<i>Darbo stažas mokykloje ir kvalifikacinė kategorija</i>	2 m. – mokytoja 2 m. – mokytoja 4 m. – mokytoja 6 m. – vyr. mokytoja 12 m. – vyr. mokytojas 20 m. – ekspertė 20 m. – vyr. mokytojas 21 m. – mokytoja metodininkė 32 m. – ekspertas
<i>Mokyklos tipas</i>	1 – pagrindinė mokykla 2 – vidurinės mokyklos 5 – gimnazijos 1 mokytoja dirba pagrindinėje mokykloje ir gimnazijoje

3. LIETUVIŲ LIAUDIES TAIKOMOJO MENO KAIP TAUTIŠKUMO UGDYMO PRIEMONĖS TYRIMO REZULTATAI IR ANALIZĖ

3.1. Kiekybinio tyrimo rezultatai ir analizė

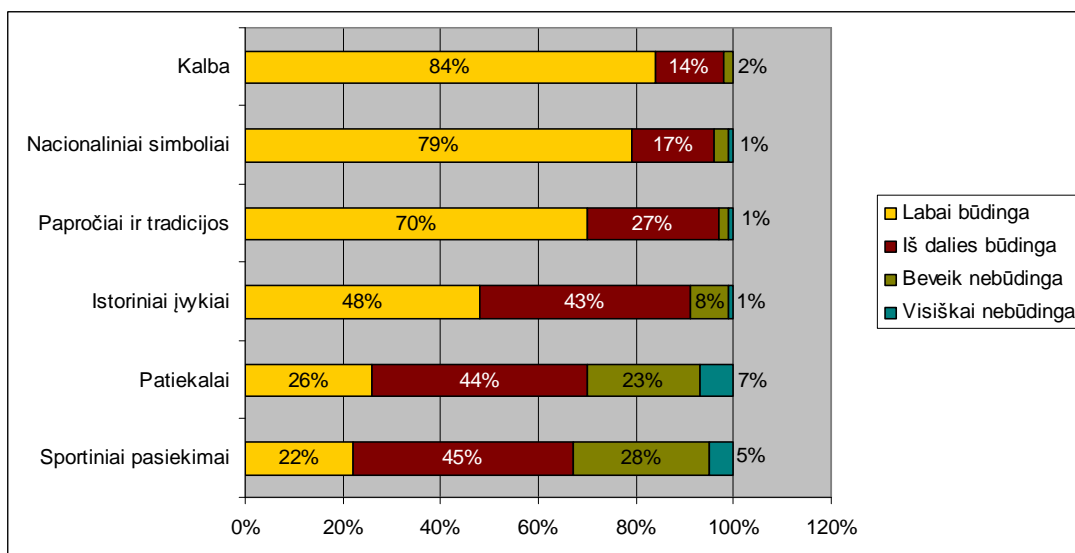
3.1.1 Mokinių požiūris į tautiškumą ir jo plėtojimą

Šioje darbo dalyje analizuojami anketinės mokinių apklausos, kuria buvo siekiama nustatyti mokinių požiūrį į tautiškumo ugdymą per technologijų pamokas mokantis apie lietuvių liaudies taikomąjį meną, rezultatai.

Pirmiausiai siekta išsiaiškinti mokinių nuomonę apie tautiškumo suvokimą, t.y. įvertinti jau turimą susiformavusį požiūrį. Buvo pateiktas teiginių sąrašas, kurie su tautiškumu yra susiję arba nesusiję, taip bandant nustatyti respondentų požiūrį į šios sąvokos prasmę.

Atsakymų analizė parodė, kad respondentams tautiškumas labiausiai siejasi su kalba (84 proc.), nacionaliniais simboliais (79 proc.) bei tradicijomis ir papročiais (70 proc.) (4 pav.). Istorinius įvykius, kaip labai būdingą bruožą tautiškumui, pasirinko apie pusė (48 proc.) respondentų. Reiktų pastebėti, kad sportiniams pasiekimams ir patiekalams, kaip tautiškumo bruožams, respondentų tarpe išreiškiama abejonė, nes šiuos elementus rinkosi vidutiniškai ketvirtadalis (24 proc.) apklaustųjų. Galima teigti, kad mokinių pasirinkti atsakymai rodo jų tautiškumo suvokimą, kadangi, remiantis literatūros analize, būtent kalba, nacionaliniai simboliai, tradicijos ir istoriniai įvykiai yra tautiškumo pagrindas.

Gauti duomenys rodo, kad tautiškumo elementus – kalbą ($\chi^2=10,167$, $df=2$, $p<0,05$), nacionalinius simbolius ($\chi^2=23,757$, $df=3$, $p<0,05$), tradicijas ir papročius ($\chi^2=9,591$, $df=3$, $p<0,05$) kaip būdingiausius tautiškumui nusakyti dažniau įvardija mergaitės nei berniukai. Tuo tarpu sportiniai pasiekimai ir patiekalai, kurie į tautiškumo sampratą neįeina, yra reikšmingesni berniukams (atitinkamai $\chi^2=37,358$, $df=3$, $p<0,05$; $\chi^2=12,402$, $df=3$, $p<0,05$). Galima daryti prielaidą, kad mokiniams nėra pakankamai gerai suformuota tautiškumo samprata ir jam būdingi elementai, kadangi mokiniai nežino visų tautiškumo bruožų.

4 pav. Respondentų požiūrio į būdingiausius tautiškumo elementus pasiskirstymas

Siekiant nustatyti mokiniams kylančias asmenines asociacijas su tautiškumu buvo prašoma išskirti tris dalykus, kurie siejasi su minėta sąvoka. Gauti duomenys buvo priskirti tautiškumo elementams – kalbai, nacionaliniams simboliams, tradicijoms ir papročiams, istoriniams įvykiams ir vertybėms (5 lentelė). Pastaroji kategorija išskirta remiantis vyraujančiais mokinių atsakymais. Analizuojant duomenis galima pastebėti, kad beveik pusei (43 proc.) respondentų tautiškumas susijęs su papročiais ir tradicijomis, ketvirtadaliui (24 proc.) – su kalba, penktadaliui (19 proc.) – su nacionaliniais simboliais. Taigi daugelis apklaustųjų tautiškumą sieja su aplinka, kuri yra jiems geriausiai pažįstama, todėl yra dažniausiai ir minima, t.y. lietuvių kalbos vartojimas, įvairių tautinių švenčių ar renginių minėjimas, patiekalai, dainos, menas, Lietuvos vėliava ir kt. Mažiausiai reikšmingos asociacijos respondentams susijusios su istoriniais įvykiais ir vertybėmis (atitinkamai 3 proc. ir 11 proc.).

Iš to galima daryti prielaidą, kad mokiniai įvardindami asociacijas būdingas tautiškumui, remiasi savo patirtimi. Tuo tarpu lyginant atviro klausimo rezultatus (5 lentelė) su jau pateiktais teiginiais (4 pav.) atsakymai pasiskirstė skirtingai. Vadinas respondentams savarankiškai apibūdinti tautiškumą yra sudėtingiau, nes nėra suformuotos tvirtos šios sąvokos apibrėžties.

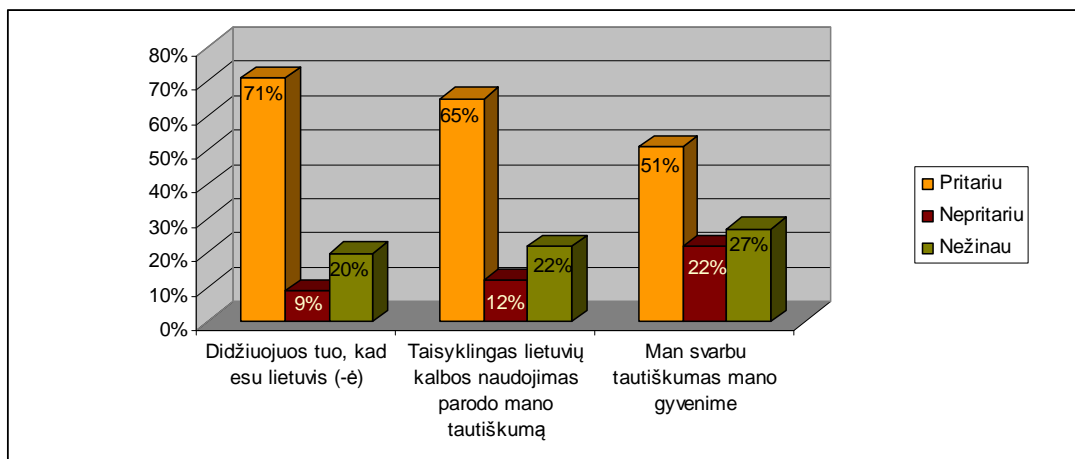
Respondentų pateikti sampratos elementai tautiškumui nusakyti

Tautiškumo elementai	Teiginiai	Sk.	Bendras sk.	Proc.
Kalba	Lietuvių kalba	147	150	24
	Tautosaka	3		
Nacionaliniai simboliai	Himnas	51	119	19
	Vėliava	50		
	Herbas	12		
	Išvaizda	6		
Papročiai ir tradicijos	Tradicijos ir papročiai	115	272	43
	Liaudies dainos	27		
	Tautiniai drabužiai	26		
	Kultūra	20		
	Tautiniai šokiai	18		
	Liaudies menas	18		
	Tautiniai ornamentai	17		
	Lietuviški patiekalai	14		
	Šventės	10		
	Dainų šventė	3		
	Juostos	2		
	Audimas	2		
	Istoriniai įvykiai	Istoriniai įvykiai		
Vertybės	Patriotiškumas	15	71	11
	Religija/tikėjimas	10		
	Pagarba	7		
	Meilė tėvynei	7		
	Gimtinė	7		
	Tautybė	6		
	Tėvynė	5		
	Tauta	4		
	Mentalitetas	4		
	Pilietiškumas	3		
	Tautos pažinimas	3		

Pasak D. Antinienės ir G. Merkio (2007), tautiškumas suprantamas kaip žmogaus identiteto išraiška, nusakanti jo santykį su pasauliu, kitomis tautomis, priklausomybę žmonių bendruomenei, išsiskiriančiai savo specifiniais bruožais ir saistomai labiau dvasiniais nei pragmatiniais ryšiais. Vertinant tautiškumo ugdymo galimybes per lietuvių liaudies meną, svarbu išsiaiškinti, koks apskritai yra mokinių požiūris tautiškumo atžvilgiu (6 pav.). Nustatyta, kad didžiavimasis savo tautybe yra reikšmingas beveik trims ketvirtadaliams (71 proc.) mokinių. Teiginiui apie tautiškumo svarbą gyvenime pritaria pusė (51 proc.) apklaustųjų. Taisyklingas lietuvių kalbos vartojimas, kaip tautiškumo išraiška, yra aktuali 65 proc. respondentų. Vidutiniškai ketvirtadalis (23 proc.) mokinių neturėjo nuomonės šiais klausimais. Reikėtų atkreipti dėmesį į

kalbą, kaip tautiškumo pagrindą, nes, anot J. Jonušo (2006) kalba yra pagrindinė tautos kultūros raiškos priemonė.

Gauti duomenys atskleidžia D. Antinienės ir G. Merkio (2007) tautiškumo supratimą, t.y. mokiniai turi teigiamą nuostatą priklausyti savo tautai, vadovautis priimtomis bendražmogiškomis vertybėmis, kurios pasireiškia gimtosios kalbos vartoseną ir puoselėjimu, tautos dvasios pajauta. Kita vertus, dalis respondentų supratimą apie tautiškumą turi iš dalies, tai gali būti todėl, kad apklausti mokiniai – paaugliai, kurie dar ieško savo tapatumo socialiniame kontekste.

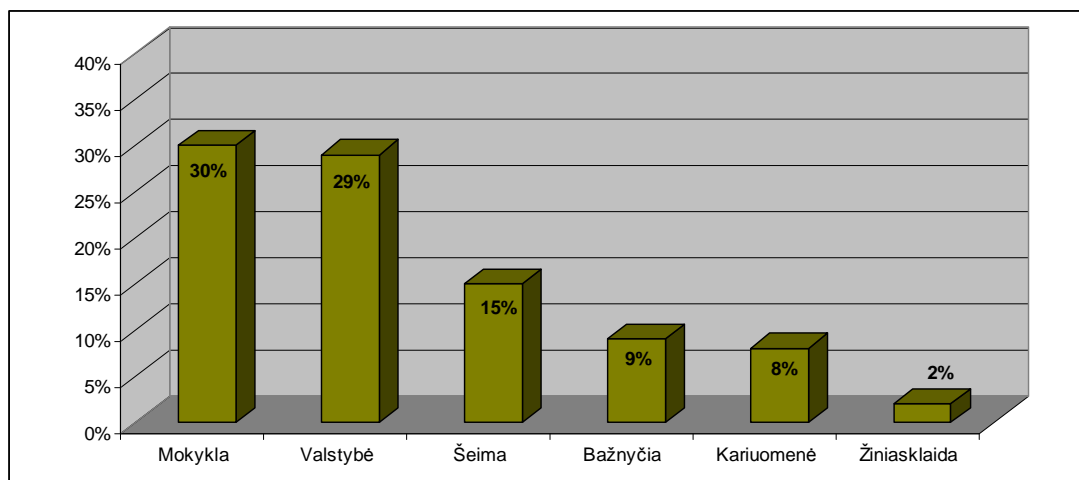

6 pav. Respondentų nuomonių pagal vertybines nuostatas pasiskirstymas

Anot L. Klimkos (2007), nykstant Europos administracinėms sienoms, kuriantis vieningai ekonominei bei informacinei erdvei, tautų kultūriniai skirtumai yra dar labiau pabrėžiami ir iškeliami. Štai tokiaame procese tautiškumo ugdymas tampa labai aktualus įvairių įstaigų uždavinys.

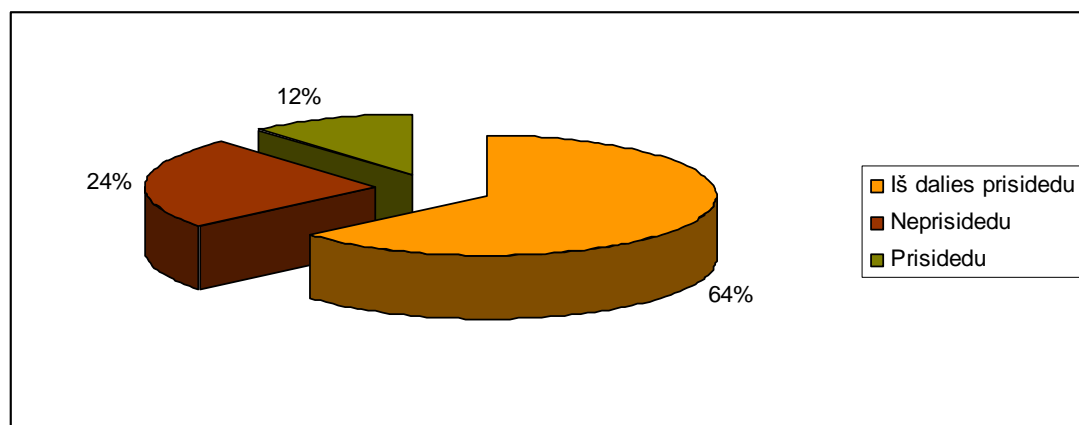
Analizuojant mokinių nuomones apie tautiškumo išsaugotojus, paaiškėjo, kad mokykla (30 proc.) ir valstybė (29 proc.) yra labiausiai tautiškumu besirūpinančios institucijos (7 pav.). Valstybė, kaip įstatymų leidžiamoji sistema, ir mokykla, kaip žmogaus tobulėjimo vieta, mokinių manymu, yra labiausiai suinteresuotos tautiškumo išsaugojimu ir lietuviybės sklaida. Mokyklos veikla yra nukreipta į mokinių vertybių ugdymą, tautinės brandos stiprinimą. Tuo tarpu valstybė turi užtikrinti, kad tai vyktų nuolat. Tautiškumo išsaugojimu turi rūpintis ne tik mokykla ar valstybė, bet palaikymo turi sulaukti ir iš kitų institucijų: šeimos, bažnyčios, kariuomenės ar žiniasklaidos. Tačiau minėtos institucijos, mokinių nuomone, tautiškumo išsaugojimu rūpinasi nepakankamai (bažnyčia - 9 proc., kariuomenė - 8 proc., žiniasklaida - 2 proc.). Galima daryti prielaidą, kad mokiniai labiausiai vertina tas institucijas, kurios šiuo metu jiems turi didžiausią reikšmę. Nors mokinys su savimi atsineša šeimoje ir gimtojoje aplinkoje įgytą patirtį, tačiau

mokykloje ugdymo procese koreguoja, gilina, plečia. Palaipsniui per savo tautos kalbą, istorinę patirtį, tautinės kultūros mokinyms praplečia savąjį tautiškumo suvokimą.

7 pav. Respondentų nuomonių apie tautiškumą saugančias institucijas pasiskirstymas

Aiškinantis, ar patys respondentai prisideda prie tautiškumo puoselėjimo, nustatyta, kad tik 12 proc. mokinių prisideda puoselėjant tautiškumo idėjas savarankiškai, o didžioji dalis (64 proc.) apklaustųjų iš dalies palaiko tautiškumą. Penktadalis (24 proc.) respondentų teigia, kad prie tautiškumo puoselėjimo neprisideda (8 pav.). Taigi, galima teigti, kad trys ketvirtadaliai mokinių teigiamai vertina tautiškumą ir plėtoja jį savo veikloje.

8 pav. Respondentų nuomonių apie jų pačių prisidėjimą puoselėjant tautiškumą pasiskirstymas

Išsamiau nagrinėjant gautus rezultatus buvo prašoma argumentuoti ir nurodyti konkrečias veiklas per kurias respondentai prisideda prie tautiškumo puoselėjimo. Dalis respondentų neatsakė į šį klausimą, o likusiųjų apklaustųjų atsakymai buvo panašūs, todėl skaičiuojamas pasikartojimų dažnis (6 lentelė).

Respondentų konkreti veikla prisidedant prie tautiškumo puoselėjimo pasiskirstymas

Teiginiai	Dažnis
„teisingai vartoju lietuvių kalbą“	39
„laikauosi tradicijų ir papročių“	35
„dalyvauju tautos šventėse ir renginiuose“, „švenčiu tradicines šventes“	21
„mokausi ir dainuoju liaudies dainas“	9
„šoku lietuvių liaudies šokių kolektyve“	7
„dėviu tautinius rūbus“	4
„kuriu dirbinius su tautiniais simboliais“	4
„audžiu tautines juostas“	3
„šeimoje mane moko būti tautišku“	3

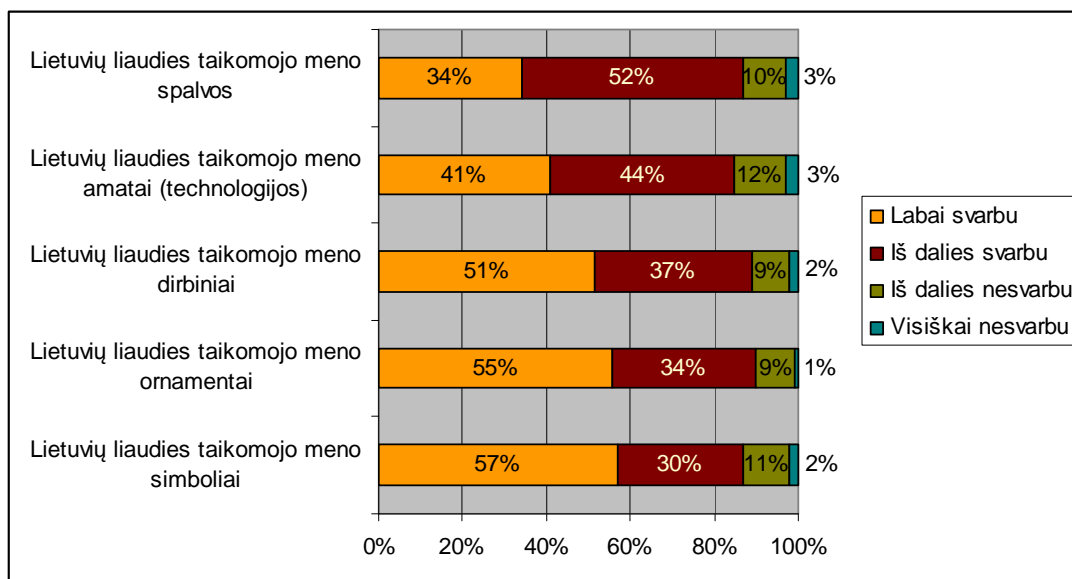
Analizuojant respondentų pasisakymus pastebėta, kad, mokinių manymu, jie daugiausiai prie tautiškumo puoselėjimo prisideda vartodami gimtąją kalbą ir laikydamiesi tautos tradicijų ir papročių, dalyvaudami šventėse bei renginiuose. Vadinasi, apklaustieji suvokia tautiškumo svarbą ir jo išsaugojimo galimybes.

3.1.2. Mokinių požiūris į liaudies meno ir tautiškumo sąsajas technologijų pamokose

Aiškinantis, kurie lietuvių liaudies taikomojo meno elementai yra svarbūs tautiškumui nusakyti, pastebėta, kad, respondentų nuomone, lietuvių liaudies meno simboliai (57 proc.), ornamentika (55 proc.) ir meno dirbiniai (51 proc.) yra svarbiausi tautiškumui išreikšti (9 pav.). Remiantis A. Čepaitienės (1999) straipsniu „*Liaudies menas ir tautinio tapatumo kūrimas*“ išsiaiškinta, kad tautodailė yra vienas iš požymių, išreiškiančių tautinį tapatumą ir kultūrinį savitumą. Tai rodo, kad mokinių išskirti prioritetai pagrindžia šią nuomonę. Galima daryti prielaidą, kad mokiniai tautiškumo išraiškai rinkosi liaudies meno simbolius, ornamentus ir dirbinius todėl, kad yra geriausiai jiems pažįstami, turi aiškius vaizdinius į šiuos objektus ir su tuo susiduria mokymosi procese.

Šiuo klausimu išsiskyrė mergaičių ir berniukų nuomonės. Lietuvių liaudies ornamentus ($\chi^2=12,689$, $df=3$, $p<0,05$), simbolius ($\chi^2=23,717$, $df=3$, $p<0,05$) ir dirbinius ($\chi^2=12,113$, $df=3$, $p<0,05$), kaip geriausiai atspindinčius tautiškumo ženklus, dažniausiai išskyrė mergaitės. O berniukai reikšmingiausiai laiko lietuvių liaudies meno amatus (technologijas) ($\chi^2=8,643$, $df=3$, $p<0,05$). Galima teigti, kad mergaitės daugiau susiduria su lietuvių liaudies meno puošybiniais

elementais dekoruojant įvairius daiktus, ar juos naudojant lietuviškumui išreikšti. Tuo tarpu berniukai dažniau susiduria su lietuvių liaudies amatų ir technologijų atkartojimu ar jų panaudojimu savo darbuose.

9 pav. Respondentų nuomonių apie liaudies meno elementų svarbą tautiškumui pasiskirstymas

Statistiškai patikimi duomenys (7 lentelė) rodo, kad tokius lietuvių liaudies meno elementus kaip spalvos, ornamentika ir simbolika respondentai sieja su tautos papročiais ir tradicijomis (atitinkamai $r=0,156$, $p<0,01$; $r=0,335$, $p<0,01$; $r=0,318$, $p<0,01$), nes minėti elementai yra etnokultūros tęstinumo ženklai. Liaudies meno amatai ir dirbiniai, remiantis tyrimo dalyvių išsakyta nuomone, yra neatskiriami nuo istorinių įvykių ($r=0,267$, $p<0,01$; $r=0,299$, $p<0,01$), todėl kad tik istorijos eigoje susiformavo liaudies menas ir jo raiškos būdai.

7 lentelė

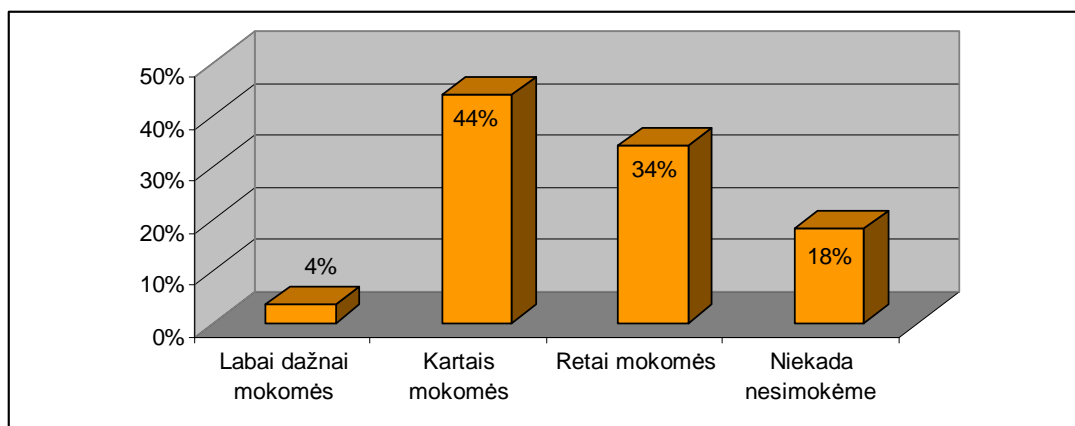
Lietuvių liaudies meno elementų ir tautiškumo sandų koreliacija

	Lietuviški papročiai ir tradicijos	Lietuvių kalba	Nacionaliniai simboliai	Lietuvos istorinių įvykių prisiminimai
Lietuvių liaudies taikomojo meno spalvos	0,156**			
Lietuvių liaudies taikomojo meno ornamentai	0,335**	0,213**		0,213**
Lietuvių liaudies taikomojo meno simboliai	0,318**	0,151*	0,233**	0,243**
Lietuvių liaudies taikomojo meno amatai	0,227**	0,191**		0,267**
Lietuvių liaudies taikomojo meno dirbiniai	0,250**	0,162**		0,299**

** reikšmingumo lygmuo $p<0,01$; * reikšmingumo lygmuo $p<0,05$; Spearman koreliacijos koeficientas

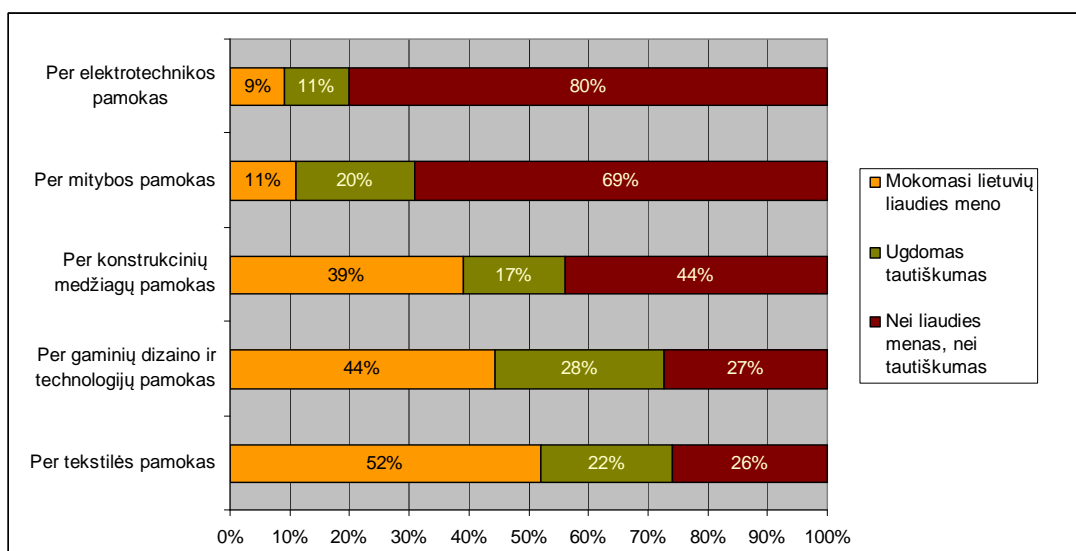
Kaip matyti iš tyrimo rezultatų lietuvių liaudies meno elementus respondentai pripažįsta viena iš tautiškumo išraiškų. Todėl toliau buvo aiškinamasi, kaip dažnai lietuvių liaudies meno yra mokomasi per technologijų pamokas.

Gauti rezultatai rodo, kad lietuvių liaudies meno temos technologijų pamokose įtraukiamos kartais (44 proc.) ir tik maža dalis mokinių teigia, kad (4 proc.) tautodailės mokosi dažnai. Visgi apie pusės respondentų nuomone, liaudies menas technologijų pamokose plėtojamas retai (34 proc.) arba niekada (18 proc.) (10 pav.). Galima daryti prielaidą, kad apklaustieji yra vyresnių klasių mokiniai, kurie renkasi technologijų programas pagal jų turinį, ir lietuvių liaudies menas jiems nėra patraukli tema per technologijų pamokas. Tai patvirtina ir koreliaciniai ryšiai tarp liaudies meno mokymosi dažnumo per technologijų pamokas ir tarp technologijų programų – tekstilės, gaminių dizaino ir technologijų pamokose mokiniai daugiausiai susipažįsta su lietuvių liaudies menu ($r=0,164, p<0,01$; $r = 0,147, p<0,05$).

10 pav. Respondentų nuomonių, apie liaudies meno mokymosi dažnumą pasiskirstymas

Toliau aiškinantis, kuriose technologijų programose ugdomas tautiškumas ir mokomas lietuvių liaudies menas, tyrimo rezultatai parodė, kad su lietuvių liaudies menu mokiniai daugiausiai susipažįsta tekstilės (75 proc.), gaminių dizaino ir technologijų (75 proc.) bei konstrukcinių medžiagų pamokose (75 proc.) (11 pav.). Tautiškumo ugdymas, mokinių nuomone, plėtojamas tekstilės (22 proc.), gaminių dizaino pamokose (28 proc.). Kaip matyti, tautiškumo ugdymas išskiriamas nedideliu pasirinkimu (vidutiniškai apie 25 proc.). Galima daryti prielaidą, kad nėra susiformavusi tvirta respondentų tautiškumo samprata, todėl mokiniai negali įvardinti jo ugdymo konkrečioje pamokoje. Remiantis respondentų nuomone, lietuvių liaudies menas ir tautiškumas plėtojami visose penkiose technologijų programose, tačiau kai kuriose, pavyzdžiui elektrotechnikos pamokose liaudies meno temas ar tautiškumo ugdymą sunku integruoti dėl programos specifikos.

11 pav. Lietuvių liaudies meno mokymas ir tautiškumo ugdymas per atskiras technologijų dalyko programas

Rasti statistiškai patikimi duomenys rodo, kad per tekstilės programos pamokas mokiniai daugiausiai apie lietuvių liaudies meno gaminių ieško informacijos įvairiuose šaltiniuose ($r=0,192$, $p<0,01$). Konstrukcinių medžiagų programa suteikia mokiniams galimybę piešti būsimo gaminio eskizus ir pasirinkti tinkamiausiais medžiagas numatytam lietuvių liaudies meno dirbiniui įgyvendinti (atitinkamai $r=0,155$, $p<0,05$; $r=0,138$, $p<0,05$). Gaminių dizaino ir integruotos technologijų programos pamokose plėtojamos informacijos ($r=0,188$, $p<0,01$; $r=0,171$, $p<0,01$), medžiagų pažinimo ($r=0,254$, $p<0,01$; $r=0,221$, $p<0,01$) ir technologinių procesų veiklos sritys ($r=0,180$, $p<0,01$; $r=0,149$, $p<0,05$) (8 lentelė). Taigi, galima teigti, kad gaminant liaudies meno dirbinį per visas technologijų dalyko programas, išskyrus elektrotechnika, mokomos visos veiklos sritys.

Lietuvių liaudies mokymosi per technologijų programas ir veiklos sritys koreliacija

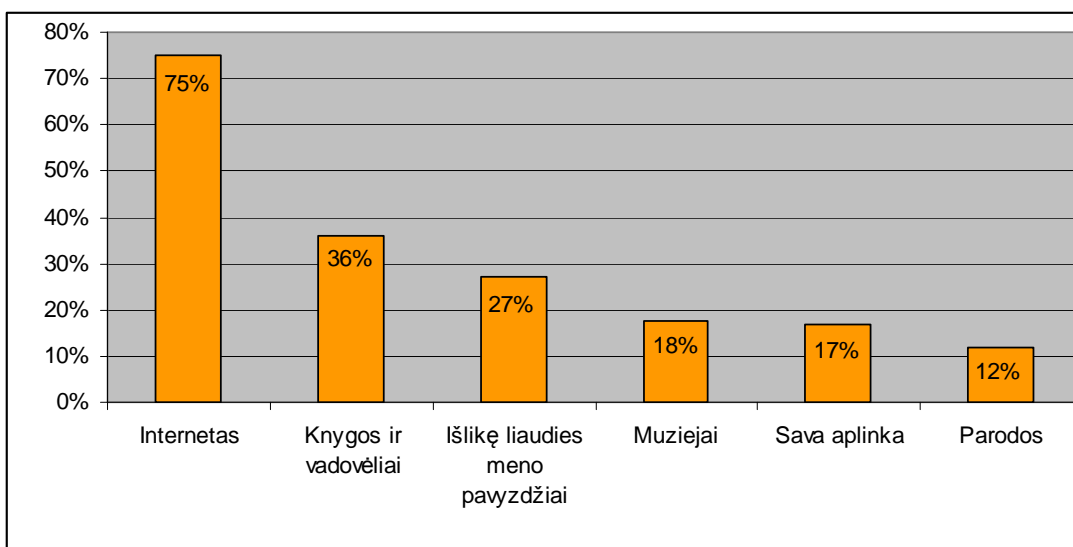
Veiklos sritys Technologijų programos	Piešiate/braižote būsimo gamtinio eskizus	Ieškote informacijos įvairiuose šaltiniuose apie gaminį	Pasirenkate ir naudojate tinkamiausias medžiagas darbo įgyvendinimui	Gaminatė gaminių pagal numatytą eigą
Tekstilė		0,192**		
Konstruktinės medžiagos	0,155*		0,138*	
Gaminių dizainas ir technologijos		0,188**	0,254**	0,180**
Integruota technologijų programa		0,171**	0,221**	0,149*

** reikšmingumo lygmuo $p < 0,01$; * reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$; Spearman koreliacijos koeficientas

Siekiant išsiaiškinti mokinių gebėjimus kuriant tautišką gaminį, buvo prašoma įsivaizduoti kuriamą gaminį, kuris atspindėtų lietuvių tautiškumą. Šiam tikslui pasiekti pateikti klausimai apie idėjų, informacijos paieškos galimybes, pasirinktas medžiagas, gaminio dekoravimą ir technologijų būdus. Paskutiniu klausimu buvo prašoma įvardinti, koks būtų gaminamas tautiškas gaminy.

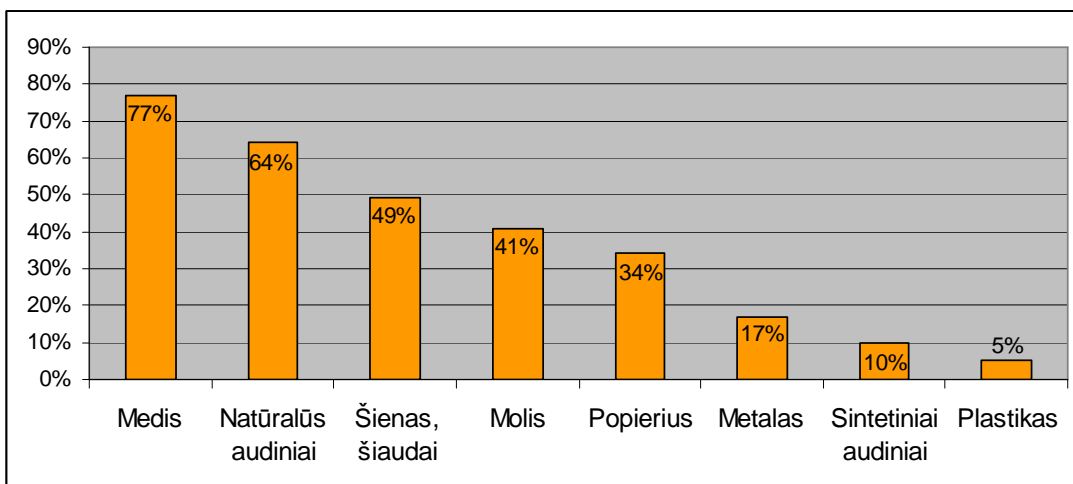
Aiškinantis kur mokiniai ieškotų idėjų ir informacijos tautiškam gaminiui, paaiškėjo, kad pagrindinis šaltinis yra internetas (75 proc.), vidutiniškai 32 proc. respondentų remtųsi knygomis, vadovėliais ir ieškotų idėjų išlikusiuose lietuvių liaudies meno pavyzdžiuose (12 pav.). Muziejuose, savoje aplinkoje ir parodose idėjų ieškotų nedidelis apklaustųjų skaičius (atitinkamai 18 proc., 17 proc. ir 12 proc.). Taigi, galima teigti, kad internetas yra pagrindinis informacijos ir idėjų šaltinis, o knygos ir išlikę meno pavyzdžiai yra kaip papildoma priemonė idėjoms surasti. Taip pat reikėtų atsižvelgti į kiekvieno šių šaltinių prieinamumą. Internetas mokiniams yra lengviausiai ir greičiausiai prieinama paieškos priemonė, todėl tai galėjo lemti šiuos pasirinkimus.

Mokinių nuomonės išsiskyrė renkantis knygą, kaip informacijos ir idėjų šaltinį. Paaiškėjo, kad miestelio mokiniai labiau remiasi knygomis ir vadovėliais nei miestų mokiniai ($\chi^2=5,814$, $df=1$, $p < 0,05$). Galima daryti prielaidą, kad miestelio mokiniai mokomi idėjų ir informacijos semtis iš knygų ir vadovėlių, kuriuose pateikiama medžiaga yra autentiškesnė.

12 pav. Informacinių šaltinių, kuriuos respondentai naudotų tautiško gaminio idėjos paieškai, pasiskirstymas

Nagrinėjant, kokias medžiagas mokiniai rinktųsi tautiško gaminio gamybai, paaiškėjo, kad daugiausia tai būtų medis (77 proc.) ir natūralūs audiniai (64 proc.). Apie pusę respondentų rinktųsi šieną (49 proc.), šiek tiek mažiau – molį (41 proc.) (13 pav.). Labai svarbu tai, kad mažiausiai tinkamos medžiagos mokiniams pasirodė sintetiniai audiniai (10 proc.) ir plastikas (5 proc.). Galima daryti prielaidą, kad respondentai tautišką gaminį sieja su natūraliomis gamtinėmis medžiagomis ir jas rinktųsi dirbiniui gaminti. Galima pastebėti, kad mokiniai tautišką gaminį įsivaizduoja kaip liaudies taikomojo meno dirbinį, kuris gaminamas tik iš natūralių medžiagų.

13 pav. Medžiagų, kurias respondentai naudotų tautiško gaminio gamybai, pasiskirstymas

Analizuojant duomenis pastebėta, kad, respondentų nuomone, natūralios medžiagos (medis, molis, natūralūs audiniai, šienas ir šiaudai) tautiškiems dirbiniams gaminti mažiausiai būtų derinamos su sintetiniais audiniais, popieriumi ir metalu (9 lentelė). Tai rodo, kad tautiškas gaminyb būtų gaminamas tik iš gamtinių medžiagų, o derinys su sintetiniu ir cheminiu būdu gautomis medžiagomis yra netinkamas.

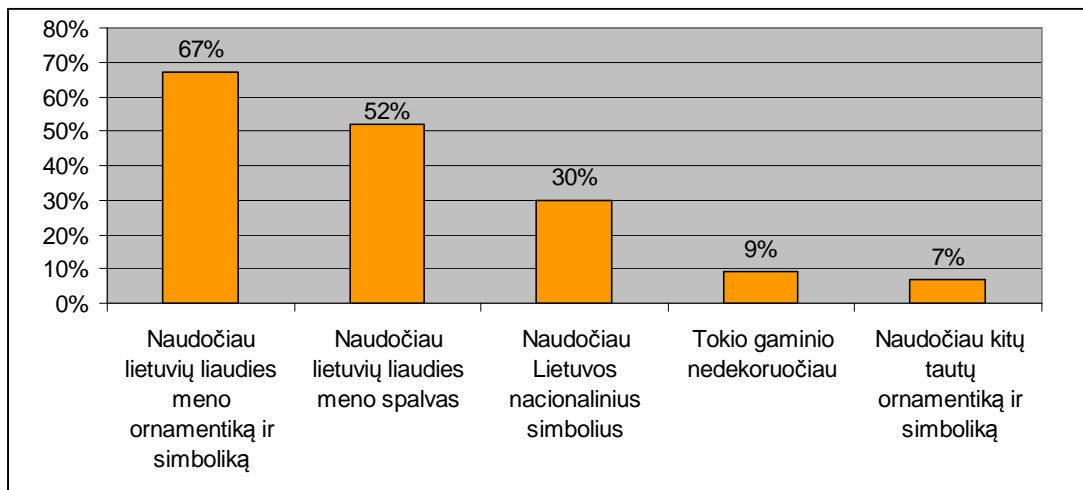
9 lentelė

Tautiško gaminio gamybai pasirenkamų medžiagų koreliacija

	Medis	Metalas	Molis	Natūralūs audiniai	Sintetiniai audiniai	Plastikas	Popierius	Šienas, šiaudai
Medis				-0,227**	-0,465**		-0,198**	-0,128*
Metalas			-0,124*	-0,400**		0,274**		-0,352**
Molis		-0,124*		-0,260**	-0,201**	-0,136*	-0,321**	-0,146*
Natūralūs audiniai	-0,227**	-0,400**	-0,260**			-0,218**		
Sintetiniai audiniai	-0,465**		-0,201**				0,149*	-0,155**
Plastikas		0,274**	-0,136*	-0,218**				-0,174**
Popierius	-0,198**		-0,321**		0,149*			-0,329**
Šienas, šiaudai	-0,128*	-0,352**	-0,146*		-0,155**	-0,174**	-0,329**	

** reikšmingumo lygmuo $p < 0,01$; * reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$; Spearman koreliacijos koeficientas

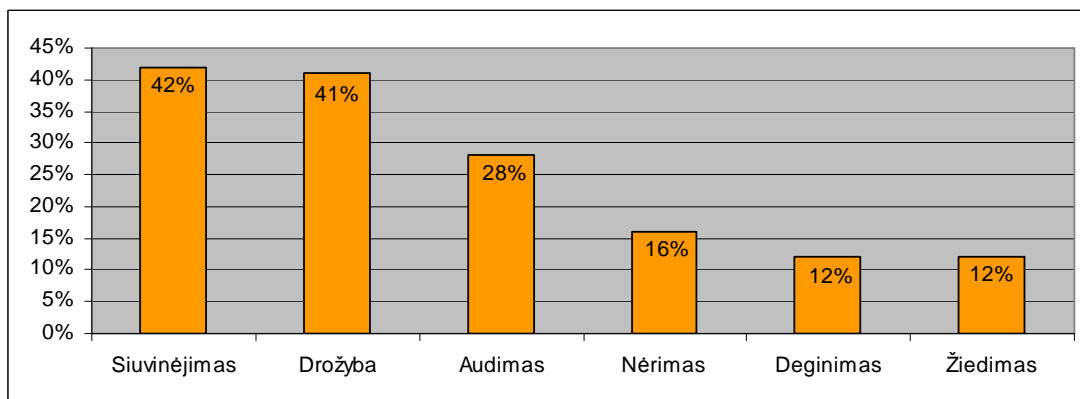
Analizuojant respondentų pasirinkimus tautiško gaminio dekoravimui, paaiškėjo, kad tokį gaminį didžioji dalis respondentų dekoruotų naudodami lietuvių liaudies meno ornamentiką ir simboliką (67 proc.), apie pusė (52 proc.) mokinių dekorui naudotų lietuvių liaudies meno spalvas ir trečdalis respondentų (30 proc.) rinktųsi Lietuvos nacionalinius simbolius (vėliavą, herbą ir pan.) (14 pav.). Nustatyta, kad 9 proc. mokinių tautinio gaminio nedekoruotų ir nenaudotų jokių puošybinių elementų. Taigi galima daryti prielaidą, kad daugeliui respondentų tautiškas gaminio dekoras siejasi su lietuvių liaudies meno ornamentika, simbolika ir spalva. Šios priemonės dirbiniuose atskleidžia tautos tradicijų identifikavimą.

14 pav. Puošybinių elementų, kuriuos respondentai naudotų tautiško gaminio dekoravimui pasiskirstymas

Aiškinantis, kokią technologiją naudotų mokiniai kurdami tautišką gaminį, nustatyta, kad didžioji dalis respondentų tokį gaminį pagamintų naudodami siuvinėjimo (42 proc.) ir drožybos (41 proc.) technologijas. Apie trečdalis (28 proc.) respondentų rinktųsi audimą. Mažiau tinkamos, anot respondentų yra nėrimo (16 proc.), deginimo (12 proc.) ir žiedimo (12 proc.) technologijos tautiško gaminio įgyvendinimui (15 pav.). Reikia pastebėti, kad tarp siūlomų technologijų buvo siūlomos ir šiomis dienoms populiarios technologijos, tačiau jos tautinio gaminio gamybai, respondentų nuomone, nėra tinkamos. Taigi, rezultatai rodo, kad tautiškam gaminiui įgyvendinti mokiniai pasirinktų tas technologijas, kurios yra būdingos lietuvių liaudies dirbinių gamybai, t.y. siuvinėjimas, drožyba, audimas, nėrimas ir pan. Galima teigti, kad tautiškumas ir liaudies menas tampa neatskiriami, kada tautiškumas įgauna materialią formą gaminyje.

Išryškėjo skirtumai lyginant respondentų pasisakymus pagal lytį. Audimo ($\chi^2=9,808$, $df=1$, $p<0,05$) ir nėrimo ($\chi^2=8,056$, $df=1$, $p<0,05$) technologijas labiau rinktųsi mergaitės nei berniukai. Tuo tarpu žiedimą ($\chi^2=5,909$, $df=1$, $p<0,05$) daugiau rinktųsi berniukai. Vadinasi lyčių skirtumai, kaip pomėgiai, sugebėjimai, turi įtakos pasirenkant ir naudojant įvairias technologijas.

15 pav. Technologijų, kurias respondentai naudotų tautiško gaminio gamybai, pasiskirstymas

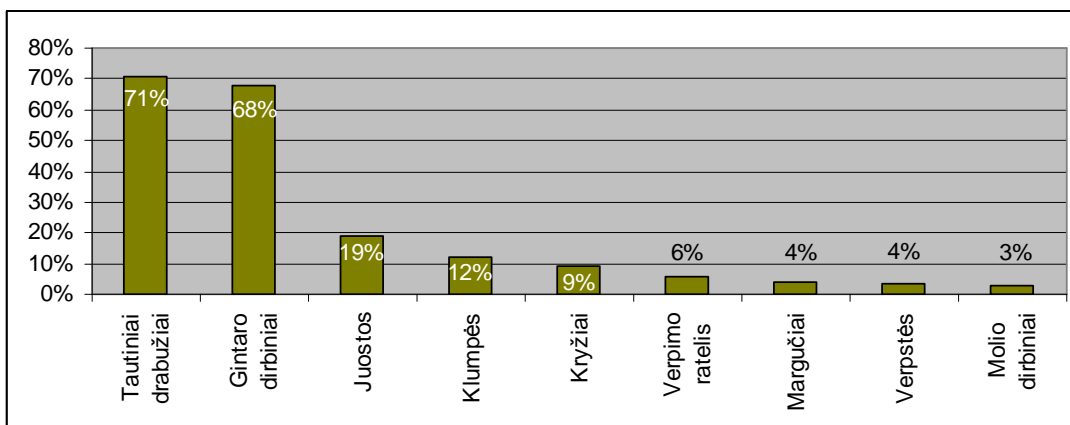
Respondentų klausiant, kokį tautišką gaminį jie darytų, išsiaiškinta, kad daugelis jų išvardintų gaminių siejami su lietuvių liaudies dirbiniais, t.y. juostomis, drabužiais, verpstėmis, paveikslėliais, dėžutėmis, kryžiais ir pan. (10 lentelė). Galima daryti išvadą, kad mokiniai kurdami tautišką gaminį susikuria lietuvių liaudies taikomojo meno dirbinio vaizdinį ir jį bando įgyvendinti arba atkartoti. Tokia išvadą galime daryti todėl, kad, mokinių nuomone, gaminyje turėtų būti iš natūralių gamtinių medžiagų, kuriamas pagal tradicines technologijas. Galiausiai, tai parodo jų įvardinti gaminiai, kurių dauguma neatsiejami nuo lietuvių liaudies meno dirbinių.

10 lentelė

Tautiškų gaminių, kuriuos gamintų respondentai, pasiskirstymas

Gaminys	Dažnis	Proc.
Juosta	33	25
Drabužis dekoruotas liaudies ornamentais	18	14
Verpstė	11	8
Paveikslėlis	11	8
Staltiesė	9	7
Dėžutė	8	6
Kryžius	8	6
Medžio statulėlė	8	6
Siuvinėtas paveikslas	8	6
Vėliava	7	5
Medžio drožinys	6	5
Sodai	5	4

Nagrinėjant mokinių nuomonę, kokie lietuvių liaudies dirbiniai pristato Lietuvą, paaiškėjo, kad trys ketvirtadaliai respondentų (71 proc.) tautinius drabužius ir gintaro dirbinius (68 proc.) laiko labiausiai reprezentuojančius mūsų kraštą (16 pav.). Tuo tarpu molio dirbiniai (3 proc.), verpstės (4 proc.), margučiai (4 proc.), verpimo ratelis (6 proc.) yra rečiau aptinkamos kategorijos respondentų atsakymuose.

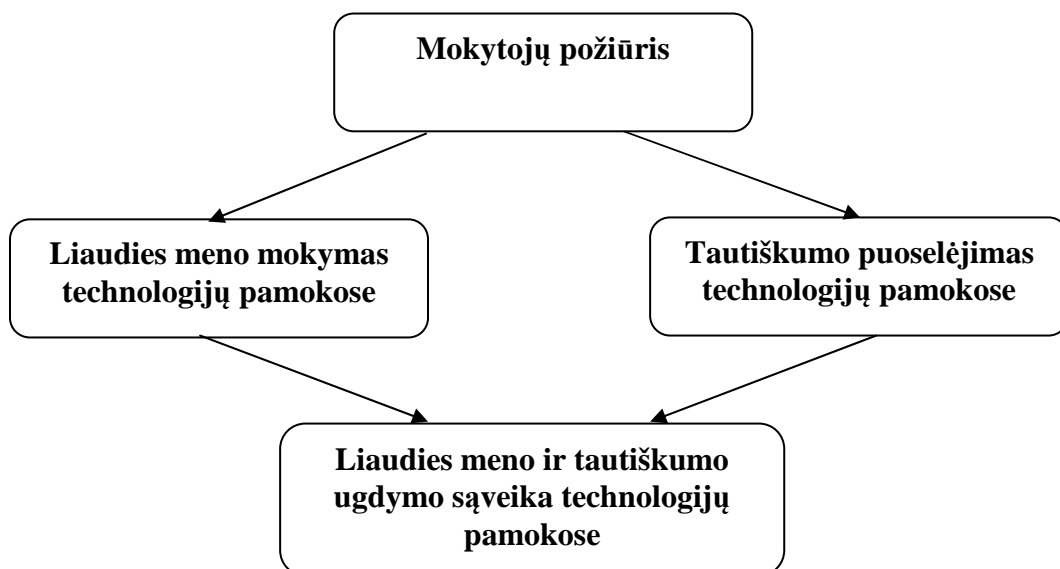

16 pav. Liaudies meno dirbinių, pristatančių Lietuvą, pasiskirstymas

Lyginant mokinių atsakymus pagal tai, kokį jie tautišką gaminį gamintų, ir tai, kas, jų manymu, labiausiai reprezentuoja Lietuvą išryškėjo panašumai. Kaip matyti, tautiniai drabužiai labiausiai Lietuvą pristatantis dirbinytis yra pasirenkamas ir gaminant tautišką gaminį. Tokie rezultatai rodo, kad tautiško gaminio ir liaudies dirbinio sąveika yra artima ir neatskiriama. Iš to galima daryti prielaidą, kad tautiškumą mokiniai tapatina su liaudies menu.

3.2. Kokybinio tyrimo rezultatai ir analizė

Aptariant mokytojų požiūrį į tautiškumo ugdymą pasirenkant lietuvių liaudies meno temas, galima išskirti dvi kategorijas: liaudies meno mokymas, tautiškumo puoselėjimas ir jų sąveiką (17 pav.). Kadangi tautiškumo ugdymas – ne atskira speciali disciplina, o pedagoginis uždavinys, išryškėjantis visame ugdymo plote, labai reikšmingas tampa priemonės suradimas. Šiuo atveju ta priemonė yra lietuvių liaudies meno mokymas, nuo kurio priklauso tautiškumo, kaip vertybės, realizavimas.

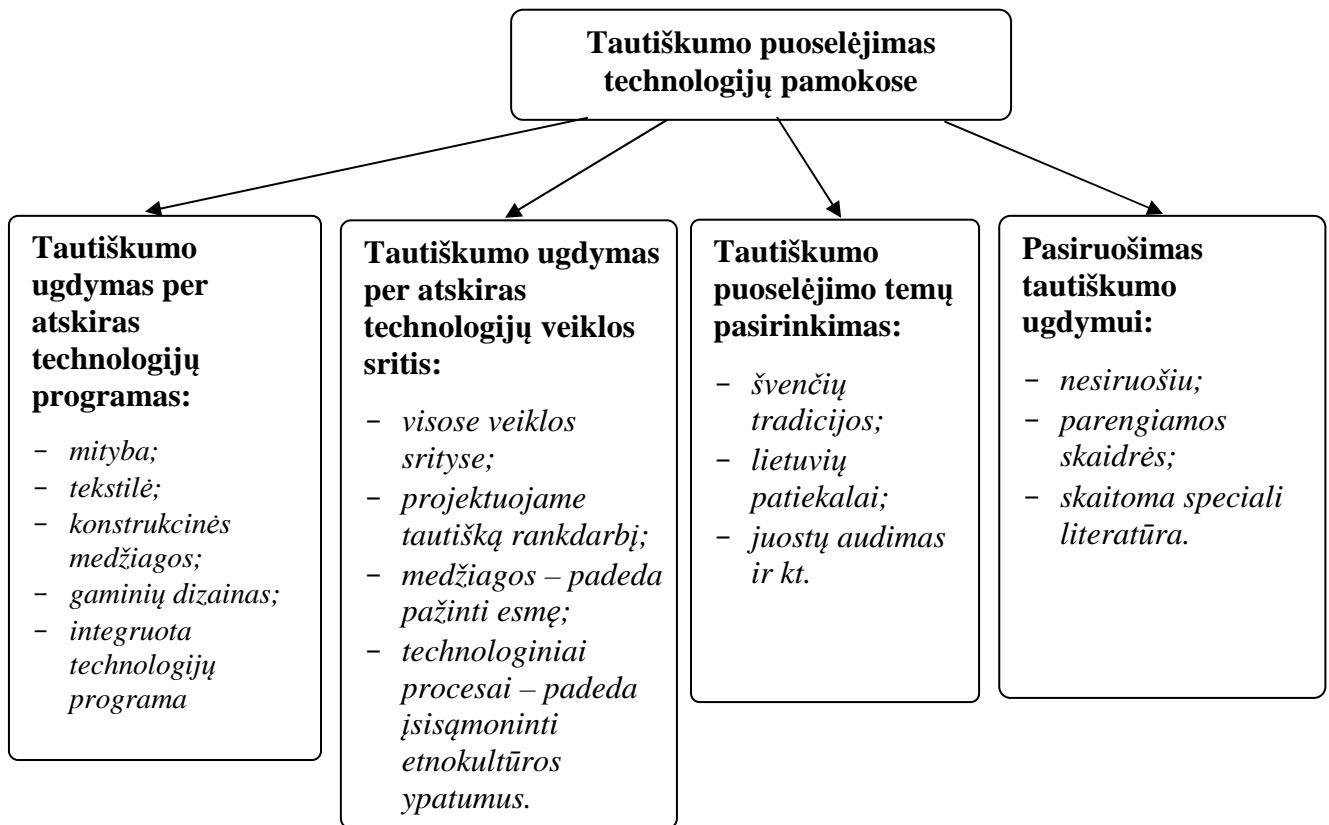

17 pav. Mokytojų požiūris į lietuvių liaudies taikomojo meno, kaip tautiškumo ugdymo priemonę, technologijų pamokose

Tautiškumo puoselėjimas technologijų pamokose

Tautiškumas yra vertybinė nuostata. Ją nusako *Bendrosios programos* (2008) 9-10 klasėms, kuriose rekomenduojama puoselėti teigiamą nuostatą į tautos tradicijas ir siekti jų tęstinumo šiuolaikinėje aplinkoje.

Technologijų mokytojų nuostata į tautiškumo ugdymą ir su juo susijusi pedagoginė veikla technologijų pamokose pavaizduota 18 pav.

18 pav. Mokytojų požiūris į tautiškumo ugdymą per technologijų pamokas mokytojų nuostata į tautiškumo ugdymą ir su juo susijusi pedagoginė veikla technologijų pamokose

Nagrinėjant gautus duomenis, pastebėta, kad mokytojai pabrėžia tautiškumo ugdymą beveik per visas technologijų programas: *mityba, tekstilė, konstrukcinės medžiagos, gaminių dizainas, Lietuvos ūkio šakos (integruota technologijų programa)*. Viena mokytoja minėjo, kad elektrotechnika, dėl savo dalyko specifikos *mažiau* palanki tautiškumo plėtojimui. Nors technologinis ugdymas skiriamas į atskiras programas, tačiau, kaip matyti iš mokytojų pasisakymų, tautiškumo idėjoms puoselėti tai įtakos neturi.

Aiškinantis, per kokias temas ugdomas tautiškumas technologijų pamokose, pastebėta, kad mokytojai *tautiškumą puoselėja įvairių darbėlių atlikimo dėka, per darbą, ar gaminant gaminius*. Kalbant apie tautiškumo ugdymą mokytojai mini technologijų temas: *per mitybos pamokas puoselėjamos švenčių tradicijos, nagrinėjame senovės lietuvių patiekalus, juos gaminame, Kūčių, Šv. Kalėdų ir šv. Velykų valgių gaminimas*, tekstilės pamokose: *juostų audimas*. Be to iš mokytojų pasisakymų pastebėta, kad tautiškumą jie sieja su lietuvių liaudies menu: *kalbame apie lietuvių liaudies meną, naudojame lietuvių liaudies meno elementus šiuolaikiniuose rankdarbiuose, puoselėjame tradicijas, taip skatinamas tautiškumas; visos temos susietos su lietuvių liaudies menu, dėstant nuolat akcentuoju tautiškumą*. Taip pat pedagogai pabrėžia dvasines tautiškumo ugdymo vertybes: *ugdomas pasididžiavimas savo kultūra siekiama*

atskleisti dvasinę naudą. Vadinasi, technologijų pamokose, mokytojų požiūriu, tautiškumo ugdymas atsiskleidžia per liaudies meno dirbinių gaminimą ir dvasinių vertybių ugdymą.

Analizuojant tautiškumo ugdymo galimybes atskirose technologijų veiklos srityse, pastebėta, kad daugelis mokytojų teigiamai vertina projektavimo, informacijos rinkimo, medžiagų pažinimo ir technologinių procesų naudą tautiškumo puoselėjimui: *visose srityse galima ugdyti tautiškumą; visos sritys yra svarbios ir per kiekvieną galima savaip atskleisti tautiškumą.* Daugelis pedagogų tautiškumo ugdymą perteikia *visose veiklos srityse.* Kai kurie iš tyrimo dalyvių sukongretino atliekamą veiklą kiekvienoje veiklos srityje: *projektuojame tautišką rankdarbį; renkama informacija taikoma pažinti kultūrą; medžiagos – padeda pažinti esmę; technologiniai procesai – padeda įsisąmoninti etnokultūros ypatumus.* Taigi, galima teigti, kad technologijų dalyke išskirtos veiklos sritys pedagogams padeda planuoti tautiškumo ugdymo etapus.

Vertinant tautiškumo elementų nagrinėjimą technologijų pamokose pastebėta, kad mokytojai kaip reikšmingiausias tautiškumo kategorijas išskiria *tradicijas ir papročius* bei *nacionalinius simbolius*. Plačiau analizuojant, per kokią veiklą mokytojai aptaria tautiškumo elementus su mokiniais, nustatyta, kad kalbą, kaip ryškiausią tautiškumo išraišką, technologijų pedagogai atskleidžia per *pasakojimą, diskusijas.* Tradicijos ir papročiai technologijų pamokose tęsiamos per *gamybą, pasakojimus apie tradiciniu rankdarbius, papročius, žaidybinius elementus, apeiginių švenčių ruošimąsi, patiekalų gaminimą.* Nacionalinius simbolius mokytojai perteikia *siuvinėdami, ausdami, [kurdami] koliažus, kostiumo elementus, riešines, juostas.* Ir istorinius įvykius analizuoja *per projektų veiklą.* Taigi technologijų mokytojai išvelgia tautiškumo elementų ugdymo perspektyvą, kuriant įvairius gaminius, pasakojant ir perteikiant tautos tradicijas ir papročius. Reikia pastebėti, kad visi minimi gaminiai ir veiklos glaudžiai siejasi su liaudies menu. Vadinasi, liaudies menas, mokytojų nuomone, tampa pagrindine tautiškumo ugdymo priemone.

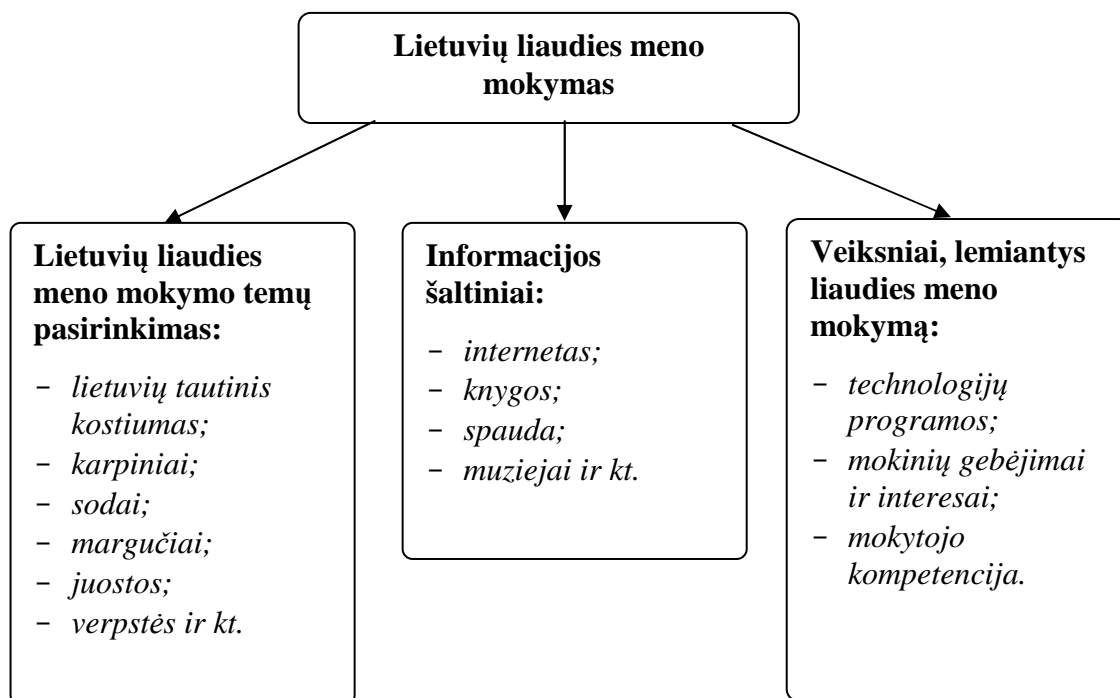
Svarbi mokytojo pedagoginės veiklos dalis yra pasiruošimas pamokoms, todėl domėtasi, ar tyrimo dalyviai specialiai kaip nors ruošiasi tautiškumo ugdymui. Atsakymai parodė, kad didžioji dalis tyrime dalyvavusių mokytojų *nesiruošia* šiam pedagoginiam uždaviniui. Tačiau dalis respondentų teigia, kad *ruošiasi [tautiškumo ugdymui], parengiant skaidres ir skaitant [literatūrą], tačiau viskas priklauso nuo situacijos ir užduoties.* Galima pastebėti, kad tyrimo dalyviai, kurie ruošiasi tautiškumo uždavinio įgyvendinimui turi nedidelę pedagoginę patirtį. Todėl galima daryti prielaidą, kad jauni pedagogai labiau kreipia dėmesį pasiruošimui pamokoms ir numato vertybinių nuostatų ugdymo siekius, tuo tarpu didesnę patirtį turintys mokytojai šio uždavinio siekia intuityviai.

Išnagrinėjus gautus duomenis, galima teigti, kad pedagogai pozityviai vertina tautiškumo ugdymą technologijų pamokose. Šį ugdymo uždavinį tyrimo dalyviai integruoja į atskiras technologijų programas, veiklos sritis ir kuriamus gaminius. Tačiau pastebėta, kad mokytojai

tautiškumo ugdymą labai sieja su liaudies menu. Taigi galima teigti, kad liaudies menas yra kaip tautiškumo ugdymo priemonė.

Liaudies meno mokymas technologijų pamokose

Mokykla yra erdvė, kurioje įmanomas lietuvių liaudies meno tradicijų puoselėjimas. Analizuojant, interpretuojant ir pritaikant liaudies meno fragmentus kūrybiniai darbai maksimaliai priartėja prie senųjų amatų, papročių ir tradicijų. Mokytojų požiūris į liaudies meno mokymą ir su juo susijusi pedagoginė veikla per technologijų pamokas pavaizduota 19 pav.

19 pav. Mokytojų požiūris į lietuvių liaudies meno mokymą technologijų pamokose

Nagrinėjant, kokias liaudies meno temas mokytojai pasirenka technologijų pamokoms, išsiaiškinta, kad dažniausiai minimi gaminiai yra *lietuvių tautinis kostiumas, karpiniai, sodai, margučiai, juostos, liaudies muzikos instrumentai ir verpstės*, o išskiriamos liaudies meno technologijos – *audimas, nėrimas, siuvimas, mezgimas*. Taigi liaudies meno nagrinėjimui mokytojai renka būdingiausias tautinio meno dirbinius ir tradicines liaudies technologijas, o tai apsprendžia (*programos*), *mokinių gebėjimai ir interesai, mokytojo kompetencija*). Vadinasi liaudies meno temų pasirinkimui įtakos turi daugelis veiksnių, bet senųjų tradicijų tęstinumas rodo tautiškumo ugdymo prielaidą.

Aiškinantis, kokiais informaciniais šaltiniais pedagogai remiasi ruošdamiesi ir dėstydami apie lietuvių liaudies meną, pastebėta, kad daugelis naudojami *knygomis*, kai kurie sukonkretino netgi liaudies meno tyrinėtojus: *Kudirkienė, Tumėnas, Vandytė, M. Gimbutienė, P. Dundulienė, G. Beresnevičius*. Galima teigti, kad pateikiama informacija apie liaudies meną yra iš mokslinės

literatūros, kuri pripažinta visuomenėje. Tačiau kiti tyrimo dalyviai kaip vieną iš pagrindinių informacijos šaltinių minėjo *internetą*. Kita vertus, šis mokymo išteklius ne visuomet gali būti patikimas, tačiau dėl jo prieinamumo jis yra populiarus. Dėl tos pačios priežasties juo gali naudotis ne tik pedagogai, bet ir mokiniai. Be to, papildomi šaltiniai mokytojams yra *spauda, muziejai ir turima patirtis*. Galima teigti, kad pedagogai mokydami liaudies meno remiasi prieinamiausiais ir patikimiausiais informacijos šaltiniais ir stengiasi turimą informaciją papildyti.

Apibendrinant mokytojų požiūrį į liaudies meno mokymą per technologijų pamokas galima teigti, kad pagrindiniai veiksniai, lemiantys liaudies meno mokymą, yra programos, mokinių interesai ir mokytojo kompetencija. Liaudies meno temoms mokytojai ruošiasi patikimais informacijos šaltiniais, o temų įvairovė artima tradiciniams lietuvių liaudies meno dirbiniams. Remiantis šia išvada, galima teigi, kad technologijų mokytojai palaiko liaudies meno tęstinumą, o kartu ir sukuria tautiškumo plėtojimo prielaidą.

Liaudies meno mokymo ir tautiškumo ugdymo sąveika technologijų pamokose

Pagal gautus duomenis matyti, kad liaudies meno mokymas ir tautiškumo ugdymas technologijų pamokose sąveikauja. Šią mintį patvirtina ištirtas mokytojų požiūris į liaudies meno mokymą ir tautiškumo ugdymo puoselėjimą technologinio ugdymo kontekste. Galima pastebėti, kad technologijų mokytojai tautiškumo viena iš sudedamųjų dalių laiko etninės kultūros puoselėjimą. Svarbiausias vaidmuo tenka lietuvių liaudies taikomajam menui, kurio plėtojimas prisideda prie asmenybės ugdymo, kartu formuojant tautiškumą, pagarbą tautos tradicijoms, kultūros paveldui, nusiteikimą tai saugoti ir plėtoti.

Mokytojų požiūriu, technologiniame ugdyme, pasitelkiama etninė kultūra, kaip priemonė tautos tapatumui ir integralumui stiprinti. Anot tyrimo dalyvių, galima ne tik išmokyti mokinius elementarių technologijų, bet ir išugdyti pozityvias nuostatas į tautiškumą ir galimybę kūrybiškai dalyvauti pasaulio tautų bendrijoje.

4. TYRIMO REZULTATŲ APTARIMAS

Literatūroje vienareikšmiškai tautiškumas neapibrėžiamas, tačiau bendrąja prasme suprantamas kaip žmogaus identiteto išraiška, nusakanti jo santykį su pasauliu, kitomis tautomis, priklausomybę žmonių bendruomenei, išsiskiriančiai savo specifiniais bruožais ir saistomai labiau dvasiniais nei pragmatiniais ryšiais.

Analizuojant mokinių tautiškumo suvokimą, gauti tyrimo duomenys parodė, kad respondentai turi teigiamą nuostatą priklausyti savo tautai, vadovautis priimtiniomis bendražmogiškoms vertybėmis, kurios pasireiškia gimtosios kalbos vartoseną, tradicijų ir papročių puoselėjimu bei tautos dvasios pajauta. A. Juškevičienė (2010), magistro darbe nagrinėjusi mokinių nuostatą į gimtąją kalbą kaip tautinio ugdymo kokybės vadybos tobulinimo veiksnį, patvirtina šio darbo gautus duomenis. Autorė teigia, kad pozityvią mokinių nuostatą į tautiškumą žadina tautos simboliai (Trispalvė - 76 proc. ir tautos Himnas - 74 proc.). Aiškinantis tautiškumo elementus, kurie apibūdina tautiškumą pastebėta, kad rezultatai sutampa. Šio tyrimo metu nustatyta, kad nacionalinius simbolius, kaip vieną iš kategorijų apibūdinančių tautiškumą išskyrė 79 proc. respondentų (A. Juškevičienės darbe – vidutiniškai 74,6 proc.).

V. Lamanuskas, L. Railienė (2001) nagrinėję vertybines moksleivių orientacijas tautinio ugdymo aspektais pastebi, kad meilė savo tautai, kaip vertybė yra labai svarbi trečdaliui respondentų (34 proc.). Tuo tarpu šio tyrimo vertybių kategorijoje meilę tėvynei įvardija dešimtadalis mokinių (10 proc.).

Magistro darbe „*Lietuvių liaudies dailė - tautiškumo ugdymo prielaida*“ (2006) teigiama, kad mokytojų požiūriu lietuvių liaudies dailės paskirtis ugdymo procese yra tradicijų tęsimas, tautinės savimonės asmenybės ugdymas, estetiškos bei dorinės kultūros ugdymas. Šią išvadą patvirtina ir šio darbo rezultatai, kurie rodo, kad mokytojai palaiko liaudies meno tęstinumą sukurdami tautiškumo plėtojimo prielaidą.

Vertėtų pastebėti, kad etnokultūra tautiškumo aspektu nagrinėjama daugelio autorių darbuose, tačiau dažniausiai akcentuojant folklorą, tautosaką, istoriją, tradicijas ir papročius. Lietuvių liaudies taikomąjį meną kaip tautinio tapatumo kūrimą aptarė A. Čepaitienė (1999). Autorė išskyrė tautodailę (šalia kalbos, savivokos ir istorijos), kaip vieną iš esminių tautinio tapatumo kategorijų. Šią mintį patvirtina ir šio tyrimo prielaida, kad technologijų mokytojai tautiškumą ir lietuvių liaudies meną sutapatina ir laiko vieną nuo kito neatsiejama.

Tautiškumo ugdymas tyrinėtas daugelio autorių darbuose, tačiau technologinio ugdymo kontekste tokių tyrimų neatlikta, todėl palyginti šio tyrimo rezultatus su kitais panašaus pobūdžio darbais yra sudėtinga ir neobjektyvu.

Tokia tyrimų stoka rodo, kad technologinis ugdymas tautiškumo aspektu nėra atskleistas mokslinėje literatūroje. Tačiau tyrimo metu atskleista, kad mokiniai ir mokytojai tautiškumą laiko integraliu uždaviniu, o jo raiška perteikiama nagrinėjant lietuvių liaudies taikomojo meno temas.

IŠVADOS

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą išryškėja, kad tautiškumo samprata nėra vienareikšmiška. Nors daugelis autorių ją atskleidžia skirtingai, tačiau išskiriami esminiai tautiškumo elementai: kalba, tradicijos ir papročiai, nacionaliniai simboliai ir istoriniai įvykiai. Švietimo politikos dokumentuose tautiškumas yra įtrauktas į ugdymo tikslų prioritetus, parengta ne viena strategija ir programa, tačiau pasigendama sukonkretintų tautiškumo ugdymo galimybių technologijų dalyko mokymo kontekste.

2. Nustatyta, kad mokinių nuostata į tautiškumą yra teigiama (62 proc.) ir tai patvirtina jų dalyvavimas tautiškumo puoselėjime (76 proc.). Atskleista, kad mokiniai technologijų pamokose tautiškumą ir lietuvių liaudies meną sutapatina ir laiko vieną nuo kito priklausomais. Tinkamiausia tautiškumo ugdymo ir liaudies meno mokymo plėtotė yra tekstilės ir gaminių dizaino technologijų programos. Statistiškai patikimi duomenys rodo, kad lytis turi įtakos mokinių tautiškumo suvokimui: mergaitėms labiau nei berniukams yra svarbūs tokie tautiškumo elementai kaip kalba, nacionaliniai simboliai, tradicijos ir papročiai, o berniukams – sportiniai pasiekimai ir patiekalai.

3. Nustatyta, kad pedagogai pozityviai vertina tautiškumo ugdymą technologijų pamokose. Šį ugdymo uždavinį tyrimo dalyviai integruoja į atskiras technologijų programas, technologijų veiklos sritis ir kuriamus gaminius. Technologijų mokytojai tautiškumo viena iš sudedamųjų dalių laiko etninės kultūros puoselėjimą, o čia svarbiausias vaidmuo tenka lietuvių liaudies taikomajam menui, kuris yra tautos tapatumo ir integralumo stiprinimo priemonė.

4. Nustatyta, kad technologijų pamokose lietuvių liaudies meno mokymas yra tautiškumo ugdymo prielaida. Mokinių nuomone, kuriant tautišką gaminį turėtų būti naudojamos tik gamtinės medžiagos, naudojamos tradicinės technologijos. Daugelis tokių gaminių įgauna lietuvių liaudies meno dirbinių bruožų. Mokytojų nuomone, mokant lietuvių liaudies meno ugdoma pozityvi nuostata į tautiškumą ir galimybę kūrybiškai dalyvauti pasaulio tautų bendrijoje.

SANTRAUKA

Vyraujant globalizacijos procesams skatina svarstyti apie tautiškumo ateitį. Tokiame kontekste, kai nyksta šalių administracinės sienos, tautų kultūriniai skirtumai dar labiau pabrėžiami ir iškeliami. Tautos savitumas pabrėžiamas per gimtosios kalbos puoselėjimas, istorinių įvykių atmintį, tradicijų ir papročių laikymąsi bei kitais tautą išskiriančiais ženklais. Lietuvių taikomas liaudies menas yra tradicija pagrįsta, rankų darbų įkūnyta, iš kartos į kartą perduodama tam tikros etninės bendrijos grožio sampratos išraiška. Nors tenka apgailestauti, kad šiandieninė ugdymo sistema daugeliu atveju eliminuoja etnines vertybes, bet lyg šiol technologinis ugdymas laikomas gyvosios tradicijos puoselėtoju.

Tyrimų technologiniame ugdyme tautiškumo ugdymo ir liaudies meno taikymo mokymo atlikta nedaug. Menkai tyrinėta kaip liaudies menas puoselėjamas technologinio ugdymo procese. Visiškai netyrinėtas tautiškumo puoselėjimas per technologijų pamokas.

Magistro darbo **tikslas** – atskleisti lietuvių liaudies meno taikymą kaip tautiškumo ugdymo priemonę per technologijų pamokas. Tikslui pasiekti keliami uždaviniai - išstudijuoti mokslinę literatūrą lietuvių liaudies taikomojo meno bei tautiškumo ugdymo klausimais, nustatyti mokinių ir mokytojų požiūrį į tautiškumo plėtojimą per technologijų pamokas pasirenkant apie lietuvių liaudies meno temas ir nustatyti lietuvių liaudies meno ir tautiškumo ugdymo sąsajas technologinio ugdymo kontekste.

Siekiant išanalizuoti lietuvių liaudies meno taikymą kaip tautiškumo ugdymo priemonę per technologijų pamokas buvo pasirinkti kiekybinis ir kokybinis tyrimas. Kiekybinis tyrimas skirtas aketinei mokinių apklausai atlikti, o kokybinis – mokytojų interviu apklausai. Tyrimo metu buvo apklausta 275 mokiniai ir 9 technologijų mokytojai. Tyrimo dalyviai yra iš Vilniaus miesto ir Širvintų miestelio ir Širvintų rajono.

Išanalizavus mokslinę literatūrą išryškėja, kad tautiškumo samprata nėra vienareikšmiška. Nors daugelis autorių ją atskleidžia skirtingai, tačiau išskiriami esminiai tautiškumo elementai: kalba, tradicijos ir papročiai, nacionaliniai simboliai ir istoriniai įvykiai. Švietimo politikos dokumentuose tautiškumas yra įtrauktas į ugdymo tikslų prioritetus, parengta ne viena strategija ir programa, tačiau pasigendama sukonkretintų tautiškumo ugdymo galimybių technologijų dalyko mokymo kontekste.

Nustatyta, kad mokinių nuostata į tautiškumą yra teigiama (62 proc.) ir tai patvirtina jų dalyvavimas tautiškumo puoselėjime (76 proc.). Atskleista, kad mokiniai technologijų pamokose tautiškumą ir lietuvių liaudies meną sutapatina ir laiko vieną nuo kito priklausomais. Tinkamiausia tautiškumo ugdymo ir liaudies meno mokymo plėtotė yra tekstilės ir gaminių dizaino technologijų programos. Statistiškai patikimi duomenys rodo, kad lytis turi įtakos mokinių tautiškumo suvokimui: mergaitėms labiau nei berniukams yra svarbūs tokie tautiškumo elementai kaip kalba, nacionaliniai simboliai, tradicijos ir papročiai, o berniukams – sportiniai pasiekimai ir patiekalai.

Nustatyta, kad pedagogai pozityviai vertina tautiškumo ugdymą technologijų pamokose. Šį ugdymo uždavinį tyrimo dalyviai integruoja į atskiras technologijų programas, technologijų veiklos sritis ir kuriamus gaminius. Technologijų mokytojai tautiškumo viena iš sudedamųjų dalių laiko etninės kultūros puoselėjimą, o čia svarbiausias vaidmuo tenka lietuvių liaudies taikomajam menui, kuris yra tautos tapatumo ir integralumo stiprinimo priemonė.

Nustatyta, kad technologijų pamokose lietuvių liaudies meno mokymas yra tautiškumo ugdymo prielaida. Mokinių nuomone, kuriant tautišką gaminį turėtų būti naudojamos tik gamtinės medžiagos, naudojamos tradicinės technologijos. Daugelis tokių gaminių įgauna lietuvių liaudies meno dirbinių bruožų. Mokytojų nuomone, mokant lietuvių liaudies meno ugdoma pozityvi nuostata į tautiškumą ir galimybę kūrybiškai dalyvauti pasaulio tautų bendrijoje.

SUMMARY

Dominating globalization processes invite us to consider about the future of nationality. In today's context when the borders between countries vanish nation's cultural differences are emphasized and raised more. Nation's peculiarity is emphasized through the nourishing of mother-tongue, recollection of historical events; follow the traditions, manners and other exceptional features of the nation. Applied art of Lithuanian folk is a tradition objectified by handicraft, based on expression of beauty conception and carried from generation to generation by a particular ethnic society. Of course it is a pity that today's educational system eliminates ethnic values in many cases still technological education is considered the conservator of live tradition.

There is not much research performed on the education of folk's applied art in technological education. Besides, it is poorly investigated how folk is nourished in the process of technological education. What is more, there is no investigation on how folk is nourished during technology lessons.

The aim of MA thesis is to reveal the usage of applied art of Lithuanian folk as a means of nationality education in technology lessons. In order to reach the aim certain goals have been raised: to explore nonfiction on the questions of applied art of Lithuanian folk and nationality education, to find out students' and teachers' view towards the elaboration of nationality in technology lessons through the topics of folk arts and to identify the link in the context of technological education between Lithuanian folk art and nationality education.

Quantitative and qualitative analysis was chosen in order to investigate the usage of applied art of Lithuanian folk as a means of nationality education in technology lessons. Quantitative analysis was used to perform students' questionnaire survey, whereas qualitative analysis was used for teachers' interview survey. During the investigation two hundred and seventy-five students and nine technology teachers were questioned. The participants of the survey are from Vilnius, Širvintų town and Širvintų district.

After a thorough analysis it was understood that nationality conception is not unambiguous. Although many authors reveal it differently still there are several essential elements of nationality like language, traditions, manners, national symbols and historical events. In the documents of education policy nationality is included in the priority of educational aims, more than one strategy and program is ready. However, there is a lack of opportunities of concretized nationality education in the context of technology teaching.

It was discovered that students' opinion towards nationality is positive (62 per cent), thus, it confirms their participation in nationality nurturance (76 per cent). Besides, it was revealed that students during technology lessons consider nationality and Lithuanian folk art dependent on one another. The best development of nationality education and folk art is textile and product design in technology program.

It was also discovered that teachers have a positive opinion on nationality education in technology lessons. The participants of the investigation integrate this educational goal into separate technology programs, technology work spheres and creative products. According to teachers Lithuanian folk art is an assumption of nationality education.

The usage of applied art of Lithuanian folk as a means of nationality education in technology lessons contributes to education of individuality, nation's traditions, the protection and development of cultural heritage.

LITERATŪRA

1. Adomavičienė M. *Tautodailė: keramikos tradicijos ir dabartis*. – Šiauliai: Šiaulių universiteto I-kla, 2004.-27 p.
2. Adomonis J. *Nuo taško iki sintezės: taikomosios dailės kompozicijos pagrindai*. - Vilnius: Vilniaus dailės akademijos I-kla, 2008. – 248 p.
3. Armanavičiūtė V. *Tautinis tapatumas ir jo kaita vyresniame mokykliniame amžiuje*. Pedagogika. Nr. 79, 2002. p. 40-45
4. Ašmonaitienė L. *"Aukso vainiko" parodos - dabarties liaudies meno atspindys*. Kultūros aktualijos. Nr. 1 (66). 2009. 8-10 p.
5. Bitinas B. *Ugdymo tyrimų metodologija*. Vilnius: Jošara, 1998. - 245 p.
6. Celiešienė J. *Meno istorijos ir dailės pažinimo pagrindai*. Jonava: Linotipas, 2000. – 213 p.
7. Čekanavičius V., Murauskas G. *Statistika ir jos taikymai: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: TEV, 2001. 238 p.
8. Čepaitienė A. *Liaudies menas ir tautinio tapatumo kūrimas*. Primityvumas mene. Vilnius: Gervelė, 1999. 395 p.
9. Čepienė I. *Dėl šiuolaikinio etnokultūrinio ugdymo mokykloje: problemų analizė*. Iš LR Seimas [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2232&p_d=21387&p_k=1>
10. Čepienė I. *Mokyklos reikšmė tautiniam ir patriotiniam ugdymui*, 2005. Iš LR Seimas [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2232&p_d=21379&p_k=1>
11. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Iš: Lietuvių kalbos institutas [interaktyvus], [žiūrėta 2010 balandžio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.autoinfo.lt/webdic/>>
12. *Dailės žodynas*. Kultūros ir meno institutas, Vilniaus dailės akademija. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos I-kla, 1999. - 494 p.
13. *Darbinio ir technologinio ugdymo turinio kaita mokyklose: realybė ir ateitis* (tarptautinė konferencija). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2000, p. 110
14. Drėma V. *Dailioji medžio drožyba*. - Vilnius: Profleidykla, 1958. – 152 p.
15. Dundulienė P. *Lietuvių etnografija*. Vilnius: Mokslo, 1982. 449 p.
16. Dundulienė P. *Paukščiai senuosiuose lietuvių tikėjimuose ir mene*. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006. – 153 p.
17. Dundulienė P. *Žaltys ir jo simboliai lietuvių liaudies mene ir žodinėje kūryboje*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005. – 133 p.

18. *Dvasingumo sklaida meninio ugdymo realybėje*: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga (red. Katinienė A. ir kt.). 2007. p. 200
19. *Etninės kultūros plėtros švietimo įstaigose strategija*. Iš LR Seimas [interaktyvus], [žiūrėta 2010 balandžio 30 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2967&p_k=1&p_d=93047>
20. Galaunė P. *Lietuvių liaudies menas : jo meninių formų plėtojimosi pagrindai*. Vilnius: Mokslas, 1988. 301 p.
21. Galkauskas J. K. *Technologijų didaktikos pagrindai*. Vilnius, 2009. 1 kompakt. diskas (CD)
22. Gedeikienė E. *Etninės kultūros įtaka mokinių kūrybiškumo ugdymui per darbų ir buitės kultūros pamokas*. Darbinio ir technologinio ugdymo kaita mokykloje tarptautinė konferencija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2000, p. 110
23. Gellner R., *Tatuos ir nacionalizmas*. Vilnius: Pradai, 22 p.
24. Gimbutienė M. *Liaudies meno šaknys*. Aidai. Nr.14, 1948 m. gegužė. Munchenas, 1948
25. Gimbutienė M. *Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene*. – Vilnius: Mintis, 1994. – 141 p.
26. Grigas R., *Tautinė savivoka*. Vilnius: Rosma, 2001, 285 p.
27. Guibernau M. *Nacionalism. The Nation – State and National in the Twentieth Century*. Cambridge: Polity Press. 1996. -43 p.
28. Jakavičius V. *Žmogaus ugdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1998. 159 p.
29. Jonušas J. „Akademiko“ pasaulėžiūra tautinės idėjos šviesoje. *Lituanica*. 2006 Nr. 2 , p. 56 - 76. – Vilnius, 2006
30. Jovaiša L. *Hodegetika: auklėjimo mokslas*. Vilnius: Agora, 2003. 319 p.
31. Juškevičienė A. *V klasių mokinių nuostata į gimtąją kalbą kaip tautinio ugdymo kokybės vadybos tobulinimo veiksnys*: magistro darbas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2010
32. Kargaudienė A. *Lietuvių tautodailės ir etnokultūros metmenys*. Kaunas: Technologija, 1997. 186 p.
33. Kasatkina N. *Etniškumo tyrimai: tendencijos ir esminės sąvokos*. Filosofija. Sociologija. 2007, Nr. 4, 2007. 1-11p.
34. Keturka A. *Spalva gyvenamojo namo interjere*. Spalva Lietuvių liaudies mene: straipsnių rinkinys. Mokslinis metodinis kultūros centras .Vilnius: Vaga, 1988. - 140 p.
35. Keturka A. *Spalva lietuvių liaudies puošyboje*. Vilnius: Mokslas, 1987. - 135 p.
36. Klimka L. *Senosios pasaulėžiūros aidai žemaičių tautodailėje*. Tautodailės metraštis, Žemaitija. – 1997. – Nr.1, 11 p.

37. *Kokybinių duomenų analizė: mokomoji medžiaga*, 2007. Iš Moodle nuotolinio mokymosi sistema [interaktyvus], [žiūrėta 2010 gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssc.albumai.net/mod/resource/view.php?id=172>>
38. Lamanauskas V. *Tautinis ugdymas Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą fone*. Tautinis ir religinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje (respublikinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001. 51 p.
39. Lamanauskas V., Railienė L. *Vertybines moksleivių orientacijos: tautinio ugdymo aspektais*. Tautinis ir religinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje (respublikinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001. 70 p.
40. Lapienytė O., *Audimas*. Vilnius: Mokslas, 1982. 80 p.
41. *Liaudies meno savitumas*. Liaudies meno kūrybos ypatumai. sud. Kudirka J. Kaunas: 1984. -160.
42. *Liaudies talentai* (sud. Kreivytė O.). Kaunas: Liaudies meno rūmai, 1969. - 234 p.
43. *Lietuvių liaudies menas*. Vilnius : Vaga, 1993. T-1
44. *Lietuvių liaudies ornamentika*. F. Marcinkas, G. Puodžiūkaitytė. Almanachas „Tautodailė“, Liaudies kultūros centras. – Vilnius:1994 – 80 p.
45. *Lietuvių tautodailė:1950-2000*. (sud. Kuodienė M.).Vilnius: Lietuvos dailės uziejus, 2006. p. 31
46. Maceina A. *Tautinis auklėjimas*. Kaunas: Šviesa, 1991. p. 352
47. McLaughlin T. *Šiuolaikinė ugdymo filosofija*. Kaunas. 1997, 101p.
48. Miller D. *On Nationality*. Oxford: Clarendon Press. 1995
49. Morkūnaitė, D. *Dzūkijos etnografinių sodybų tradicijos tęstinumas Kaimo turizmo pastatuose: menotyros magistro darbas*: Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2009.
50. Pečkaitytė I. *Dangaus objektai lietuvių liaudies kūryboje*. Kaunas : Technologija, 1999. – 74 p.
51. Petroševičiūtė K. *Lietuvių liaudies dailės pažinimas – tautiškumo ugdymo prielaida*: magistro darbas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, Vilnius, 2006.
52. Plaušinaitytė H. (sud). *Sese, budėk!*. Lietuvių skaučių seserija. Chicago, 1983. 645 p.
53. Prascienienė R. *Tautinis ir religinis ugdymas mokykloje per šventes*. Tautinis ir religinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje (straipsnių rinkinys). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. 2001, 84 p.
54. *Primityvumas mene*: straipsnių rinkinys. Vilnius : Gervėlė, 1999. 395 p.
55. Rimkus V. *Liaudies menas muziejuose ir parodose*. Tautodailės metraštis: Žemaitija, 1997, Nr. 1, p. 5.
56. Rimkus V. *Liaudies menas XXI amžiuje*. Liaudies kultūra. Nr. 6 (117). 2007
57. Rimkus V. *Šiuolaikinio lietuvių liaudies meno tyrimo problemos*. Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 ir 1973 metais. Vilnius : Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas, 1974. p. 196-200.

58. Rimkus V. *Tautodailė - dvasinio ugdymo faktorius*. Tautodailės metraštis. Nr. 15-16, 2008
59. Rimkus V. *Tautodailė Šiauliuose: tautodailės tradicijos ir dabartis, tautodailininkai ir jų darbai*. – Šiauliai: Sulės delta, 1998.-176 p.
60. Savoniakaitė V. *Audiniai kaimo kultūroje*. Vilnius : Alma littera, 1998. 245 p.
61. Smith A., *Ethnic myths and ethnic revivals*. European Journal of Sociology. Nr. 2, 285 p. 1984.
62. Stonkuvienė I. *Tradicija kaip praeities ir dabarties dialogas*. Acta paedagogica Vilnensia. 2008, t. 21
63. *Sūduvos krašto drožyba, skulptūra, kryždirbystė*. (sud. Sakalauskas A.). Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 2006. 135 p.
64. Šalkauskis S. *Rinktiniai raštai*. Pedagoginės studijos. Vilnius: Leidybos centras, 1992
65. Tamulienė V. *Ornamentas ir dekoratyviniai darbai*. - Šiauliai: Lucilijus, 2006. – 87 p.
66. *Tautiškumas ir pilietiškumas. Atskirtis ar dermė?: monografija*. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007. 299 p.
67. *Tautiškumas ir pilietiškumas: sintezės keliai*. (dokumentų rinkinys). Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006.124 p.
68. Tijūnėlienė O. *Tautinio kultūrinio tapatumo ugdymas mokykloje – mokytojų įsisąmonintas uždavinys*. Pedagogika. Nr. 60. 2002
69. Tumėnas V. *Taikomosios liaudies dailės paroda*. Liaudies kultūra. Nr. 4 (115). 2007
70. Tumėnas V. *Tautodailės egzistavimas šiandien*. Iš Lietuvos tautodailininkų sąjunga [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. lapkričio 25 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.lietuvostautodaile.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=198&Itemid=0>
71. Tumėnas V. *Lietuvių tradicinių rinktinių juostų ornamentas*. Vilnius: Diemedžio 1- kla, 2002. 278 p.
72. Urbonienė R. *Sociologinių tyrimų metodika*. Anketinė apklausa: mokymo medžiaga [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. balandžio 25 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.freewebs.com/rakai/Rekreacija/Sociologiniai%20tyrimai.%20Anketavimas.ppt>>
73. Urbonienė S. *Liaudies meno paroda „Tradicija ir dabartis“*. Liaudies kultūra. Nr. 4 (127). 2009
74. Usačiovaitė E. *Lietuvių liaudies ornamentai: valstiečių baldų puošybos ir simbolikos bruožai*. Vilnius: Vilniaus dailės akad. 1-kla, 1998. 147 p.
75. Vaitkus V. K. *Valstiečių pastatų spalvinė kompozicija*. Spalva Lietuvių liaudies mene: (straipsnių rinkinys, sud. J. Kudirka).Vilnius: Vaga, 1988. 140 p.
76. Vismantienė R. *Dailės ir dailinio ugdymo pagrindai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007. – 187 p.
77. *XX a. Lietuvių dailės istorija: 1900-1940*. T. 2. - Vilnius: Vaga, 1983. – 506 p.
78. Židonytė V. *Grafinis dizainas*. Kaunas: Šviesa, 2005. 199 p.

PRIEDAI

1 priedas. Mokinių apklausos anketa

2 priedas. Mokytojų interviu klausimynas

Gerb. Mokiniai,

Vilniaus pedagoginio universiteto magistrantas tiria mokinių požiūrį į tautiškumo ugdymą technologijų pamokose, mokant(-is) apie lietuvių liaudies taikomąjį meną.

Jūsų nuomonė yra labai svarbi.

Prašome atsakyti į visus anketos klausimus. Tinkamiausius atsakymus žymėkite kryželiu (☒), o jei tinkamo atsakymo nėra įrašykite savąjį. **Anketa yra anoniminė.**

1. Lytis: vyr. mot.

2. Klasė: 9 klasė 10 klasė

3. Mokykla ir vieta:

- Pagrindinė mokykla Miestas (įrašykite miesto pavadinimą)
 Vidurinė mokykla Miestelis (įrašykite miestelio pavadinimą)
 Gimnazija Kaimas (įrašykite kaimo pavadinimą)

4. Ar per technologijų pamokas Jūs mokotės lietuvių liaudies meno?

- Labai dažnai mokomės
 Kartais mokomės
 Retai mokomės
 Niekada nesimokėme

5. Kuriant gaminį, kuriame naudojate lietuvių liaudies meno fragmentus, Jūs:

Veikla	Visada	Kartais	Niekada
Piešiate/braižote būsimo gaminio eskizus			
Ieškote informacijos įvairiuose šaltiniuose apie gaminį			
Pasirenkate ir naudojate tinkamiausias medžiagas darbo įgyvendinimui			
Gaminatė gaminį pagal numatytą eigą			

6. Kiekvieną teiginį įvertinkite pagal savo požiūrį. (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymo variantą ☒)

Teiginiai	Pritariu	Nepritariu	Nežinau
Didžiuojuos tu, kad esu lietuvis (-ė)			
Man svarbus tautiškumas mano gyvenime			
Taisyklingas lietuvių kalbos vartojimas parodo mano tautiškumą			

7. Įvardykite tris dalykus, kurie Jums asocijuojasi su tautiškumu:

1.
 2.
 3.

8. Kaip manote, kas apibūdina tautiškumą?

Apibūdinimai	Labai svarbu	Iš dalies svarbu	Iš dalies nesvarbu	Visiškai nesvarbu
Lietuviški papročiai ir tradicijos				
Lietuvių kalba				
Nacionaliniai simboliai (vėliava, himnas ir kt.)				
Lietuvos istorinių įvykių prisiminimai				
Sportiniai pasiekimai				
Kulinarinis (patiekalų) paveldas				

9. Pažymėkite kuris iš lietuvių liaudies taikomojo meno elementų yra svarbus tautiškumui išreikšti (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymo variantą ☒)

	Labai svarbu	Iš dalies svarbu	Iš dalies nesvarbu	Visiškai nesvarbu
Lietuvių liaudies taikomojo meno spalvos				
Lietuvių liaudies taikomojo meno ornamentai				
Lietuvių liaudies taikomojo meno simboliai				
Lietuvių liaudies taikomojo meno amatai (technologijos)				
Lietuvių liaudies taikomojo meno dirbiniai				

10. Kas, Jūsų nuomone, labiausiai rūpinasi tautiškumo išsaugojimu? (pažymėkite vieną tinkamiausią variantą)

- Mokykla Žiniasklaida
 Šeima Kariuomenė
 Bažnyčia kita
 Valstybė

11. Ar Jūs pats (-i) prisidedate prie tautiškumo puoselėjimo?

- Taip; Iš dalies prisidedu; Neprisidedu.

Pakomentuokite. Kaip ir kodėl?

.....

12. Per kokias technologijų pamokas susipažįstate su lietuvių liaudies menu ir tautišku? (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymo variantą ☒)

Technologijų programos	Lietuvių liaudies menas	Tautišku- mas	Nesusipa- žįstu
Per mitybos pamokas			
Per tekstilės pamokas			
Per konstrukcinių medžiagų (medis, metalas ir pan.) pamokas			
Per elektrotechnikos pamokas			
Per gaminių dizaino ir technologijų pamokas			
Per integruotą technologijų (liaudies ūkio šakos) programos pamokas			
Kita			

13. Įsivaizduokite, kad Jums per technologijų pamokas reikia sukurti gaminį, kuris atspindėtų lietuvių tautiškumą:

13.1 Kur ieškosite idėjų ir informacijos?

- knygoje ir vadovėliuose
- internete
- parodose
- muziejuose
- savoje aplinkoje (namuose, sodybose ir kt.)
- remsiuos išlikusiais liaudies meno pavyzdžiais

13.2 Kokias medžiagas rinksitės tokiam darbui atlikti? (pažymėkite **tris** tinkamiausius variantus)

- medis
- plastikas
- metalas
- popierius
- molis
- šienas, šiaudai
- natūralūs audiniai
- kita:
- sintetiniai audiniai

13.3 Kuo dekoruotumėte tautišką gaminį?

- naudočiau lietuvių liaudies meno spalvas
- naudočiau lietuvių liaudies meno ornamentiką ir simboliką (saulės, mėnulio, augalų motyvus)
- naudočiau Lietuvos nacionalinius simbolius (vėliavą, vyty ir kt.)
- naudočiau kitų tautų ornamentiką ir simboliką
- tokio gaminių nedekoruočiau

13.4 Kurios technikos ar technologijos tinkamiausios tokiam darbui įgyvendinti? (pažymėkite **du** tinkamiausius variantus)

- siuvinėjimas
- lankstymas
- nėrimas
- audimas
- mezgimas
- dekupažas
- kalinėjimas
- veltinis
- drožyba
- batika
- deginimas
- pinikai
- žiedimas
- origami
- aplikavimas
- kita:

13.5 Koks tai būtų gaminys?

.....

AČIŪ JUMS UŽ ATSAKYMUS!

Mokytojų interviu klausimynas

1. Kiek metų dirbate technologijų mokytoja (-u) ir kokio tipo mokykloje dirbate?
2. Kokia kvalifikacinė kategorija Jums suteikta?
3. Kelintose klasėse dirbate?
4. Ar į savo technologijų pamokas įtraukiate lietuvių liaudies meno temas? Išvardinkite kelias tokias temas.
5. Kokiais informaciniais šaltiniais naudojatės nagrinėdami lietuvių liaudies meno temas?
6. Kas turi įtakos pasirenkant temas susijusias su lietuvių liaudies menu?
7. Jūsų nuomone, kokiu būdu mokant lietuvių liaudies taikomojo meno ugdomas tautiškumas? Pateikite pavyzdžių.
8. Kaip technologijų pamokos gali prisidėti prie tautiškumo puoselėjimo? Įvardinkite tas veiklas.
11. Kuriose technologijų srityse (projektavimas, žinios, medžiagos, technologiniai procesai) galima ugdyti tautiškumą? Pateikite pavyzdžių.
9. Ar tautiškumo ugdymas priklauso nuo technologijų programos? Jei taip, kuri iš technologijų programų (mityba, elektronika, konstrukcinės medžiagos, gaminių dizainas ar liaudies ūkio šakos) yra dėkingiausia ugdyti tautiškumą? Kodėl taip manote?
10. Ar kažkaip specialiai ruošiatės tautiškumui ugdyti? Jei galite sukonkretinkite situaciją.
11. Kokie tautiškumo elementai (kalba, tradicijos ir papročiai, nacionaliniai simboliai, istoriniai įvykiai) nagrinėjami technologijų pamokose?
12. Per kokią veiklą aptariami tautiškumo elementai (kalba, tradicijos ir papročiai, nacionaliniai simboliai, istoriniai įvykiai) su mokiniais? Atsakymus sukonkretinkite.